

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav české literatury a komparatistiky

ThLic. Tomáš Sixta

**Modlitba jako literární žánr a jeho
realizace v současné české poezii**

Prayer as a literary genre and its realization in contemporary
Czech poetry

Diplomová práce

Praha 2023

Vedoucí práce: doc. Mgr. Josef Hrdlička, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě srdečně a upřímně děkuji docentu Josefu Hrdličkovi za odborně i lidsky vynikající vedení této práce.

Děkuji osazenstvu Papežské koleje Nepomucenum v Římě, a zvláště jejímu rektorovi Romanu Czudkovi, za prostor, který jsem tam na jaře 2023 dostal k jejímu napsání.

Především však děkuji všem z Ústavu české literatury a komparatistiky: vyučujícím i spolužákům a spolužačkám (Valentýno, Kamilo, Jano, Tímeo...!) za dosud jednoznačně nejšťastnější období mého života.

Děkuji Michaele M. za tu blízkost, o níž jsem si nemyslel, že ještě někdy bude možná.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. července 2023

Tomáš Sixta

Abstrakt

Diplomová práce *Modlitba jako literární žánr a jeho realizace v současné české poezii* se zabývá otázkou modlitby jakožto literárního žánru uplatňujícího se v poezii a posléze tím, zda a jakým způsobem se tento žánr realizuje v současné české lyrice. Z toho vyplývají dvě ohniska této práce. Prvním je teoretické bádání v oblasti literárních žánrů a druhým je jeho aplikace na konkrétní básně. První část se zabývá především různými definicemi modlitby jakožto literárního žánru v české i zahraniční odborné literatuře. Na základě jejich kritické reflexe se práce dále věnuje několika uzlovým bodům bádání o modlitbě v literatuře, aby pak byl představen pokus o vlastní definici modlitby jakožto literárního žánru, jež ji dělí na škálu o čtyřech bodech z nichž především dva jsou pro literární vědu relevantní (modlitba v užším slova smyslu založená na formální příbuznosti; modlitba v širším slova smyslu založená na oslovení posvátné entity) a dva spíše okrajové (modlitba jako primárně náboženský akt a žánr kostelní literatury; teologické pojetí vnímající veškerou poezii jako modlitbu). Druhá část práce se zabývá konkrétními příklady básní-modliteb ve sbírkách české lyriky vydaných po roce 2010. Nejdříve jsou zařazeny tři rozsáhlejší interpretace básní Ivana M. Jirouse, Miloše Doležala a Ondřeje Hanuse a posléze je předložen extenzivnější pohled, jenž umožňuje ve třetí kapitole shrnout nejzásadnější žánrové tendence žánru modlitby v současné české poezii.

Klíčová slova

modlitba, literární žánry, současná literatura, česká poezie

Abstract

The thesis *Prayer as a literary genre and its realization in contemporary Czech poetry* deals with the question of prayer as a literary genre in poetry and then whether and how this genre is realized in contemporary Czech lyric poetry. This leads to two main focuses of this thesis. The first is theoretical research in the field of literary genres and the second is its application to specific poems. The first part deals primarily with various definitions of prayer as a literary genre in Czech and foreign literature. On the basis of their critical reflection, the thesis then goes on to discuss several key points in the study of prayer in literature, in order to present an attempt to define prayer as a literary genre itself, which divides it into a scale of four points, two of which are particularly relevant to literary scholarship (prayer in the narrower sense based

on formal relatedness to the religious pattern; prayer in a broader sense based on addressing a sacred entity) and two more peripheral (prayer as a primarily religious act and a genre of church literature; a theological conception that sees all poetry as prayer). The second part of the thesis deals with specific examples of poems-prayers in collections of Czech lyric poetry published after 2010. First, three more extensive interpretations of poems by Ivan M. Jirous, Miloš Doležal and Ondřej Hanus are included, and then a more extensive view is presented, which allows the third chapter to summarize the most important genre tendencies of the genre of prayer in contemporary Czech poetry.

Keywords

prayer, literary genres, contemporary literature, Czech poetry

Obsah

Úvod.....	9
1. Modlitba jako literární žánr	12
1.1 Současné podoba bádání o literárních žánrech, jeho přínosnost pro interpretaci literárního díla a základní genologická terminologie	12
1.1.1 Základní premisy bádání o literárních žánrech	12
1.1.2 Otázky terminologie a taxonomie při práci s literárním žánrem.....	14
1.1.3 Helen Vendler a její dělení žánrů v lyrice	15
1.2 Některé dosavadní pokusy o definici modlitby jako literárního žánru.....	17
1.2.1 Modlitba <i>in absentia</i>	17
1.2.2 Definice modlitby u Pavla Bělíčka	19
1.2.3 Definice modlitby u Pavla Šidáka	21
1.2.4 Definice modlitby u Jany Juhásově	24
1.2.5 Definice modlitby u Slavomíry Očenášové-Štrbové	26
1.2.6 Definice modlitby u Henryka Pustkowského.....	28
1.2.7 Pojetí modlitby u Jahana Ramazaniho.....	29
1.2.8 Pojetí v <i>The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics</i>	34
1.3 Problematické otázky při definování modlitby jakožto literárního žánru	36
1.3.1 Literární modlitba, její náboženský pretext a žánrové dělení	37
1.3.2 Modlitba jako fragment, modlitba jako celek básně.....	39
1.3.3 Otázka „agnostické“ a „sekulární“ modlitby	40
1.3.4 Žánr modlitby a vazba ke kontextu	43
1.3.5 Vztah názvu a textu básně.....	44
1.3.6 Apostrofa, sebeoslovení a modlitba.....	45
1.4 Pokus o vlastní definici.....	47
1.4.1 Čtyři podtypy modlitby na základě jejich funkce, formy a oslovení.....	48

1.5 Exkurz: nikoli modlitba jako žánr poezie, ale poezie jako žánr modlitby a další poznámky k teologickému pojetí poezie	51
2. Modlitba v současné české poezii	55
2.1 Některé tendence žánru modlitby v současné poezii.....	55
2.2 Tři příklady básní-modliteb v současné české poezii.....	58
2.2.1 Ivan Martin Jirous: <i>Snad budu muset změnit lokál</i>	58
2.2.2 Miloš Doležal: <i>Nasadils mi</i>	61
2.2.3 Ondřej Hanus: <i>Svítáníčko</i>	63
2.3 Příklady modlitby v jejím užším pojetí v současné české poezii.....	67
2.3.1 Petr Král: <i>Kolem vejce</i>	67
2.3.2 František Lízna: <i>Jak jen teskná je noc</i>	68
2.3.3 Ivan Wernisch: <i>Zeleně bliká Hilversum a Lunojasno, když kolovrátky</i>	69
2.3.4 Ivan M. Jirous: <i>Úloža</i>	69
2.3.5 Petr Motýl: <i>To by se mi líbilo</i>	71
2.3.6 Miloš Doležal: <i>Jana bude brzy sbírat lipový květ</i>	72
2.3.7 Adam Borzič: <i>Šišky za úsvitu se lživě smějí</i>	72
2.4 Širší pojetí modlitby	73
2.4.1 Básníci a básnířky narození ve 40. letech a dříve: Šiktanc, Král, Wernisch, Brabeneč, Jirous, Topinka	73
2.4.2 Básníci a básnířky narození v 50. letech: Slíva, Huptych.....	77
2.4.3 Básníci a básnířky narození v 60. letech: Krchovský, Žila, Kolmačka, Fischerová, Motýl, Hruška, Ohnisko, Správcová.....	80
2.4.4 Básníci a básnířky narození v 70. letech: Doležal, Stöhr, Zedník, Malý, Borzič, Vilímek.....	89
2.4.5 Básníci a básnířky narození v 80. letech: Žurková, Šťastná, Plamperová, Spěváček, Iljašenko, Hanus, Škrob.....	94

2.4.6 Básníci a básnířky narození v 90. letech: Šustková, Postovit, Růžena, Gažiová	101
3. Žánrové tendence modlitby v současné české poezii	104
Závěr	107
Seznam literatury	110
Primární literatura	110
Sekundární literatura	112

Úvod

Fenomén modlitby není jen širokým a členitým náboženským jevem, ale setkáváme se s ním jakožto s fenoménem do značné míry jazykovým také v literatuře a poezii. A to v poezii tak, jak ji nalzáme v mnohých tradicích, kulturách a dobách. Bylo by možné doložit příklady básní-modliteb staroegyptských či staroindických, ale též například nám kulturně bližších modlitebních skladeb evropského středověku. Nelze nezmínit též dlouhou tradici žánru modlitby v české poezii, s níž se setkáváme nejen ve středověkých počátcích naší literatury, ale též u autorů, jako jsou Vladimír Holan, Jan Zahradníček či Ivan Diviš. Komparatista George Steiner dokonce uvádí modlitbu jako součást základní žánrové triády evropské civilizace.¹ I přes význam, jenž přesahuje různé kulturní tradice i doby, je v české literární vědě věnována tomuto žánru jen malá pozornost.

Tato diplomová práce si klade za cíl prozkoumat možnosti toho, jak funguje modlitba jakožto literární žánr a jak se uplatňuje v současné české poezii. Již ze zaměření druhé otázky této práce vyplývá, že pro její větší koherenci bude bádání zúženo na oblast poezie, a to i přesto, že se modlitba jako žánr nosně a zajímavě projevuje i v prozaických dílech.

První část práce se zaměří na otázku, jež svým pojetím spadá do genologie, tedy oblasti literární teorie, jež se zabývá funkcí a charakterizací literárních žánrů. Toto zařazení vymaňuje, i přes moje sympatie k pojetí komparatistiky jako disciplíny pohybující se na oborových hranicích a překračující disciplinární meze,² práci z diskurzu těch děl, která se zabývají příbuzností modlitby a poezie z hledisek teologických, filozofických, či religionistických. (Typickými představiteli takového pojetí byli například H. Bremond či J. Maritain, z novějších lze jmenovat autory série *Power of the Word*.³ Nosnou kritiku některých podob takového přístupu naopak předkládá Václav Černý.⁴) Předmětem mého bádání tak nebude modlitba jakožto náboženský akt, ale modlitba jakožto text, a to v jeho specifickém uplatnění

---

¹ Srov. STEINER, George. *Skutečné přítomnosti: je něco v tom, co říkáme?* Praha: Dauphin, 2019, s. 229.

² Srov. KRÁL, Oldřich. K českému vydání Guilléna. In: GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*. Praha: Triáda, 2008, s. 11.

³ Srov. např. BUGLIANI KNOX, Francesca – LONSDALE, David. *Poetry and the religious imagination: the power of the word*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2015.

⁴ Srov. ČERNÝ, Václav. Co je kritika, co není a k čemu je na světě. In: Týž. *Tvorba a osobnost. I*. Praha: Odeon, 1992, s. 246–247.

v rámci lyrické poezie, tak jak o ní pojednává literární věda jako o jednom ze základních druhů či žánrů slovesného umění.⁵

V první části práce se nejdříve budu alespoň krátce věnovat tomu, jak v rámci poezie fungují žánry a jakým způsobem je lze vymezovat a pracovat s nimi. Posléze představím některé definice modlitby, se kterými se lze setkat u literárních teoretiků a teoretiček. Z českých vybírám Bělíčkovu definici, kterou nalzáme ve Vlašínově *Slovníku literární teorie* a též pojetí Pavla Šidáka. Dále představím koncepce dvou autorek, jež publikují na Slovensku, kde je debata o tomto žánru podstatně živější než v našem prostředí. První bude Jana Juhásová a druhou Slavomíra Štrbová-Očenášová. Pro větší šíři pohledů též uvedu, jak modlitbu definuje Henryk Pustkowski v publikaci *Słownik rodzajów i gatunków literackich*. Závěrem představím pohled Jahana Ramazaniho, jak jej nalezneme v knize *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres* z roku 2013 a krátce pojednám také svébytné zpracování tohoto tématu v *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*.

Posléze předložím některé specifické problémy, se kterými se setkáváme při potýkání se s tímto specifickým žánrem a v závěru první části práce se pokusím o vlastní vymezení žánru modlitby: nepůjde mi však o definici v pozitivistickém či normativně klasicistním slova smyslu, která by vyčerpávala daný fenomén a měla snahu jednou provždy vymezit zřetelné hranice, či byla jakýmkoli způsobem preskriptivní. Cílem této práce je spíše nabídnout škálu možností, skrze níž můžeme modlitbu jakožto literární žánr vnímat a produktivně ji využívat při interpretaci literárního díla.

Ve druhé části představím několik příkladů toho, jak se tento žánr uplatňuje v současné české poezii, kterou jsem si vymezil jako sbírky, které vyšly po roce 2010. Považuji za nosné zjistit, jak s tímto žánrem, který má silný náboženský pretext, pracují autoři a autorky publikující v současné (post)sekulární společnosti. Tato druhá část bude bezprostředně vycházet z části první a nemá ambici být souhrnnou studií na toto téma, která by vyžadovala rozsáhlejší formát práce. Půjde spíše o nabídku určitých sond, variet a tendencí, jež v současné české poezii v souvislosti s tímto žánrem nacházíme. Tyto sondy mohou alespoň základně posloužit pro

---

⁵ K tomu srov. např. CULLER, Jonathan D. *Teorie lyriky*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020, s. 59–114. Podobný přehled srov. též ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013, s. 20–48. Šidák zde mluví o literárním druhu, Culler o žánru. Na mém východisku to však nic nemění, neboť se oba ve svých pojetích víceméně shodují.

případnou další komparaci například s literaturou slovenskou, v níž je fenoménu modlitby v literatuře věnována obsáhlejší pozornost než u nás, ale též s jinými literaturami a samozřejmě též s jinými epochami dějin literatury. Druhá část práce tak doplňuje synchronně pojatou první část o diachronní rozměr.

Na závěr tohoto úvodu také považuji za vhodné přiznat svou vlastní situovanost v tomto textu, jež píšu jako student magisterského oboru komparatistika, ale též jako doktorand na Katedře systematické teologie a filozofie Katolické teologické fakulty naší univerzity. Mým záměrem v této práci je však držet se ryze pohledu a metodologie literární vědy a teologické postuláty ponechat stranou a snad jen využít své vzdělání pro určitou interdisciplinaritu spjatou s bádáním o fenoménu literárního žánru modlitby, jež se snad ukáže jako produktivní, nikoli kontaminující.

1. Modlitba jako literární žánr

1.1 Současné podoba bádání o literárních žánrech, jeho přínosnost pro interpretaci literárního díla a základní genologická terminologie

1.1.1 Základní premisy bádání o literárních žánrech

Genologie je součástí literární vědy, která se věnuje žánrům, a to jak v jejich historické proměnlivosti, tak v jejich trvalosti. Zabývá se jejich „definicí, poetikou, vývojem a funkcí“.⁶ Zároveň je pojem žánru více než literárněvědnou taxonomickou hrou, neboť s žánry coby jazykové bytosti operujeme i v každodenním životě.⁷

Zkoumání žánru stojí ostatně už u zrodu literární vědy, popisům žánrů se věnuje Aristotelova *Poetika*,⁸ s jasně definovanými žánry operuje starověké písemnictví i rétorika,⁹ v klasicismu se žánry stávají preskriptivními normami,¹⁰ v moderně se proti nim mnozí vymezují a ve 20. století jsou vnímány jako zátěž, která dusí uměleckou tvořivost.¹¹ Dnes jsou žánrové konvence reflektovány jako něco, na pozadí čeho lze sledovat specifitu jednotlivého díla.¹²

Žánry tak po celé dějiny zásadně utvářejí literární produkci stejně tak jako její recepci a kritiku.¹³ Wellek s Warrenem podotýkají, že „estetická konvence, na níž dílo participuje, utváří jeho charakter“.¹⁴ Podle D. Combeho je žánr jako „horizont, jež obepíná četbu“¹⁵ a podle Ingardena je klíčem pro četbu textu.¹⁶

---

⁶ ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*. Praha: Literární akademie, 2013, s. 7.

⁷ Srov. CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 59; ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 7.

⁸ Srov. CORBINEAU-HOFFMANNOVÁ, Angelika. *Úvod do komparatistiky*. Praha: Akropolis, 2008, s. 111. Srov. k tomu více též ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 44–45.

⁹ Srov. CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998, s. 73–88 a 163–177.

¹⁰ Srov. CORBINEAU-HOFFMANNOVÁ, Angelika. *Úvod do komparatistiky*, s. 112–113; ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 43–44; WELLEK, René – WARREN, Austin. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 327 a 334.

¹¹ Srov. CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 62.

¹² Srov. CORBINEAU-HOFFMANNOVÁ, Angelika. *Úvod do komparatistiky*, s. 101.

¹³ Srov. tamtéž; srov. též CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 62–63.

¹⁴ WELLEK, René – WARREN, Austin. *Teorie literatury*, s. 322.

¹⁵ Cit. in CORBINEAU-HOFFMANNOVÁ, Angelika. *Úvod do komparatistiky*, s. 100. Podobně Jaus mluví ve stejném kontextu o horizontu očekávání, ve kterém „[č]tenář očekává prvky vlastní určitému žánru“. GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*, s. 119.

¹⁶ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 47.

Guillén, který uvádí, že se genologie „těší poměrně dobrému zdraví“¹⁷ (naopak podle Cullera se studiu žánrů příliš nedaří¹⁸), vypočítává celkem šest možných přístupů k literárním žánrům: historický, sociologický, pragmatický, strukturální, logický a komparativní. Guillénův mnohovrstevnatý pohled tak umožňuje podívat se na žánry nejen z hlediska jejich charakteristiky a přiřazení díla pod žánrové označení, ale také umožňuje zkoumat vývoj a proměnu žánru, kontinuitu i diskontinuitu, jejich vznik a zánik, jejich působnost, žánr jakožto instituci, žánr v kontextu celku literatury nebo žánr jako myšlenkový model.¹⁹

Genologie kromě zkoumání žánrů na obecné a historické rovině umožňuje třídění jednotlivých textů na základě společných znaků. (A v posledku nezáleží na tom, jestli pojem žánru chápeme esencialisticky, tak jako například Goethe nebo Paul Van Tieghem,²⁰ nebo jako historickou konvencí, jako například ruští formalisté²¹ či B. Croce.²²) Tím genologie zapadá do guillénovského plodného napětí mezi jednotou a růzností, mezi třídou a individui, která ji tvoří.²³ Podle Welleka tak zabývání se literárními žánry vede k tázání o podstatě univerzálií a k dalším stěžejním otázkám, které se týkají „dějin literatury, literární kritiky a jejich vzájemného vztahu“.²⁴ Guillén v podobném duchu mluví o otázce literárních žánrů jako o jedné z ožehavých otázek v dějinách poetiky.²⁵ Ne bezdůvodně tak někteří studium žánrů chápou jako „obor, který je s celkem literární vědy do určité míry synonymní.“²⁶

Sledování proměny jednotlivého literárního žánru, jeho posunů v rámci literárního pole a proměn nám také může říci mnohé nejen o proměnách literatury, ale také o potýkání se literárních děl se změnami celkového společenského milieu. Jak píše Tzvetan Todorov: „Žánr tvoří průsečík mezi obecnou poetikou a dějinami literatury.“²⁷ V kontextu žánru modlitby, který

---

¹⁷ GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*, s. 147.

¹⁸ Srov. CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 60.

¹⁹ Srov. GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*, s. 115–122.

²⁰ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 48.

²¹ Srov. CORBINEAU-HOFFMANNOVÁ, Angelika. *Úvod do komparatistiky*, s. 116.

²² Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 48. Podle Guilléna námitky B. Croceho vůči genologii již ztratily svou účinnost. Srov. GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*, s. 147.

²³ Srov. GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*, s. 23–32; WELLEK, René – WARREN, Austin. *Teorie literatury*, s. 339.

²⁴ WELLEK, René – WARREN, Austin. *Teorie literatury*, s. 339.

²⁵ Srov. GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*, s. 115.

²⁶ ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 7.

²⁷ Cit. in: CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 60.

je silně navázán na náboženské sociokulturní předpoklady, považuji za nesmírně zajímavé sledovat jeho proměny ve společnosti, jež samu sebe chápe jako sekulární.

V této práci chci sledovat obě hlediska, které podle Cullera lze užít při zkoumání literárních žánrů: jak hledisko, jež činí z žánrů předmět studia, tak hledisko, které jej činí nástrojem studia.²⁸ Toto dělení přibližně odpovídá dvěma hlavními částem této práce.

1.1.2 Otázky terminologie a taxonomie při práci s literárním žánrem

Je třeba říci, že terminologie a taxonomie literárních žánrů je věcí značně kolísavou. V této práci se budu pro přehlednost držet pojetí, které předkládá jako v českém prostoru víceméně zavedené ve své monografii o studiu literárních žánrů Pavel Šidák. Ten rozlišuje tři úrovně: literární druh (např. poezie), literární žánr (např. modlitba) a literární subžánr (např. prosebná modlitba). Tato terminologie dobře umožňuje vytvářet taxonomie a přehledně pracovat s pestrostí žánrů: lze si tak například klást otázku, zda je modlitba žánrem se subžánry litaní, hymnu a žalmu, nebo zda jsou litanie svébytným žánrem poezie.

Je-li žánr skupinou děl se společnými znaky, je třeba také pojmenovat, které rysy díla jsou dostatečně distinktivními pro jeho určení.²⁹ Šidák mluví o dvou skupinách žánrových znaků: sémantice a žánrové syntaxi.³⁰ Syntax tvoří kompozici, do jejíchž sítí jsou doplňovány sémantické stavební prvky.³¹ Vztah těchto dvou žánrotvorných kategorií by se dal s jistou dávkou terminologické velkorysosti analogicky přirovnat ke vztahu mezi syžetem a fabulí. V poezii do hry vstupuje též často tematizovaný faktor strofické formy, jež dokonce bývá se žánrem zaměňována.³² Ačkoli strofická forma sama není podle Pavla Šidáka žánrem ani subžánrem a ani nesplývá se žánrovou syntaxí, přispívá podle něj k jejich významové modifikaci³³ například skrze žánrovou konvergenci, tradici či vlastní veršovou stavbu.³⁴

---

²⁸ Srov. tamtéž, s. 62.

²⁹ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*, s. 75.

³⁰ Srov. tamtéž, s. 76.

³¹ Srov. tamtéž.

³² Srov. tamtéž, s. 91. Šidák strofické formy definuje jako: „básnické útvary s ustálenou versologickou a strofickou strukturou.“ Tamtéž.

³³ Srov. tamtéž, s. 95.

³⁴ Srov. tamtéž.

Mnohostranný vztah mezi sémantikou, žánrovou syntaxí a strofickou formou poukazuje na to, že k definici žánru je obvykle třeba více hledisek.³⁵

Z výše uvedeného vyplývá, že klasifikace žánrů nemůže být nikdy vyčerpávajícím a uzavřeným systémem. I z tohoto důvodu s v posledních letech v genologii mluví spíše o žánrové krajině, která je metaforou toho, že žánry ve svých realizacích nejsou izolované jednotky s jasnými hranicemi, ale prostory se svými centry, periferiemi a hraničními oblastmi.³⁶ Jiní teoretici a teoretičky používají označení žánrový systém, jež odkazuje na vymezování se žánrů vůči sobě v určitém dobovém kontextu, který se postupně proměňuje, a tak může dojít k překódování některých žánrů, pakliže jsou zasazeny do odlišné kulturní situace.³⁷

Podle Šidáka je třeba formální a funkční složky žánru v žánrové krajině doplnit o vertikální rozměr, který jim dává tzv. modus: termín, jenž se používá především v románské a anglofonní tradici a odkazuje k určitým tematickým tendencím, které procházejí napříč díly. Lze mluvit například o modu parodickém, groteskním či realistickém.³⁸ Mody tak nejsou samostatnými žánry, ale mohou žánry modifikovat či vytvářet specifickou podobu daného žánru.³⁹

I přes to, že rozsáhlá teoretická problematika spjatá s genologií není předmětem této práce, považoval jsem za smysluplné předřadit kapitolám pojednávajícím o možnostech definovat modlitbu jako literární žánr alespoň několik odstavců o východiscích a smyslu genologického bádání a představit základní pojmy, s nimiž budu v následujících podkapitolách operovat.

1.1.3 Helen Vendler a její dělení žánrů v lyrice

---

³⁵ Srov. tamtéž, s. 81.

³⁶ Srov. tamtéž, s. 98.

³⁷ Na literární žánry jakožto fenomény vztahující se k sobě navzájem poukazuje především Gérard Genette a Julia Kristeva. Srov. tamtéž, s. 86–88.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 91.

³⁹ Srov. tamtéž. V této práci budu vycházet z výše uvedeného pojetí, ve kterém se Šidák odkazuje např. na C. Guilléna. Podobné, ale přeci jen odlišné pojetí modu zastává např. A. Fowler, u kterého modus do značné míry splývá s tím, co bychom označili jako subžánr. Srov. POSPÍŠIL, Ivo. Genologie a žánrovost. In: *Významové a výrazové premeny v umení 20. storočia: materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa uskutočnila v dňoch 8.–9.9.2005 na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2005, s. 120.

Za funkčně nosné, jakkoli od v českém jazykovém prostředí běžně užívaných schémat žánrových taxonomií odlišné, pokládám též dělení, které překládá americká literární teoretička Helen Vendler a na jejíž pojetí odkazuje ve své *Teorii lyriky* i Jonathan Culler.⁴⁰

Vendler předkládá dělení lyrických básní dle obsahu (*content*), řečových aktů (*speech acts*)⁴¹ a podle vnější formy (*outer form*).⁴² Posléze Vendler přidává ještě vnitřní strukturální formu (*inner structural form*), jež umožňuje mluvit o vývoji v básni, která je jen málokdy statická a zpravidla obsahuje nějaký vývoj či jednu nebo víc point.⁴³ Stejně tak Vendler upozorňuje, že báseň může obsahovat i více řečových aktů: na poli jedné básně můžeme identifikovat například vyznání lásky i protest.⁴⁴ Výše uvedené dělení dobře umožňuje nejen vymezovat žánry dle různých hledisek (sonet jako žánr daný vnější formou, milostná báseň daná obsahem atp.), ale na některé básně je tak možné hledět skrze několik žánrových matic. Vendler, když postupně probírá, co je třeba v básni sledovat pro její popis a interpretaci, tak u kategorie žánru doporučuje klást tyto otázky: „Co je žánr básně z hlediska jejího obsahu? [...] Co je žánr básně z hlediska řečového aktu? [...] Co je žánr básně z hlediska formy?“⁴⁵ Již jsem uvedl, že některé žánry lze popsat z různých hledisek a není náhodné, že modlitbu řadí Vendler jak mezi žánry dané obsahem, tak mezi žánry určované řečovým aktem.⁴⁶

V porovnání s pojetím Pavla Šidáka lze celkem neproblematicky usouvztažnit obsah s pojmem sémantiky, vnější formu s pojmem žánrové syntaxe a kritérium řečových aktů

---

⁴⁰ Srov. CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 300.

⁴¹ Zde je možné odkázat na teorii žánrů Tzvetana Todorova, který s pojmem mluvních aktů pracuje v tomto smyslu: „Francouzský strukturalista Tzvetan Todorov (*1939) navrhuje chápat žánr jako specifický **mluvní akt** (tedy řečovou činnost, která má mimojazykovou platnost), resp. jako literární projev mluvního aktu (kdy z modlení povstává modlitba, z mluvení o sobě autobiografie, z naučné řeči traktát, z milostného hovoru milostná lyrika atd.), a přenáší tak těžiště genologie do antropologie, lingvistiky a pragmatiky.“ ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 28.

⁴² Srov. VENDLER, Helen. *Poems, Poets, Poetry: An Introduction and Anthology*. Boston: Bedford Books, 1997, s. 105. „Každá z těchto klasifikací vyžaduje, abychom báseň zkoumali kvůli něčemu jinému – kvůli tomu, jaký je její obsah, jakých řečových aktů se účastní a jakou vnější formu vykazuje.“ Tamtéž.

⁴³ Srov. tamtéž, s. 113.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 108–109.

⁴⁵ Srov. tamtéž, s. 125–126. Vendler přímo mluví o „*content genre*“, „*speech act genre*“ a „*formal genre*“.

⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 105 a s. 109. Vendler dokonce zmiňuje jako příklad žánrových konvencí a jejich odchylek na základě obsahu právě modlitbu: „Například Emily Dickinsonová napsala báseň o modlitbě, v níž popisuje srdce modlící se k neviditelné síle. Zdar básně závisí na tom, zda máme smysl pro to, že obvyklá modlitba je adresována Bohu, má uctivý tón a žádá o nějaké dobro v jehož obdržení doufá: jen pokud známe tyto obvyklé podmínky, spatříme Dickinsonové rouhání. Dickinsonová nám v první strofě říká, že Srdce někoho oslovuje, ale teprve ve druhé strofě je oslovená osoba popsána jako ‚inkvizitor‘, mučitel. A doufané dobro, o které Srdce žádá, se v průběhu básně mění, což dává básni dynamický tvar či vnitřní podobu, neboť modlící se Srdce se mění z někoho, kdo se dožaduje rozkoše, na opovrženého vězně, který touží od Boha ‚po výsadě zemřít‘.“ Tamtéž, s. 106.

s pojmem modu.⁴⁷ Na pojetí Helen Vendler je však nosné, jakým způsobem s danými kritérii pracuje, včetně toho, že je schopna jeden žánr definovat z různých úhlů, což se ukáže jako produktivní v dalších částech této práce.

1.2 Některé dosavadní pokusy o definici modlitby jako literárního žánru

V následující podkapitole se pokusím popsat některé dosavadní ucelené definice modlitby jakožto literárního žánru, tak jak je nalézáme ve slovnících či monografiích. Budu sledovat jak díla české literární genologie, tak monografie pocházející ze slovenského jazykového prostředí. Uvedu také definice z anglofonního a polskojazyčného prostředí.

Cílem této podkapitoly však není pouhé parataktické řazení definic na způsob výpisků, ale již zde budu předkládané definice podrobovat kritické reflexi, poukazovat na jejich přednosti či nedostatky. Předložená paleta možných definic pak položí základ pro vystižení některých základních problémů a posléze pro pokus o vlastní definici.

1.2.1 Modlitba *in absentia*

Úvodem je třeba říci, že v mnohých slovnících literárních žánrů žánr modlitby zcela absentuje. Tato nepřítomnost může být výrazem nejen pomnutí modlitby ve smyslu jejího prostého opomenutí či příznakem toho, že se jedná v současném pojetí o žánr spíše periferní,⁴⁸ ale i vědomého rozhodnutí ji za žánr nepokládat. Nepřítomnost jejího zařazení či zcela odlišná konceptualizace, jak ji posléze uvedu s odkazem na pojetí přítomné v *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, vyvolává otázku, zda lze modlitbu chápat jako samostatný žánr v lyrice, či je pouze specifickou žánrovou polohou, jejím modem, formou či sémantickou náplní, již si jednotlivé žánry lyriky vypůjčují pro své vlastní účely. Možným důvodem pro vynechání modlitby jako lyrického žánru je jeho absence v antice,⁴⁹ jež je dlouho pro žánrové dělení určující. Argumentem proti tomuto nezahrnutí modlitby do pojednání o literárních žánrech je, domnívám se, nejen oprávněné předporozumění moderní literární vědy, které počítá se čtením i původně náboženských textů jakožto literárních útvarů, ale také faktická užitečnost

---

⁴⁷ Vendler mluví v kontextu řečových aktů v básních o způsobu jejich vyjádření (*manner of expression*). Srov. tamtéž, s. 108.

⁴⁸ Srov. JUHÁSOVÁ, Jana. Vnútorný hrad mladej slovenskej poézie (básnická modlitba ako dynamická súhra protirytmov). In: PAVERA, Libor (ed.). *Žánrové metamorfózy v stredo-evropském kontextu. Sv. VII., Žánry na okraji*. Praha: Verbum, 2015, s. 155.

⁴⁹ Pomineme-li pozdně antické křesťanské hymny.

užívání tohoto žánru pro interpretaci některých básní, jež se dokonce bez tohoto zařazení nedokáží obejít. Na škále mezi těmito dvěma póly se bude odehrávat většina níže uvedených definic.

Nejvýznamnějším příkladem zmiňované absence je *Encyklopedie literárních žánrů* z roku 2004. Ta sice předem avizuje, že nemá ambice být slovníkem a že hesla jsou pouze výběrová, ale přesto si činí v úvodu jistý nárok na souhrnnost.⁵⁰ Modlitba je zde sice uvedena v hesle *intimní lyrika* jako něco, co se využívá jakožto forma intimní lyriky,⁵¹ v hesle *lyrika* se zmiňuje jako jeden z jejích útvarů⁵² a podobně je zmiňována jako nosná žánrová forma reflexivní lyriky,⁵³ ale vlastní heslo, jež by podalo její souhrnnou definici jakožto literárního žánru, v encyklopedii schází, a to i přesto, že v již zmiňovaném hesle *reflexivní lyrika / poezie* se explicitně odkazuje na báseň *Ranní modlitba* Otokara Březiny, pro jejíž interpretaci by bylo nosné s žánrem modlitby explicitně pracovat.⁵⁴ Zmínku o modlitbě lze také najít v hesle *politická lyrika / poezie*, kdy je upozorňováno na to, že modlitba je jeden z žánrů, který je možné parafrázovat právě v rámci politické poezie.⁵⁵

Jako doklad tezí zmiňovaných v úvodu této podkapitoly lze číst to, že encyklopedie nenabízí samostatné heslo modlitba, ale zařazuje s kultem spjaté žánry *hymnus*⁵⁶ a *óda*,⁵⁷ naopak opět v ní nenalezneme heslo litanie, které by vzhledem ke specifitě tohoto (sub)žánru bylo možné očekávat. Hymnus je traktován jako „slavnostní báseň vycházející z náboženského kultu,“⁵⁸ příznačný je pro něj patos a orátorský styl a poukazování k absolutnu, nezřídka spojené také s vyjádřením víry či idejí, které vyslovuje zástupně za dané společenství či lidstvo.⁵⁹

---

⁵⁰ Srov. MOCNÁ, Dagmar – PETERKA (eds.), Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 5.

⁵¹ Srov. PETERKA, Josef. Intimní lyrika. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 287.

⁵² Srov. PETERKA, Josef. Lyrika. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 385.

⁵³ Srov. PETERKA, Josef. Reflexivní lyrika / poezie. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 561.

⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 564.

⁵⁵ Srov. PETERKA, Josef. Politická lyrika / poezie. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 483.

⁵⁶ Srov. PETERKA, Josef. Hymnus. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 269–274.

⁵⁷ Srov. PETERKA, Josef. Óda. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 422–428.

⁵⁸ PETERKA, Josef. Hymnus, s. 269.

⁵⁹ Srov. tamtéž.

Hymnus je dělen na náboženský a světský a je spojován především se starověkou literaturou, a to ať už jde o hymny staroegyptské, antické či hymny raného křesťanství.⁶⁰

Připustíme-li dělení hymnu na náboženský a světský, jež nemuselo být v některých dějinných obdobích neznajících tyto kategorie a jejich více či méně striktní oddělování samozřejmé, pak je příbuznost náboženského hymnu a modlitby zřetelná. Přesto pojem „náboženský hymnus“ nevyčerpává žánr modlitby, jenž zdaleka nemusí nabývat slavnostního a oslavného charakteru, který je s tímto tradičním žánrem spojován. Ačkoli hymnus má (podobně jako zmiňované litanie) zřetelnější kontury stran obsahu i vnější formy, z hlediska řečového aktu (ale i obsahu) je v náboženském pojetí spíše poddruhem modlitby.⁶¹ V hesle *óda* pak slovník postuluje splývání tohoto žánru s hymnem a modlitbou, a to zejména v symbolismu a postsymbolismu,⁶² což je tvrzení značně problematické, z podobných důvodů, jako je problematické spojování hymnu a modlitby. Rozdrobení modlitby do různých hesel by snad bylo možné vysvětlit tím, že je zde chápána jako určitý modus, který může prostupovat více etablovanými žánry lyriky, v jejichž heslech je zmiňována (hymnus, óda, reflexivní lyrika, intimní lyrika). Tyto žánry však jednak zcela nevyčerpávají pojem modlitby a jednak jsou zde případy básní, které nelze bez vymezení žánru modlitby uchopit, aniž by tím jejich interpretace nebyla defektní (jako příklad lze uvést báseň *Svítáníčko* ze sbírky *Volné verše* Ondřeje Hanuse, jíž se budu zabírat níže).

Absenci hesla *modlitba* můžeme pozorovat i u dalších publikací, podobného charakteru, a to včetně zahraničních. Nejvýznamnější z nich je *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, která však přináší své vlastní specifické žánrové dělení, a proto se jejímu pojetí budu věnovat v závěru této podkapitoly.

1.2.2 Definice modlitby u Pavla Bělíčka

Jednu z mála ucelených definic modlitby jakožto literárního žánru v české literární teorii podává Pavel Bělíček v hesle *Modlitba* ve Vlašínově *Slovníku literární teorie*. Cenné na jeho přístupu je rozkročení mezi užším pojetím modlitby v jejím náboženském kontextu a jejím širším pojetím v novodobé lyrice. V úvodu Bělíček modlitbu traktuje jako „krátkou

---

⁶⁰ Srov. tamtéž.

⁶¹ O problematice dělení modlitby na další subžánry a vhodnosti či nevhodnosti přejímání takového dělení z náboženské oblasti do literární vědy ještě pojednám níže.

⁶² Srov. PETERKA, Josef. *Óda*, s. 426.

náboženskou skladbu, obracející se k Bohu nebo svatým s prosbou o vyplnění žádosti.⁶³ Sporná je klasifikace z hlediska délky, ale ve srovnání například s eposem se dá toto měřítko přijmout. Více problematické je ztotožnění modlitby s prosbou, báseň-modlitba může obsahovat i jiné mody promluvy, jako je vděčnost či jakékoli jiné sdělování směrem k Bohu.

Modlitba v užším slova smyslu je podle Bělíčka nezpívaná, bez hudebního doprovodu, je přijatá do kánonu křesťanské liturgie, je „dovolenou individuální formou obcování s Bohem.“⁶⁴ Z hlediska formy autor uvádí, že je „nerýmovaná, využívá syntaktických paralelismů a pravidelného členění veršové délky“.⁶⁵ Základním textem je pak podle něj latinský *Pater noster*. Modlitba může nabýt i formy litanie, která je více dialogická a zpívaná. Zmiňuje též propojení modlitby v užším slova smyslu s různými obřady a denními dobami (modlitba hory) a v neposlední řadě zmiňuje i její strukturu: „Vlastní text modlitby se skládá z přímého oslovení Boha, chvály jeho všemohoucnosti a prozřetelnosti a z žádosti o splnění přání.“⁶⁶ Tato část definice obsahuje řadu sporných momentů. Ať už tvrzení o modlitbě *Pater noster* (která navíc není latinská, ale původně řecká) jako základním textu, nutnost sepětí litaní se zpěvem, nebo očekávaná pevná struktura, jež je zde spíše zbožným přáním než něčím prokazatelným. Tuto modlitbu v užším slova smyslu je spíše smysluplné definovat funkčně, jak to činí Pavel Šidák, jehož pojetí uvedu níže. Dalším kritériem je kritérium formální, jež zde dává víceméně smysl, ale jistě by se našly i případy modlitby bez členění do veršů a bez syntaktických paralelismů, a naopak modlitby užívající rýmu.

Bělíček v hesle dále hovoří o polyteistických náboženstvích a jejich kletbách, zaříkávání, zažehnavání ran atp., které se zpravidla obrací také ke „zlému duchu“.⁶⁷ Jakkoli je tento postřeh potenciálně problematický, protože shrnuje různé původně náboženské jevy pod jednu nivelizující západní (křesťanskou) kategorii, a hrozí tak jistým druhem nerespektující apropriace, domnívám se, že je zde na místě, neboť připomíná, že náboženské skladby oslovující posvátné entity, které lze interpretovat jako žánry lyriky, nejsou jen výlučným fenoménem křesťanské či západní kultury. Jejich zmínka se tak jeví jako oprávněná a vedoucí k možnosti tyto rozmanité náboženské skladby chápat jako subžánry modlitby v užším slova

---

⁶³ BĚLÍČEK, Pavel. Modlitba. In: VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Slovník literární teorie*. Vydání druhé, rozšířené. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 233.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Srov. tamtéž.

smyslu či samostatné žánry, jež jsou však některými svými znaky spjaty s tím, co zná kánon tzv. západní literatury.

V závěru hesla se objevuje i širší definice modlitby (distinkce užší/širší se sice v hesle nevyskytuje explicitně, ale zmínka o modlitbě v užším smyslu na začátku hesla ji implikuje), která zní následovně: „Zcela volně a nahodile je forma modlitby užívána v novodobé lyrice (Modlitby k neznámému od Sv. Čecha). Podstatným rysem modlitby, z něhož lyrika těží, je zaměřenost k budoucnosti a k určitému Ty, které jsou však chápány mysticky. V tomto smyslu sahají k formě modlitby O. Březina a V. Holan (Vanutí).“⁶⁸

Modlitba jako literární žánr je tedy charakterizována jen stručně na základě zaměření k budoucnosti a transcendentnímu („mystickému“) Ty. Z této dvojí charakteristiky je problematický důraz na budoucnost,⁶⁹ kdy zaměření na Ty může nabývat nejen charakteru prosby spjaté s budoucností, ale například i konstatování faktu (srov. např. Zahradníčkovo „hlas zvonů ulitých z tebe nám říká, / že nezbyvá nic než světlo tvé prosté a bílé“⁷⁰) či vděčnosti za věci uplynulé (opět Zahradníček: „kde úzkosti noci jsou, kde Saturnovo / království, jemuž jsem poplatný býval?“⁷¹). Škála modalit je tak výrazně širší, než jakou nabízí Bělíček. Problematický je také popis vztahu mezi náboženskou a literární modlitbou, jenž je definován jako volný a nahodilý.

1.2.3 Definice modlitby u Pavla Šidáka

V *Úvodu do genologie* Pavla Šidáka lze nalézt samostatnou kapitolu, která se explicitně týká tématu této práce, a již autor nazývá *Duchovní žánry*. V jejím úvodu s odvoláním na chápání žánru jakožto výrazu antropologické konstanty či kantovské kategorie upozorňuje, jak zásadní roli hrálo a hraje náboženství a jeho texty v lidské komunikaci. „Že se objevují průsečíky náboženství a umění, je logické, a vzniká tak oboustranně ovlivněná textová oblast,“ píše Šidák.⁷² Kromě pojednání o Bibli z genologického hlediska či o historických žánrech, jako je

---

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ V tomto kontextu lze též zmínit tezi Jonathana Cullera o prezentu jakožto dominantnímu slovesnému času lyriky. K tomu srov. CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 348–362.

⁷⁰ ZAHRADNÍČEK, Jan. *Pozdravení slunci*. Brno: Blok, 1991, s. 37.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² ŠIDÁK, Pavel. Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina, s. 162.

postila, exemplum či legenda lze najít v kapitole také jedno podnětné metodologické vymezení a pochopitelně i definici modlitby.

Z hlediska metodologie je důležité Šidákovo vymezení (jež přebírá od Gilberta Kranze) „kostelní (či církevní) literatury“.⁷³ To je taková literatura, která je „vázaná na církevní instituci [...], je primárně podřízena křesťanské kultické službě.“⁷⁴ Tuto kostelní literaturu dělí Kranz dále na interní, již píše křesťané pro křesťany, a externí, kterou píše křesťané pro nekřesťany (příkladem takového žánru by byla například apologie).⁷⁵ Modlitbu je zde možné řadit do podskupiny interní kostelní literatury. Zajímavé je, že podobně jako Bělíček mluví o *officiu* jako o subžánru modlitby.⁷⁶

Definici modlitby pak Šidák vede od jejího původního vnitronáboženského kontextu k její beletrizované podobě. Na rozdíl od Bělíčka ji neredukuje na rozměr prosby, ale zahrnuje do jejích možností i oslovení, chválu, vděčnost a závěrečné formule implikující dialog.⁷⁷ Modlitbu spojuje též s rytmizovaností a rétoričností, jež souvisí s emocionálními situacemi, do nichž je obvykle zasazena, jako je bolest, naděje či smutek.⁷⁸ I Šidák navrhuje chápat modlitbu jako oslovení tajemné a neuchopitelné bytosti. Pro odlišení modlitby jako žánru poezie užívá sousloví „beletrizovaná modlitba“. Ta podle něj vstupuje do literatury jako značně rozvolněná podoba modlitby náboženské a vyznačuje se důrazem na tajuplnost oslovovaného, který může v dekadenci a symbolismu oscilovat mezi postavou božskou a démonskou, a také je možné v ní zpochybňovat a ironizovat standardní pravdy víry.⁷⁹ Dále může být pojatá jako osobní zpověď či se může přibližovat reálnému rozhovoru s Bohem.⁸⁰ Pro beletrizovanou modlitbu je vždy příznačný také rys patosu, jenž lze použít pro vystižení vyhrocených postojů.⁸¹ Důležité je upozornění na časté označení přímo názvu básně či sbírky jako modlitba či modlitby.⁸² Podle Šidáka je také v samé podstatě beletrizované modlitby její vzdalování se od náboženského

---

⁷³ Tamtéž, s. 169.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Srov. tamtéž.

⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 170. Bělíček pro tentýž fenomén používá starší termín modlitba hodin (hóry). Srov. BĚLÍČEK, Pavel. Modlitba, s. 233.

⁷⁷ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*, s. 170.

⁷⁸ Srov. tamtéž.

⁷⁹ Ve své dřívější knize též autor píše: „Beletrie zná jak modlitby dogmaticky ‚dokonalé‘, tak takové, které své téma ironizují.“ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 116.

⁸⁰ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*, s. 170.

⁸¹ Srov. tamtéž.

⁸² Srov. tamtéž, s. 171.

kontextu.⁸³ Po líčení vlastností modlitby – ať už interně kostelní, či beletrizované – zmiňuje Šidák také litanie, jež však nechápe jako subžánr modlitby (na rozdíl od výše uvedeného *officia*), ale jako samostatný žánr.⁸⁴

Šidákovo pojednání o modlitbě má – domnívám se – řadu přínosných, ale také několik problematických míst. Otázkou je samotné dělení na modlitbu jako interní žánr kostelní literatury a beletrizovanou modlitbu, která se od ní vzdaluje. Základními distinktivními rysy tohoto dělení je jeho modelový čtenář, intence textu a kontext, ve kterém se nachází. Jakkoli je toto dělení nosné a pochopitelné – ostatně předpokládá ho i Bělíček se svým užším a širším pojetím – můžeme nalézt i některé příklady, které ho problematizují nebo minimálně problematizují jeho striktní aplikaci ve smyslu „buď-anebo“. Problematičnost tohoto dělení je dána tím, že nezohledňuje možné posuny kontextů či překryvy dané proměnou chápání toho, co je literatura, nehledě na literaturu starších epoch, která nemá tak ostrou hranici mezi náboženským a profánním, a tedy i mezi náboženskou a profánní literaturou.⁸⁵ I služební kostelní literatura, jíž Šidák vnímá jako zajímavou pouze tam, kde proniká do beletrie či na ni má vliv, je však vždy také literaturou. V jiných svých textech dokonce vnímá služební charakter kostelní literatury jako neseriózní a devalvující.⁸⁶ To je problematické právě tváří v tvář proměně chápání literatury během historického vývoje, kvůli čemuž by například modlitby Ambrože z Milána či chvalozpěvy Františka z Assisi se svou nepochybnou literární velikostí spadaly pod tuto služební kostelní literaturu. Rozdíl mezi kostelní literaturou a beletrií je tak třeba vnímat spíše jako škálu, na níž se mohou různé modlitby nacházet, ba dokonce některé modlitby se mohou nacházet na odlišných místech této škály podle kontextu, do kterého jsou zasazeny, jak ještě uvedu níže.

Na Šidákově definici je třeba ocenit to, že se vyhýbá ztotožnění modlitby a prosby, což je přístup, který je možné u některých autorů nalézt, a je to pojetí, jež je domnívám se zužující a neudržitelné. Stejně tak je třeba ocenit základní kritérium, jenž je postaveno na oslovení neuchopitelné bytosti, byť by bylo třeba ho dále diferencovat. Jako nosný se též jeví jeho návrh usouvzatnit modlitbu se situacemi nabitými emocemi, a proto spjatými s patosem, ačkoli se –

---

⁸³ Srov. tamtéž.

⁸⁴ Srov. tamtéž.

⁸⁵ K tomu se vyjadřuje Martin C. Putna ve svém (být jinak nikoli neproblematickém) úvodu ke své *České katolické literatuře*. Srov. PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918*. Praha: TORST, 1998, zejm. s. 34–36.

⁸⁶ Srov. ŠIDÁK, Pavel. Literatura architektového pnutí. *Host do školy* 2008, roč. 3., č. 4, s. 15.

na rozdíl od Šidáka – domnívám, že zde nejde o kritérium *sine qua non*. K otázce vztahu litaní a toho, zda jsou samostatným žánrem, či pouze subžánrem modlitby, se ještě v této práci vrátím, stejně jako k problematice názvu jednotlivých básní a následné (ne)realizaci předesílaného žánru.

1.2.4 Definice modlitby u Jany Juhásově

Zatímco v české literární teorii nalezneme krátké heslo ve *Slovníku literární teorie* z konce sedmdesátých let, několik odstavců v *Úvodu do genologie* Pavla Šidáka ale reprezentativnější text k tématu zatím schází, ve slovenské literární vědě je otázka modlitby jakožto literárního žánru předmětem textů hned několika badatelů a badatelek.⁸⁷ Nejvýraznějším hlasem v této debatě je literární teoretička a historička Jana Juhásová, působící na Univerzitě v Košicích, jež je mimo jiné autorkou knih *Od symbolu k latencii: Spirituálna téma a žáner v súčasnej slovenskej poézii a Litanická forma od avantgardy po súčasnosť*. V souladu s koncepcí této kapitoly zde budu odhlížet od literárněhistorického rozměru její práce, který se zaměřuje výhradně na slovenskou literaturu, a budu se zabývat především jejími obecnými tezemi stran modlitby jakožto literárního žánru.

Juhásová jako většina autorů či autorek postupuje od nábožensky pojaté modlitby k tomu, co nazývá literalizovanou či básnickou modlitbou.⁸⁸ U ní dochází oproti té náboženské k „přesunu žánrových dominant“⁸⁹. Jejími identifikačními znaky se „stávají více výrazové, než obsahové aspekty“⁹⁰. Charakteristikou žánru je pak dialog dvou osob: člověka a Boha. Juhásová dobře upřesňuje, že může jít i o oslovení ze strany společenství a obsah básnické modlitby nemusí respektovat typické prvky náboženské modlitby.⁹¹ Modlitba-báseň zpravidla bývá také více individualizovaná.⁹² Dominantním prvkem pak není náboženský rozměr (daný například vyslyšením prosebné modlitby), ale „estetická hodnota výpovědi“⁹³. Jako důležité prvky

---

⁸⁷ Příznačné je, že i reprezentativní monografie současné slovenské poezie Jaroslava Šranka věnuje spirituální literatuře téměř 50 stran. Srov. ŠRANK, Jaroslav. *Individualizovaná literatúra: slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava: Cathedra, 2013, s. 333–379.

⁸⁸ Srov. JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latencii: spirituálna téma a žáner v súčasnej slovenskej poézii*. Ružomberok: Verbum, 2016, s. 105.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Srov. tamtéž, s. 105–106.

⁹² Srov. tamtéž, s. 106.

⁹³ Tamtéž.

zdůrazňuje prosbu a také „uvolnění napětí lyrického subjektu“⁹⁴. Ten se svou komunikací uvolňuje z napětí daného emocemi (ať už jde o vděčnost či smutek) a absolutno jako partner této komunikace podtrhává naléhavost a důležitost lyrické výpovědi.⁹⁵

Juhásová dále pojednává o žánrových variantách modlitby, které se v křesťanském kontextu dají dělit na ty, jež jsou odvozeny od jejího operativního modu, jako jsou například modlitba prosebná, děkovaná, kající, oslavná či persiflážní a na ty, jež jsou odvozeny od komplexnějších strukturních znaků textu: zde příkladem mohou být žalm, hymnus, modlitba Páně, litanie atp.⁹⁶ I v jiných textech Juhásová chápe modlitbu jako žánr se specifickými subžánry – například ve své pozdější knize *Melankolia a zá-zrak, progresívne postupy v spirituálnej lyrike* detailněji charakterizuje subžánry žalmů, křížové cesty, litaní a písně písní.⁹⁷

Slovenská badatelka se také zaměřuje na proměny „duchovních“ žánrů a konstatuje, že ačkoli v současné (slovenské) poezii jen stěží nalezneme ucelenou knihu básnických modliteb, žánr z literárního pole nemizí, jen se proměňuje a přizpůsobuje novým kontextům. Modlitba se během 20. století čím dál více osvobozuje z náboženského diskurzu, jenž s sebou nese i četná omezení, a tím umožňuje kreativnější práci s tímto žánrem, jež může vést až k persifláži, pro niž je symptomatický mimo jiné rozchod mezi výrazem příslušnosti k žánru a obsahem básně.⁹⁸

V pojednání o modlitbě Jany Juhásové také nechybí zmínka o jedné z často opomíjených otázek, a to otázce stran napětí mezi jednotlivým modlitebním akcentem v básni, například ve formě jednoho verše obracejícího se k Bohu, a básněmi, jež jsou nezpochybnitelně modlitbou ve svém celku.⁹⁹ Slovenská badatelka se však celé otázky dotkne jen mimoděčně a dále ji nerozvíjí. Práci s fragmentem však chápe jako jednu z klíčových proměn žánru modlitby v poválečném období,¹⁰⁰ stejně jako postupný odklon od výše uvedeného uvolňování napětí (detenze) směrem k básnickým modlitbám, jež naopak tenzi prodlužují a zintenzivňují.¹⁰¹ V současné slovenské poezii pak rozlišuje tři tendence stran tohoto žánru: skrytost či

---

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Srov. tamtéž.

⁹⁶ Srov. tamtéž.

⁹⁷ Srov. JUHÁSOVÁ, Jana. *Melankolia a zá-zrak, progresívne postupy v spirituálnej lyrike: vysokoškolské učebné texty, kompendium pre začínajúcich autorov*. Ružomberok: Verbum, 2019, s. 114–116.

⁹⁸ Srov. JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latencii: spirituálna téma a žáner v súčasnej slovenskej poézii*, s. 108–110.

⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 111.

¹⁰⁰ Srov. tamtéž.

¹⁰¹ Srov. tamtéž, s. 109.

implicitnost adresáta, problematizovaný subjekt a kontextovou ambivalentnost.¹⁰² Na vybraných básních pak ukazuje, jak je možné s tímto tradičním žánrem v poezii produktivně a inovativně pracovat a zároveň jak problematické je někdy rozlišit, zda je báseň modlitbou či nikoliv.¹⁰³ Právě tyto důrazy na vývoj tohoto žánru jsou v jejím bádání obzvláště cenné, a proto se k jejím postřehům stran současných tendencí žánru modlitby v poezii ještě vrátím na počátku druhé části této práce.

1.2.5 Definice modlitby u Slavomíry Očenášové-Štrbové

Další slovenskou badatelkou, jež se tématem zaobírá, je Slavomíra Očenášová-Štrbová. Její rozsáhlá publikace *Modlitba v slovenskej literatúre* z roku 2002 svým názvem i tvrzeními v úvodu slibuje komplexní analýzu daného tématu, a to včetně jeho širších východisek. Bohužel však obsahuje řadu problematických momentů: jedním z nich je příliš jednostranně náboženská perspektiva zaujímaná vůči tématu, navíc ještě nezřídka pochybným způsobem. Například i část věnovaná literatuře začíná nesamozřejmými tvrzeními, jako je dělení lyriky na bezprostřední či autoprezentativní, předmětnou a apelativní, které přebírá od Vlašína.¹⁰⁴ Modlitbu v literatuře nazývá euchografickou lyrikou a popisuje ji takto: „Euchografickou lyriku (z řec. *euché* = modlitba, *grafein* = psát) tvoří básnické skladby písňového anebo modlitebního charakteru s náboženským obsahem.“¹⁰⁵ Slovenská autorka také reflektuje postupný vzrůst estetické funkce modliteb, jenž podle ní souvisí s větší individualizací náboženství. I literární modlitbu pak vnímá náboženským pohledem: s odkazem na slovenského literárního vědce a básníka Eduarda Gombalu tvrdí, že každá báseň oslovující Boha je modlitbou ve smyslu náboženského aktu, a dokonce že každá báseň, jež „svým obsahem stojí na pozici všeobecně platného mravního zákona,“¹⁰⁶ je chápána jako modlitba.¹⁰⁷

V následujících odstavcích představuje další definici, a to s odkazy na jiné autory. Zdůrazňuje prosbu a modlitbu jakožto výrazy úcty k Bohu či vztahování se k němu.¹⁰⁸ Zmiňuje též typické prvky z hlediska vnější formy. Modlitba podle Očenášové-Štrbové „může být

---

¹⁰² Srov. tamtéž, s. 113–125.

¹⁰³ Srov. tamtéž.

¹⁰⁴ Srov. OČENÁŠOVÁ-ŠTRBOVÁ, Slavomíra. *Modlitba v slovenskej literatúre*. Banská Bystrica: Fakulta humanitních vied Univerzity Mateja Bela, 2002, s. 53.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 54.

¹⁰⁷ Srov. tamtéž.

¹⁰⁸ Srov. tamtéž.

rýmovaná, nerýmovaná, rytmizovaná, homoioteleutonická, může využívat syntaktický paralelismus a pravidelné členění veršů.¹⁰⁹ Text modlitby se skládá z „přímého oslovení Boha, chvály jeho všemohoucnosti a prozřetelnosti a ze žádosti o splnění přání.“¹¹⁰ Stran novodobé lyriky cituje z Běličkova hesla ve *Slovníku literární teorie*.¹¹¹ Rozlišení mezi náboženskou a literární modlitbou je však vágní. „Na některé modlitby můžeme pohlížet jako na literární dílo, konkrétně na báseň,“ píše Očenášová-Štrbová.¹¹²

Autorka nabízí také různá možná dělení modlitby, a to podle druhu, formy a struktury. Jak však vyplývá z textu, i přes zařazení do kapitoly *Modlitba v literatuře* vztahují se dané kategorizace k modlitbě jakožto k „ústnímu“ (tedy ne literárnímu) žánru.¹¹³ V dalších částech, jež mají za cíl větší zostření na dílčí témata, opět převažuje velmi obecný náboženský pohled a příznačně je opakovaně citováno nikoli z literárněteoretické literatury, ale z *Velkého sociologického slovníku* (na některých místech z něj i nepřiznaně přebírá celé věty¹¹⁴). Následuje rozsáhlý historický přehled evangelické náboženské literatury. Ten však – snad krom úplného závěru – nevykračuje z toho, co Šidák nazývá „kostelní literaturou“.¹¹⁵

Očenášová-Štrbová tak nepodává žádnou relevantní definici modlitby jako literárního žánru, četba jejích textů však svědčí o širokém proudu přivlastnění si literatury z náboženského hlediska. Tomuto náboženskému (či teologickému) pohledu na literaturu a poezii se zde budu – byť jen velmi stručně – ještě věnovat v poslední podkapitole první části práce.

Zmiňovaný odkaz na *Velký sociologický slovník*, jenž v textu tohoto druhu působí poněkud bizarně, je však alespoň do jisté míry nosný, neboť heslo modlitba, které pro něj zpracovaly Alena Vodáková a Olga Vodáková, postihuje daný fenomén na prostoru slovníkového hesla překvapivě hutně. Proto i já zde předložím několik cenných postřehů z této – byť slovníkové a sociologické – perspektivy. Podle autorek je modlitba „v nejširším smyslu

---

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ Tamtéž

¹¹¹ Srov. tamtéž.

¹¹² Srov. tamtéž.

¹¹³ Srov. tamtéž, s. 55.

¹¹⁴ Srov. tamtéž, s. 54; srov. VODÁKOVÁ, Alena – VODÁKOVÁ, Olga. Modlitba. In: PETRUSEK, Miloslav (ed.). *Velký sociologický slovník sv. I*. Praha: Karolinum, 1996, s. 646.

¹¹⁵ Srov. OČENÁŠOVÁ-ŠTRBOVÁ, Slavomíra. *Modlitba v slovenskej literatúre*, s. 60–76.

každá pomyslná komunikace s vyšší bytostí, která je chápána jako oboustranný akt rozmluvy, setkání, i když jde vlastně vždy o jednostranné vzývání, verbální i pouze pocitové.“¹¹⁶

Ačkoli tedy modlitba může nabývat široké škály podob, jež slovník vyjmenovává, a to ať už na půdorysu odlišných náboženství, nebo uvnitř nich, jejich společným jmenovatelem je vždy komunikace s vyšší bytostí.¹¹⁷ I sociologický slovník uvádí, že na některé modlitby lze pohlížet jako na umělecké básně.¹¹⁸ To, jakým způsobem může literatura s tímto žánrem manipulovat, přivlastňovat si ho, ironizovat ho, používat ho jako prostředek k rozličným cílům, již samozřejmě dané heslo neuvádí.

1.2.6 Definice modlitby u Henryka Pustkowského

V novém vydání polského slovníku literárních žánrů (*Słownik rodzajów i gatunków literackich*) z roku 2012 zpracoval heslo modlitba literární historik Henryk Pustkowski. I on definuje jako základní žánrový rys modlitby individuální kontakt s posvátným (*sacrum*).¹¹⁹ Žánrové kontury modlitby nepokládá Pustkowski za dostatečně konkrétní, a tak navrhuje odlišovat žánry s výraznějšími konturami, jako je žalm, hymnus a náboženská píseň, a to i přesto, že sdílejí jednu náboženskou funkci.¹²⁰ V dějinách polské literatury identifikuje právě žalm jako jeden z nejzásadnějších pretextů, který v ní byl parafrázován. Pustkowski si rovněž všímá, že v básni mohou být pouze fragmenty modlitby.¹²¹

Tento autor ze všech zde předkládaných dělá nejdůkladnější historický přehled: náboženská literatura stála u počátku polské literatury a během celých dějin nalezneme jasné žánrové prvky modlitby.¹²² Pro rozvolňování žánru v postromantickém období je příznačná ztráta „genologické čistoty“, kdy například i básně, jež mají v titulu název modlitba, tomuto žánru zcela neodpovídají, spíše ho parafrázuji.¹²³ Od tohoto období podle Pustkowského lze mluvit o modlitbě a modlitebnosti, ale modlitba již netvoří ustálenou taxonomickou jednotku.¹²⁴

¹¹⁶ VODÁKOVÁ, Alena – VODÁKOVÁ, Olga. Modlitba, s. 645.

¹¹⁷ Srov. tamtéž.

¹¹⁸ Srov. tamtéž, s. 646.

¹¹⁹ Srov. PUSTKOWSKI, Henryk. Modlitwa. In: GAZDA, Grzegorz. *Słownik rodzajów i gatunków literackich: nowe wydanie*. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012, s. 576.

¹²⁰ Srov. tamtéž, s. 576–577.

¹²¹ Srov. tamtéž, s. 577.

¹²² Srov. tamtéž.

¹²³ Srov. tamtéž.

¹²⁴ Srov. tamtéž, s. 578.

V meziválečné době podle něj dominuje parafráze žánru litaní. Polský autor zároveň zajímavě upozorňuje na prvky modlitby i v dramatických či prozaických textech.¹²⁵ Pustkowski také operuje s určitým sociálním kontextem, když píše: „Sakrálnost (a často v důsledku toho modlitebnost) současné polské literatury (především poezie) pramení především z toho, že tuto literaturu vytvářejí duchovní osoby (kněží, řeholníci, řeholnice).“¹²⁶ V závěru hesla vyjmenovává autor některé básníky současné polské literatury, kteří s žánrem pracují.¹²⁷

Ocenit je třeba jeho odkaz na nelyrická díla pracující s žánrem modlitby, ale také na nezřídka fenomén básní s žánrovým určením v názvu, s nímž však samotný text básně pracuje subverzivně či na způsob persifláže. Sporná je jeho teze ohledně taxonomické irelevance modlitby v moderní literatuře, stejně jako fakt, že nijak nerozlišuje modlitbu jako náboženský akt a modlitbu jako literární text, spíše se však drží celou dobu chápání modlitby ve smyslu žánru literatury. Ojedinělý je jeho důraz na kontext, jenž je však těžko zobecnitelný a vykazuje značné problémy: žánr modlitby funguje i v literaturách, kde jen zřídka vystupují na pole literární tvorby náboženští profesionálové, a mohou s ním pracovat i osoby nespjaté s náboženskou sférou, jak se pokusím ukázat níže. To, že u autorů se silnějším vztahem k náboženskému milieu a s ním spojeným fenoménem modlitby jakožto náboženským aktem, včetně jeho textového zpracování, bude možné žánr modlitby očekávat spíše než u autorů, kteří nic z výše uvedeného nedeklarují, je sice pravda, ale nikoli ve smyslu žánrové podmínky *sine qua non*.

1.2.7 Pojetí modlitby u Jahana Ramazaniho

U literárního teoretika Jahana Ramazaniho, jenž se daným tématem zabývá v knize *Poetry and its others: News, Prayer, Song and the Dialogue of Genres* nelze mluvit přímo o snaze definovat žánr modlitby, spíše je na místě mluvit o určitém širším hledání vztahu mezi modlitbou a poezií. Jeho pojetí a přístup se nyní pokusím představit.

Jak vyplývá už z názvu knihy, Ramazani se v ní zabývá vztahem básnictví a jiných žánrů, které však s poezií vcházejí do dialogu. Poezie je podle něj „otevřený systém, dynamicky

---

¹²⁵ Srov. tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Srov. tamtéž.

reagující na jiné žánry.“¹²⁸ Tato otevřenost poezie (Ramazani zde vede dialog s Bachtinem) v důsledku znamená její schopnost reprezentovat i jiné – a třeba i původně neliterární – jazyky a působit v nich.¹²⁹ Toto střetávání poezie s mimoliterárními jazyky vede podle Ramazaniho k jejich intenzifikaci, hybridizaci a jejich vzájemnému narážení a otírání se o sebe navzájem.¹³⁰ Střetávání žánrů typické pro poezii od moderny po současnost znamená nejen dojít na hranici rozplynutí se v jiných žánrech, ale také poznat specifika poezie v pohybu splývání a odlišování.¹³¹ V tomto mezižánrovém pohybu pak poezie svou rafinovaností „vytváří obrazy jazyků, které cituje“¹³². „Překročení vyznačuje hranice,“ píše Ramazani.¹³³ Jedním z žánrů, v rámci jehož jazyka se poezie umí pohybovat, je i modlitba, již Ramazani nazývá „nejbližší příbuznou poezie“¹³⁴.

V části knihy zabývající se modlitbou ji sice autor standardně charakterizuje jako sdělování událostí ve druhé osobě s primárně posvátným adresátem a až sekundárně sobě samému.¹³⁵ Ramazani však následně v návaznosti na Kanta, ale i současného fenomenologa Jeana-Louis Chrétiena podotýká, že modlitba určená transcendentnímu adresátovi ztrácí sdělovací funkci jazyka, vždyť její vševědoucí adresát žádné informace o životě či vnitřním rozpoložení mluvčího nepotřebuje.¹³⁶ Následně autor podotýká, že poezie by neměla být směřována s modlitbou.¹³⁷ Ale přesto se o ní mnoho dozvíme, když budeme zkoumat, jak interaguje s rituálem a duchovností modlitby a jak se od nich odlišuje.¹³⁸ Poezie má navíc schopnost tyto žánry asilimovat a její jedinečnost „vede k ambivalenci vůči institucionální zátěži, náboženským doktrínám a společným rituálům a symbolům, které jsou často kontexty modlitby.“¹³⁹ Příbuznost modlitby a poezie je pak v jejich společné nejistotě stran jejich publika a nedůvěryhodnosti jejich tématu.¹⁴⁰ Ramazani zde zjevně má na mysli modlitbu ve smyslu náboženského aktu, nikoli literárního žánru. Provázanost těchto diskurzů (náboženského a

---

¹²⁸ RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*. Chicago: University of Chicago Press, 2013, s. 8.

¹²⁹ Srov. tamtéž, s. 9.

¹³⁰ Srov. tamtéž, s. 8.

¹³¹ Srov. tamtéž, s. 12.

¹³² Tamtéž, s. 8.

¹³³ Tamtéž, s. 13.

¹³⁴ Tamtéž, s. 15.

¹³⁵ Srov. tamtéž, s. 126.

¹³⁶ Srov. tamtéž, s. 126–127.

¹³⁷ Srov. tamtéž, s. 127.

¹³⁸ Srov. tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 128.

básnického) konstatuje také – v návaznosti na Cullera – s poukazem na to, že modlitba i poezie (u Cullera lyrika) jsou založeny na principu apostrofy.¹⁴¹

Ramazani dále rozvíjí některé příbuznosti a odlišnosti mezi modlitbou ve smyslu náboženského aktu a poezií. Mezi příbuznosti řadí například moment vyznání, kolísání mezi oslovením a sebeoslovením, jejich sociální rozměr i to, že promluvy v obou žánrech jsou mimo otázku pravdivosti, naopak se v nich zvyšuje důraz na jazyk a otevřenost inspiraci. Odlišnost je naopak možné spatřovat v míře oceňované individuality a především originality, která je v případě lyriky výrazně zásadnějším faktorem než v případě modlitby, jež více žije z ustálených symbolů z biblické či liturgické oblasti a vynalézavost se v ní příliš neoceňuje.¹⁴² Poezie má také širší rejstřík nástrojů distance, rámování a fikčnosti.¹⁴³ Jahan Ramazani také vnímá rozdíl ve váze připisované označovanému a označujícímu.¹⁴⁴ V souladu s jezuitou Williamem Noonem, jenž v roce 1967 publikoval knihu *Poetry and Prayer*, píše: „V poezii je obraz znakem, který zpravidla upoutává naši pozornost k vlastní platnosti právě jako znak. V modlitbě je obraz zpravidla nezajímavý, pouze pokud slouží k připomenutí nevyzpytatelně jiné skutečnosti, kterou žádný znak, byť by byl jakkoli stvrzující, nemůže připomenout, nikdy ji plně neoznačí ani neodhalí.“¹⁴⁵ I modlitbou obohacená a definovaná báseň (Ramazani cituje Eliota) ukazuje, že v poezii na rozdíl od modlitby mají prvořadý význam syntax, lexikální rafinovanost, zvuky, rytmy atp.¹⁴⁶ Přesto zde existuje napětí, v němž někteří badatelé, na něž autor odkazuje, zastávají spíše pozice striktního oddělení básně a modlitby a jiní oponují s odkazem na to, že existuje „mnoho silných básní, které jsou zároveň modlitbami“¹⁴⁷. Ačkoli se předcházející pasáže, které shrnují Ramazaniho pojetí, věnují především vztahu mezi modlitbou jako náboženským aktem a poezií, zmiňují je zde proto, že některé z myšlenek, které jsou v těchto pasážích obsažené, mohou v dalších částech práce dobře přispět ke snaze vydefinovat hranice mezi modlitbou jako náboženským aktem a modlitbou jakožto literárním

---

¹⁴¹ Srov. tamtéž.

¹⁴² Srov. tamtéž, s. 131.

¹⁴³ Srov. tamtéž.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 134.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž. S podobnými tvrzeními přichází i Jana Juhásová, která píše: „V literalizované modlitbě jakožto sekundárním textu je možné hovořit o přesunu žánrových dominant. V porovnání s náboženskou modlitbou se jejími identifikačními znaky stávají více výrazové než obsahové aspekty.“ JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latencii: spirituálna téma a žáner v súčasnej slovenskej poézii*, s. 105.

¹⁴⁷ RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*, s. 135.

žánrem. V souladu s intencí této práce je však otázkou, zda a jak autor chápe modlitbu jako žánr poezie.

Odrazovým bodem pro Ramazaniho chápání modlitby v poezii je konstatování, že toto téma nelze omezovat na to, co se obvykle nazývá „náboženskými“ či „spirituálními“ básněmi, protože jinak bychom se „nedostali příliš daleko“¹⁴⁸. Kromě komplikovaného vztahu mezi modlitbou jakožto náboženským aktem a poezií, jenž je pojednán výše, konstatuje také přežívání žánru modlitby v řadě básní, a to i v těch, jež se netváří nijak nábožensky či zjevně nadřazují uměleckost nad zbožnost.¹⁴⁹ Na příkladu Gerarda Manleyho Hopkinse autor ukazuje jak může vypadat to, co nazývá „básní-modlitbou“,¹⁵⁰ či přesněji nazývá jeho básně pomlčkou mezi těmito dvěma žánry.¹⁵¹ Zároveň ačkoli mnohé Hopkinsovy básně naplňují veškeré žánrové požadavky na křesťanskou modlitbu, je Ramazani přesto vnímá jako básně, které díky invenci, jež je v nich skrytá a se kterou navazuje Hopkins na Petrarku, a díky tomu, jak invenčně pracují s jazykem, přetékají přes hranice žánru modlitby.¹⁵² Toto postrkování mezi básní a modlitbou, jež probíhá uvnitř textu, je ve výsledku plodné a účinné.¹⁵³

Stran samotné modlitby jakožto literárního žánru, jak ho Ramazani nachází u Eliota, na jehož textech vztah modlitby a poezie také dokládá, konstatuje Ramazani následující: „Přinejmenším ve svém moderním hávu je modlitba v poezii podivná, vyjmutá z náboženské doktríny, odcizená a deinstrumentalizovaná.“¹⁵⁴ Tím se liší modlitba jakožto literární žánr (Ramazani přesněji mluví o „použití modlitby v poezii“¹⁵⁵) od modlitby jakožto náboženského aktu, jak o něm Ramazani mluví výše. Vsazení modlitby do poezie ji i přes vzájemnou příbuznost proměňuje v něco jiného.¹⁵⁶ I s odkazem na Eliota pak pokračuje v tom smyslu, že soukromá víra se při stávání se poezií přetváří v odlišnou věc, kterou nelze redukovat na akt

---

¹⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 136.

¹⁴⁹ Srov. tamtéž.

¹⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 138.

¹⁵¹ Srov. tamtéž.

¹⁵² Srov. tamtéž, s. 139–140.

¹⁵³ Srov. tamtéž, s. 142.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 146.

¹⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 149.

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 152.

zbožnosti.¹⁵⁷ Básně-modlitby musí být možné číst i pro čtenáře či čtenářky, kteří nesdílí víru básníka či básnířky.¹⁵⁸

Originální distinkcí, kterou Ramazani činí, je rozlišení mezi modlitbou a obrazem modlitby.¹⁵⁹ Básně-modlitby modlitbu fikcionalizují, neboť podle Cullera, apostrofa je znakem fikčnosti, jež si je této své vlastnosti vědomá.¹⁶⁰ Básně-modlitby jsou tak zobrazením toho, jakým způsobem by se člověk mohl modlit, jsou beletrizací náboženského textu a estetizací rituálu.¹⁶¹ Poezie dává modlitbě hlas, ale činí ji fikční a zároveň na rozdíl od modlitby má větší schopnost sebe-uvědomění jakožto hlasu.¹⁶²

Ramazani se věnuje také dvěma tématům, jež nejsou jádrem definice modlitby jako literárního žánru, ale s tímto žánrem souvisí, a to je otázka názvu básně a otázka možnosti sekulární modlitby. Slovo modlitba se v názvech básní objevuje jak ve světové, tak v české literatuře a svým souzněním nebo naopak kontrastem vůči následujícímu textu básně může tvořit „zásadní interžánrový kontext“¹⁶³. Podobně jako je možné pociťovat napětí mezi v názvu deklarovaným žánrem a realitou, je také možné pociťovat napětí mezi formou modlitby a jejím obsahem. V takovém případě Ramazani používá termíny jako „antimodlitba“ či „jako kdyby modlitba“, jež stojí vůči standardní modlitbě či básni-modlitbě v napětí a vzájemně se pošťuchují.¹⁶⁴

Výjimečným postřehem je pak závěr této části knihy, jež pojednává o postkolonialismu a situaci literatur, kde často odkaz na západní modlitební pretext funguje jako obvinění kolonialismu.¹⁶⁵ Dále autor uvádí lehce odlišné konceptualizace literární adaptace tohoto původně náboženského žánru v mimozápadních literaturách. I přes tyto odlišnosti lze dokladovat přítomnost žánru modlitby v poezii jako fenoménu přesahujícímu západní literaturu a přesahujícímu i do mimozápadní moderní a současné poezie.¹⁶⁶

---

¹⁵⁷ Srov. tamtéž.

¹⁵⁸ Srov. tamtéž.

¹⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 132.

¹⁶⁰ Srov. tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Srov. tamtéž, s. 133.

¹⁶³ Tamtéž, s. 152.

¹⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 168.

¹⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 173.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 182.

Celkově lze tedy shrnout, že Ramazani silně odlišuje modlitbu jako náboženský akt a modlitbu v poezii. Zřetelně však mluví o básních-modlitbách, jež i v sekulární moderně kreativně pracují s konvencemi původně náboženského žánru.¹⁶⁷ Samotné básně tak také mohou nabývat charakteru obrazu modlitby a kritické antimodlitby.¹⁶⁸ Přesto všechno Ramazani hájí jistou svobodu a autonomii poezie,¹⁶⁹ což je i v souladu se záměrem této práce, jejímž cílem je zkoumat modlitbu jako literární žánr, nikoli jako náboženský akt. Jako produktivní rys této distinkce pak lze vyzdvihnout důraz na invenčnost a primárnost označujícího v básnické modlitbě oproti té náboženské. Podobně nosná je zmiňovaná distinkce postavená na formulaci „obraz modlitby“, jejíž slabinou je však to, že by mohla být chápána jako epické zobrazení modlící se osoby v básni, což není totožné s pojetím žánru modlitby postaveným na oslovení posvátné bytosti.

1.2.8 Pojetí v *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*

V *Princetonské encyklopedii poezie a poetiky* se s literárním žánrem modlitby pracuje v diachronních částech hesel jednotlivých národních literatur, kdy je nezřídka situován do starší literatury.¹⁷⁰ Samostatné heslo modlitba ve slovníku chybí. Jeho obsah však pokrývají hesla *náboženská poezie (devotional poetry)*, *liturgická poezie (liturgical poetry)* a *náboženství a poezie (religion and poetry)*. Ve slovníku se objevují také některé subžánry modlitby či žánry s modlitbou související jako žalmy, naopak zcela chybí žánr litanie.

Heslo *náboženství a poezie* se zabývá různorodými možnostmi a proměnami vztahování se poezie a náboženství od tezí o náboženskosti veškeré poezie až po opačná stanoviska striktně vylučující náboženství z poezie.¹⁷¹ V poměrně detailním historickém přehledu operuje encyklopedie s širokým označením „náboženská poezie“ (*religious poetry*), aniž by byly oddělovány jednotlivé žánry. I přes poučený vhled do tématu v tomto hesle definici žánru modlitby nenajdeme. Tu naopak poskytuje heslo *zbožná poezie* (či *nábožná poezie*, angl.

---

¹⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 183.

¹⁶⁸ Srov. tamtéž.

¹⁶⁹ Srov. tamtéž.

¹⁷⁰ Srov. např. JOHNSON, Eleanor. England, poetry of. In: CUSHMAN, Stephen – GREENE Roland (eds.). *The Princeton encyclopedia of poetry and poetics*. 4th ed. Princeton: Princeton University Press, 2012, s. 412. Jakkoli se to může zdát jako marginální poznámka, jde o znak na jedné straně uznání literárnosti náboženských památek a na straně druhé kontinuity tohoto žánru.

¹⁷¹ Srov. HART, Kevin. Religion and Poetry. In: CUSHMAN, Stephen – GREENE Roland (eds.). *The Princeton encyclopedia of poetry and poetics*, s. 1153.

devotional poetry), jež přináší svojí vlastní žánrovou konceptualizaci. Distinktivním rysem této *devotional poetry* je oslovení Boha či jiných posvátných osob nebo věcí.¹⁷² Svým laděním je blízká intimní a lyrické poezii a často používá první osobu jednotného čísla, jež však může nabývat i charakteru první osoby plurálu, zvláště když se podílí na liturgické funkci.¹⁷³ Může obsahovat celou řadu postojů, jako je údiv a chvála, ale též touha, pochybnosti či vina.¹⁷⁴ Odlišné žánrové členění pak spočívá v tom, že *devotional poetry* podle autora hesla nejčastěji nabývá formy „modlitby, rozjímání a hymnu a její účely zahrnují chválu (viz epideiktická poezie), prosbu, stížnost, náрек, útěchu, sebezkoumání a vyznání“¹⁷⁵. Do výsledného ladění básně se také určujícím způsobem promítá, jak je prožíván a chápán božský adresát (zda jako král, zachránce, přítel atp.).¹⁷⁶ V hesle se dále zmiňuje, že z důvodu snahy popsat zkušenost s neviděným se tato poezie často uchyluje k vysoce metaforickému jazyku.¹⁷⁷ Jako příklad typických metafor se uvádí metafory z erotické oblasti či z oblasti lidské vlády a kázeňských struktur.¹⁷⁸

V historickém přehledu zabývajícím se hindskou, židovskou, islámskou a křesťanskou tradicí se zmiňují převážně texty explicitně náboženské, jako jsou žalmy a hymny.¹⁷⁹ K současnosti se encyklopedie ve zmiňovaných heslech bohužel příliš nevyjadřuje, pouze konstatuje, že ve 20. století je pro *devotional poetry* typičtější postoj pochybnosti, a ukazuje se, že lze takovéto básně psát i v duchu tázání se.¹⁸⁰ Zajímavým postřehem je, že podle autora byl žánr *devotional poetry* tradičně jeden z nejvíce otevřených žánrů pro ženy-básnířky, pro což uvádí příklady z mnoha různých náboženských tradic.¹⁸¹

Na celém hesle je tak nejzajímavější jeho konceptualizace žánrů, kdy *devotional poetry* je jakýmsi zastřešujícím označením pro mnoho forem. Ostatně i *devotional poetry* není označována slovem žánr (*genre*), ale forma (*form*). Jejím distinktivním rysem je oslovení posvátného a typickými vlastnostmi je vysoká a specifická metaforika a škála určitých obsahů

---

¹⁷² Srov. GRAHAM, Kenneth J. E. Devotional Poetry. In: CUSHMAN, Stephen – GREENE Roland (eds.). *The Princeton encyclopedia of poetry and poetics*, s. 352–353.

¹⁷³ Srov. tamtéž, s. 353.

¹⁷⁴ Srov. tamtéž.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Srov. tamtéž.

¹⁷⁷ Srov. tamtéž.

¹⁷⁸ Srov. tamtéž.

¹⁷⁹ Srov. tamtéž.

¹⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 354.

¹⁸¹ Srov. tamtéž, s. 353–354.

vyjadřovaných směrem k Bohu. V překladu do pojmosloví užívaného v této práci by se tak dalo hovořit například o tom, že *devotion* (zbožnost) obsažená v této poezii je jistým modelem ustálenějších žánrů jako hymnus nebo modlitba. Další možná interpretace by chápala *devotional poetry* jako pojem vztahující se k sémantice takových básní a jednotlivé formy jako výrazy žánrové syntaxe. Rozdílnost vyjmenovávaných forem *devotional poetry* (modlitba, rozjímání, hymnus, chvála, prosba, stížnost, nářek, útěcha, sebezkoumání, vyznání) však takovouto interpretaci spíše vylučuje. Třetí možností převodu, pokud bychom jej chtěli vykonat, je chápat obecný pojem jako žánr a výše uvedené formy jako subžánry.

Pro úplnost je třeba dodat, že v *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics* se nachází ještě stručné heslo *liturgická poezie* pojednávající o básních užívaných jako součást rituální praxe rozličných náboženských tradic.¹⁸² Ty mohou nabývat rozmanitých forem (včetně ustálených, jako je například latinský osmislabičných hymnus), ale zároveň sama liturgie, v jejímž rámci taková poezie vzniká, může vést autory k experimentu a inovaci, ať z hlediska formálního či sémantického.¹⁸³ Liturgická poezie má charakter pretextu pro mnoho básní neliturgických, a to ve formě parodie nebo jako inspirace.¹⁸⁴ Distinktivním rysem je, jak jsem již uvedl, její funkce v rámci rituálu, leč autor hesla Bruce Holsinger uvádí, že hranice mezi striktně liturgickou a neliturgickou poezií může být značně prostupná.¹⁸⁵ O tom, jaký je vztah liturgické poezie a modlitby heslo mlčí, je však zřejmé, že toto vymezení je dáno zejména funkcí a tím, co se nazývá *Sitz im Leben*. Ve spojování liturgické poezie a například užšího vymezení modlitby, jak jej poskytovali někteří autoři a autorky výše, je však třeba značné opatrnosti. Ne všechny texty v rámci náboženských obřadů, jež mohou vykazovat charakter poezie, se musí nutně obracet k Bohu, často mohou být básněmi o Bohu či být adresovány jako povzbuzení samotnému shromáždění. Tak se pojem liturgické poezie dá vztáhnout k pojmu modlitby jen obtížně, nicméně nabízí – ostatně jako celá *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics* – zajímavou a alteritní konceptualizaci žánrů v lyrice spjatých s náboženstvím.

1.3 Problematické otázky při definování modlitby jakožto literárního žánru

---

¹⁸² Srov. HOLSINGER, Bruce. Liturgical Poetry. In: CUSHMAN, Stephen – GREENE Roland (eds.). *The Princeton encyclopedia of poetry and poetics*, s. 812.

¹⁸³ Srov. tamtéž.

¹⁸⁴ Srov. tamtéž.

¹⁸⁵ Srov. tamtéž.

Předtím než se pokusím na základě syntézy přecházejících definic a jejich reflexe navrhnout vlastní definici modlitby jakožto literárního žánru, zastavím se ještě u několika dílčích specifických problémů, jež vyvstaly během tohoto bádání a je třeba se jim zvláště věnovat. Prvním z nich bude vztah literárního žánru a jeho pretextu, druhým bude otázka modlitby jako fragmentu a modlitby jako celku básně. Dále se budu věnovat možnostem „sekulární“ modlitby, vazbě modlitby a kontextu a závěrem se alespoň krátce zmíním o vztahu apostrofy, sebeoslovení a modlitby. Po samotné definici připojím krátký exkurz o možném chápání poezie jako náboženského aktu.

1.3.1 Literární modlitba, její náboženský pretext a žánrové dělení

Rozepětí modlitby mezi (převážně slovně) formulovaný náboženský akt a žánr či formu básně klade před literární vědu otázku po vztahu básní-modliteb a náboženského fenoménu, na nějž odkazují. Prvně je třeba oslabit tuto striktní distinkci. Jestliže je již od ruského formalismu zvykem přistupovat k textu s ohledem na přítomnost či nepřítomnost literárnosti, jež je dána dominancí estetické či poetické funkce,¹⁸⁶ lze na základě tohoto kritéria stanovit zřetelnou distinkci, jak ostatně jinými slovy navrhoval i Ramazani,¹⁸⁷ mezi literárním dílem, jež užívá modlitební modus, ba je přímo modlitbou ve smyslu literárního žánru, a mezi náboženským aktem. Lze však namítnout, že i slovně formulované modlitby bez intence být literárními texty obsahují jisté prvky literárnosti, literární struktury či ozvláštňení, a je možné je číst jako literární texty. K tomu ostatně poukazuje i posun v literární vědě, kdy zejména v poststrukturálních a postmoderních přístupech se nepřikládá příliš velká důležitost dělení textů na literární a neliterární.¹⁸⁸ I přes užitečnost pojmu estetické funkce a její dominance či pojmu literárnosti, je důležité i upozornění na historickou proměnlivost pojmu literárnosti,¹⁸⁹ kdy právě například

---

¹⁸⁶ K tomu stručně ale výstižně srov. například KUBÍNOVÁ, Marie. Literárnost. In: SLÁDEK, Ondřej (ed.). *Slovník literárněvědného strukturalismu A–Ž*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2018, s. 423–425.

¹⁸⁷ Ramazani odkazoval na primárnost označovaného v aktu modlitby, oproti primárnosti označujícího v poezii. Srov. RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*, s. 134.

¹⁸⁸ Srov. KUBÍNOVÁ, Marie. Literárnost, s. 424. Je zjevné, že i napsaná či vyřčená modlitba, jež pracuje s některými literárními či estetickými strukturami může v posluchači či autorovi vyvolat barthesovskou rozkoš z textu, již někteří (podle Genetta značně subjektivisticky) pokládají za doklad literárnosti. Srov. GENETTE, Gérard. *Fikce a dikce*. In: Týž. *Fikce a vyprávění*. Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2007, s. 19.

¹⁸⁹ Zde je možné opět upozornit na výše uvedený Genettův text *Fikce a dikce*, jenž takové pojetí nazývá kondicionální teorií literárnosti oproti esenciální teorii literárnosti. Srov. tamtéž, s. 6–7. I Genette však v návaznosti na Valéryho mluví o tom, že poezie se nepodřizuje žádnému dalšímu účelu, což se o modlitbě s její ambicí oslovit transcenci zřejmě říci nedá. Srov. tamtéž, s. 15.

jednotlivé žánry putují mezi centrem a periferií, literaturou a životem.¹⁹⁰ Celá věc se tak prezentuje více jako škála, kdy značnou roli hraje též kontext, jak uvedu níže.

I při vědomí této škály je, domnívám se, možné mluvit o modlitbě ve smyslu náboženského aktu jako o pretextu básnické modlitby.¹⁹¹ Právě z náboženského fenoménu pak autoři a autorky genologických statí zaměřujících se na literární modlitbu nezřídka odvozují i taxonomii subžánrů modlitby (či s ní příbuzných žánrů) v lyrice. Z hlediska náboženského je totiž modlitba zjevně zastřešující pojem pro mnoho různých forem a způsobů vyjadřování. Viděno náboženským pohledem, poddruhem modlitby je například litanie, hymnus či žalm, nebo se modlitba dělí dle své funkce (prosebná, děkonná, oslavná, kající, nářek, vyznání atp.), případně v některých náboženstvích či církvích dle svého adresáta (modlitba k Bohu, ke Kristu, ke svatým, k Matce Boží atd.). Je zjevné, že toto dělení má silný vliv i na přístup k tomu, co autoři a autorky nazývají literalizovanou modlitbou či básní-modlitbou, a nabízí se k převzetí.¹⁹² Ostatně pakliže je pro báseň-modlitbu modlitba jako náboženský akt pretextem, může být tímto pretextem ve všech výše uvedených rozmanitých formách, jak bude ostatně zřejmé i z příkladů ve druhé části této práce.

Zároveň literární teoretik či teoretička nemůže nevidět zřetelný žánrový rozdíl mezi litaní s její silnou žánrovou syntaxí a ustálenou formální strukturou a například lyrickou básní, jež nedodrhuje žádnou zřetelnou formu, ale obrací se k Bohu. Nabízí se též možnost nechápat modlitbu jako literární žánr, ale jako modus (ve smyslu, jak ho představuje Šidák¹⁹³) prostupující různými svébytnými žánry. Tuto možnost však problematizují příklady básní, jež lze jen obtížně interpretovat bez označení žánru „modlitba“ či bez poukazu na to, že forma modlitby je něco, s čím básně pracují a co tvoří jejich pointu. Pojem „modlitebního modu“,

---

¹⁹⁰ Kubínová zde odkazuje na Šklovského a Tyňanovovu studii *Literární fakt*. Srov. KUBÍNOVÁ, Marie. *Literárnost*, s. 424.

¹⁹¹ Genetovské pojmy pretextu a posttextu se zde zdají použitelné. Ostatně když se Pavel Šidák ve své dizertační práci zabývá poetikou posvátného, navazuje právě na tuto genetovskou terminologii s odkazem na pojem architektu. Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Literatura architektového pnutí: Poetika posvátného* [online]. Praha, 2008. Dizertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/63710>>

¹⁹² I Jana Juhásová toto odvozování konstatuje a přebírá ve formě následujícího dělení: „Žánrové varianty modlitby jsou odvozované od jejího operativního modu – prosebná, děkonná, oslavná, kající, persiflážní; od partnera vertikální komunikace – mariánská modlitba, modlitba ke svatým; anebo od komplexnějších strukturálních znaků textu – žalm, hymnus, Modlitba Páně, litanie, Ježíšova modlitba srdce – jestliže se uvažuje o některých variantách křesťanské modlitby. V prostoru slovenské literární vědy jsou rozvinutěji reflektované zejména žalm, duchovní píseň a litanie.“ JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latencii: spirituálna téma a žáner v súčasnej slovenskej poézii*, s. 106–107.

¹⁹³ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*, s. 91.

ačkoli si s ním nelze vystačit, tím však nepřichází o svou využitelnost, a to i v kontextu nových přístupů objevujících se v naratologii,¹⁹⁴ které postulují důležitost toho, čemu se v německojazyčné oblasti říká *Stimmung* a co někteří teoretici a teoretičky v posledních letech označují jako *reading for the atmosphere*, dodávajíce, že nečteme kvůli zápletce, ale kvůli atmosféře dané knihy.¹⁹⁵ Podobně i báseň, ba možná užitečněji chápáno celá sbírka, může mít určitou modlitební *Stimmung* či modlitební atmosféru, aniž by na každém místě byly zcela explicitní žánrové indikátory.¹⁹⁶

Opět bude záležet na tom, jaké hledisko zvolíme pro vymezení žánrů jako klíčové. Zároveň je zde třeba připomenout, co píše Jahan Ramazani: „Všechny žánry jsou nevyhnutelně mezizánrové, všechny žánry jsou *genera mixta*.“¹⁹⁷ I při vědomí tohoto se mi zdá smysluplné vyčlenit žánry, jež jsou primárně a silně definovány svou žánrovou syntaxí, a to až do té míry, že by bylo nelogické je svazovat také nutností určité sémantické náplně. Jako takový žánr bych vymezil litanie a hymnus (případně se nabízí též o něco vágněji vymezený žánr žalmu a žánr modlitby Páně, jak o něm pojednává Juhásová¹⁹⁸). To sice neznámá, že by takovéto žánry nemohly být nezřídka také modlitbou, ale znamená to, že v případě genologické taxonomie není nutné – na rozdíl od náboženského pojetí – je chápat jen jako subžánry literárního žánru modlitby. Pakliže níže vymezím modlitbu především z hlediska sémantiky (či toho, co Vendler nazývá obsahem), neboť nemá žádnou specifickou žánrovou syntaxi či nezbytnou formu, pak lze zbylé dělení pocházející z náboženské oblasti (prosebná modlitba, kající modlitba, modlitba k Matce Boží atp.) i v oblasti žánrů poezie bez problémů a smysluplně přijmout jako subžánry žánru modlitba.

1.3.2 Modlitba jako fragment, modlitba jako celek básně

Již zmiňovaná Helen Vendler mluví o možných proměnách žánru v průběhu básně.¹⁹⁹ Přítomnost, četnost a intenzita takovýchto žánrových obrátů na ploše jedné básně je

---

¹⁹⁴ Jakkoli je třeba spolu s Cullerem důrazně upozornit, že při přejímání konceptů z naratologie pro práci s lyrikou je nutné zachovávat maximální obezřetnost, srov. CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 12.

¹⁹⁵ Srov. GUMBRECHT, Hans Ulrich (ed.). *Atmosphere, mood, Stimmung: on a hidden potential of literature*. Stanford, California: Stanford University Press, 2012.

¹⁹⁶ Zde se opět ukazuje důležitost kontextu, jak o tom pojednám ještě níže. Příklad takové modlitební *Stimmung* uvádí Jana Juhásová s poukazem na poetiku Erika Jakuba Grocha. Srov. JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latencii: spirituální téma a žánr v současné slovenské poezii*, s. 116–118.

¹⁹⁷ RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*, s. 5.

¹⁹⁸ Srov. JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latencii: spirituální téma a žánr v současné slovenské poezii*, s. 9–24.

¹⁹⁹ Srov. VENDLER, Helen. *Poems, Poets, Poetry: An Introduction and Anthology*, s. 113.

pochopitelně odvozená od její délky. Není však nezajímavé, že přítomnosti fragmentu modlitby v moderní básni si všímají jak Henryk Pustkowski, tak Jana Juhásová.

Zdá se tedy, že by dávalo smysl odlišit báseň, již lze traktovat jako modlitbu v jejím celku, a báseň s určitým modlitebním prvkem či modlitebním fragmentem. Ačkoli rozlišení mezi těmito dvěma označeními musí vždy probíhat tváří v tvář konkrétnímu textu, pokusím se pro něj zde nabídnout alespoň základní kritéria.

Domnívám se, že pro označení básně jako modlitby nemusí být celá explicitně zaměřená směrem k oslovení nějaké posvátné entity. Aby byla tato žánrová klasifikace adekvátní vůči textu básně, může postačit úvodní impuls, modlitební gesto, jež předurčuje charakter básně. Podobně může naopak fungovat toto gesto v závěru básně, kdy ve smyslu pointy poskytne interpretační a žánrový klíč k předcházejícím veršům. Naopak v básních, v nichž je oslovení posvátné entity jen jedním z mnoha zaměření dané básně, která krom jiného oslovuje i další objekty, je smysluplné mluvit spíše o prvku modlitby přítomném v básni než o básni jako modlitbě v jejím celku. Tento rozdíl budu sledovat také ve druhé části práce na konkrétních textech. Jako další možnou terminologickou oporu můžu uvést angloamerický pojem „modus“, kdy celá báseň může mít určitý modlitební modus, jenž vychází právě například z úvodního oslovení posvátné entity a jehož trvalá přítomnost ji definuje jako báseň-modlitbu, nikoli jako báseň s prvkem modlitby.

1.3.3 Otázka „agnostické“ a „sekulární“ modlitby

Jedním z gordických uzlů, který vyvstane, zabýváme-li se modlitbou v poezii, jak již v průběhu této práce vyplynulo, je konfuze mezi náboženským aktem a literárním textem. Tato konfuze je přítomná i v mnohých z uvedených definic, a proto je třeba ji věnovat alespoň krátké ucelené pojednání. Náboženský akt je konstituován svým úmyslem a funkcí. Tato dvě slova jsou zde téměř synonymní, úmysl je však více spjat s mluvčím, zatímco funkce se samotným písemným či ústním aktem sdělení, proto se zdá návodnější užívat slovo úmysl. To totiž dobře umožní odlišit náboženský akt a literární text a v posledku tak umožňuje zaměřit se i na fenomén „sekulární“ modlitby. S jistou dávkou obezřetnosti by také bylo možné v návaznosti na Tzvetana Todorova mluvit o žánru jako o literárním projevu mluvního aktu.²⁰⁰ Pak by

---

²⁰⁰ ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 28.

z mluvního aktu modlitby spjatého s náboženstvím vznikala beletrizovaná modlitba, jež by mohla mít k původnímu mluvnímu aktu užší, volnou či zcela protichůdnou vazbu, jak vyplývá též z Ramazaniho postřehu o vědomé fikcionalizaci modlitby v básních-modlitbách.²⁰¹

Úmysl je v obecné rovině něčím, co je přítomno ve vůli subjektu ve smyslu psychofyzické entity. Jako takový však pro nás zůstává nedosažitelným, ledaže nám ho tento subjekt sdělí, a i v tomto případě je zde riziko, že nás klame. Při zkoumání textů se dá úmysl alespoň částečně odhadovat ze *Sitz im Leben* daného textu: pakliže je například báseň skládána pro oficiální liturgii, lze o ní mluvit jako o textu směřujícím k náboženskému aktu jeho uživatele. Zde se však již dostáváme na pokraj literárního pole, k tomu, co Šidák nazývá „interní kostelní literaturou“²⁰². I tyto texty však v sobě mají, jak jsem již uvedl, jistou literárnost, umožňující je číst jako literární texty, a zároveň některé z nich se mohou – minimálně v některých obdobích – dostat do centra literárního pole, jak se ukazuje mimo jiné na pozornosti věnované náboženským památkám v literární historii. U ostatních básní-modliteb, jež nejsou takto explicitně vřazeny do náboženského provozu, ale pohybují se v souřadnicích „běžné“ literatury, je pro nás domnělý úmysl autora či autorky nevysledovatelný, a proto nemá smysl na něm stavět žánrovou kategorizaci.

Navíc samotný úmysl autora nebo autorky není pro čtení literárního textu nikterak určující. Větší roli hraje úmysl čtenáře nebo čtenářky, jenž například mohou text básně psané jako náboženský akt číst – postrádající jeho předpoklad, tedy víru nebo alespoň uznání možnosti existence posvátné entity – jako čistě literární text bez náboženského aktu, a naopak nábožensky založený čtenář či čtenářka si může apropriovat text například původně milostné básně a užít ho jako modlitbu, oslovuje jím Boha. Ačkoli text může k náboženskému aktu vést, či naopak od něj odrazovat, a je možné to zohledňovat při jeho interpretaci (ve smyslu ecovského uznání práv textu²⁰³), zdá se nejsmysluplnější v literárním bádání od ztotožnění básnického textu – byť jakkoli oslovujícího Boha – s náboženským aktem ustoupit a věnovat se mu pouze jako literárnímu textu.

---

²⁰¹ Srov. RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*, s. 132.

²⁰² ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*, s. 162.

²⁰³ Srov. např. ECO, Umberto. *Interpretácia a dejiny*. In: COLLINI, Stefan (ed.). *Interpretácia a nadinterpretácia*. Bratislava: Archa, 1995, s. 30.

Tím se otevírá prostor i pro uznání básní-modliteb i u autorů či autorek, kteří zřetelně deklarují svůj ateistický, agnostický či jakýkoli jiný postoj ke světu, jak o tom píše Ramazani. Žánr textu, byť tak specifický jako je modlitba, v tomto smyslu není svázán s úmyslem a prožíváním autora či autorky. Zároveň se tím diskuse o proměnách a podobách tohoto žánru vymaňuje z bludných kruhů diskusí o tzv. katolické, křesťanské či spirituální literatuře²⁰⁴ a otevírá se možnost pro práci s tímto žánrem v sekulárním užití. Výmluvný příklad takového pojetí podává Antonio Spadaro, jenž se tímto tématem také zabývá, když cituje verš švédského básníka a držitele Nobelovy ceny za literaturu Pära Lagerkvista: „bůh, který neexistuje / je to on, kdo zapaluje mou duši“²⁰⁵. Ačkoli nejde přímo o modlitbu, jde o zřejmý příklad vztahování se k transcenci bez deklarované příslušnosti k ustálenému náboženskému systému.²⁰⁶

Druhou otázkou, jež – alespoň zdánlivě – souvisí s otázkou po náboženském rozměru modlitby, je možnost či nemožnost jakési „sekulární modlitby“, jež by vylučovala existenci či oslovitelnost nějaké posvátné entity, a přesto by splňovala konvence tohoto žánru. Zde již nejde o nedosažitelný a v posledku irelevantní úmysl autora, ale o samotný text básně a tato otázka úzce souvisí s definicí žánru. Pakliže ho budeme definovat na základě žánrové syntaxe (či jak by řekla Helen Vendler „vnější formy“), je možné termín „sekulární modlitba“ užívat. V tomto smyslu například aplikuje Christopher Stokes pojem „sekulární modlitba“ na některé básně Johna Keatse, snažícího se odmítnout iracionálnost křesťanské modlitby, ale zachovat romantiku jejího rituálu.²⁰⁷ I příklady, jež uvádí, však pracují se zbožštěním určitých fenoménů (byť spadajících původně do sféry lidské imanence),²⁰⁸ takže zmíněná sekularita dostává značné trhliny. V případě definice na základě sémantiky či řečového aktu by bylo vhodné spíše spolu s Ramazaním mluvit o „antimodlitbě“ či „jako kdyby modlitbě“. Podobně Juhásová mluví o persifláži žánru modlitby v současné poezii, a tak je možné takovéto básně do žánrové blízkosti modlitby zařadit, už jen proto, že takovéto zařazení umožňuje jejich kompetentní interpretaci.

---

²⁰⁴ Ty dobře shrnuje ve své disertační práci zmiňovaný Pavel Šidák. Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Literatura architektového pnutí: Poetika posvátného*, s. 27–47.

²⁰⁵ Cit in: SPADARO, Antonio. Poetry at the Threshold of Prayer. In: BUGLIANI KNOX, Francesca – TOOK, John. *Poetry and prayer: the power of the word II*. London: Routledge, 2015, s. 61.

²⁰⁶ Jakkoli je zde možné číst tuto báseň i jako výraz negativní teologie či mystiky.

²⁰⁷ Srov. STOKES, Christopher. Prayer, Rite and Lack in Keats's 'Ode to Psyche' and 'The Eve of St. Agnes'. In: BOCKTING, Ineke – KILGORE-CARADEC, Jennifer – PARC, Cathy (eds.). *Poetry & religion: figures of the sacred*. Bern: Peter Lang, International Academic Publishers, 2013, s. 199–208.

²⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 202.

1.3.4 Žánr modlitby a vazba ke kontextu

V žánrové klasifikaci jednotlivého textu může sehrát roli též kontext. V případě žánru modlitby s jeho silnou vazbou na náboženskou sféru a zároveň možností užití literatury mimo to, co chápeme jako obvyklé literární pole, je otázka po roli kontextu obzvláště aktuální. Uvedu několik možností takovýchto kontextových posunů, jež je možné pozorovat. Prvním příkladem může být skutečnost, že do oficiálních modlitebních knih katolické církve s jejich primárně náboženskou funkcí jsou jako možné modlitby zařazeny také básně, jejichž autory jsou básníci jako Jan Zahradníček, Paul Claudel, Anastáz Opasek, Jakub Deml, Otokar Březina či Ivan Slavík.²⁰⁹ V oficiálním zpěvníku české katolické církve nalezneme nejen texty českých básníků jako Karel Dostál-Lutinov, Otokar Březina nebo Václav Renč, ale též zhudebněné modlitby a hymny starších autorů světové i české literatury. Zastoupeny jsou například básně Františka z Assisi či nejstarší česká duchovní píseň *Hospodine, pomiluj ny*.²¹⁰ Ačkoli v případě poslední jmenované písně je třeba říci, že ta byla už od počátku zamýšlena jako kostelní píseň,²¹¹ tak všechny výše uvedené texty jsou takovými, že se jimi se pro jejich literárnost právem zabývá i literární věda nevázaná na náboženský kontext. Čtení kancionálů jako literárních památek je věcí zcela samozřejmou a neproblematickou.

Kontextový pohyb, kdy jsou náboženské texty čteny jako literární, má však i svůj protipól, jehož úkazem je vydávání modlitebních knih složených z básní, z nich je v českém prostředí nejznámější opakovaně vydávaná publikace *Modlitby básníků*, prvně vyšedší v roce 1992.²¹²

Různé kontexty, ve kterých se básně-modlitby vyskytují, ukazují, že texty, jež Šidák v návaznosti na Kranze nazývá kostelní literaturou k vnitřnímu užití, mohou být čteny i jako plnohodnotné básnické texty, a naopak básnické texty pokládané za ryzí beletrii se mohou

---

²⁰⁹ Pro seznam pramenů, z nichž byly modlitby do breviáře převzaty, srov. např. *Denní modlitba církve. Sv. IV; Liturgické mezidobí 18.–34. týden*. 2., dopl. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 2042–2046.

²¹⁰ Pro seznam pramenů jednotlivých písní srov. *Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí: vydání pro arcidiecézi olomouckou a diecézi ostravsko-opavskou*. 2., upr. vyd. Praha: Katolický týdeník, 2013, s. 725–737.

²¹¹ Srov. LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 15–44.

²¹² Srov. JANOUŠKOVÁ, Anděla (ed.). *Modlitby básníků*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992. Uvést lze také výbor ze španělské mystické poezie přeložený a uspořádaný olomouckým biskupem Josefem Hrdličkou. Srov. HRDLIČKA, Josef (ed.). *Dotek tvého ticha: výběr ze španělské mystické poezie*. Olomouc: nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2020.

ocitnout v kontextu, kdy jsou užívány k náboženským účelům. Lze si představit, že z některých básní modliteb současné české poezie, jež uvedu ve druhé části této práce, by se dala sestavit modlitební antologie analogická ke zmiňované publikaci *Modlitby básníků z 90. let*.²¹³

I zde je třeba držet distinkci mezi textem a jeho žánrem, jímž se zabývá literární věda, a náboženským aktem, jenž je v gesci religionistiky či teologie. Je však zřejmé, že výše naznačené kontextuální posuny mohou silně ovlivnit čtenářovu interpretaci. Místem, kde je toto ovlivnění směrem k interpretaci básně jakožto modlitby na základě kontextu oprávněné i z hlediska literární vědy, je však především celek sbírky. Jakkoli se dnes již nesetkáme (snad jen zcela raritně) s knihami básní, jež by byly explicitně traktovány jako knihy modliteb ve svém celku, je možné z kontextu sbírky interpretovat jednotlivý text jako modlitbu, a to v momentu, kdy je ve sbírce (či v některé její ucelené části) přítomný jednotný lyrický mluvčí, jenž opakovaně v jejím průběhu signalizuje určitá modlitební gesta či modlitební modus. Jana Juhásová uvádí jako příklad básně Erika Jakuba Grocha, kde „ani jedna báseň formálně nerealizuje matici modlitebního žánru. Lyrický subjekt se ve svých promluvách explicitně nevztahuje k Bohu, ale k věcnému a přírodnímu světu. To, co opravňuje vnímat texty také jako modlitby, nevyplývá z jejich tvarové podoby, ale z významových vztahů, které je možné [...] rekonstruovat až z širšího kontextu Grochova díla.“²¹⁴ Díky tomuto kontextu čte Juhásová básně slovenského básníka jako neviditelnou oslavu Boha a jeho síly, která působí ve světě.²¹⁵

1.3.5 Vztah názvu a textu básně

Název či podnázev může u prozaického i básnického díla obsahovat žánrovou instrukci, jež však „může být záměrně matoucí, implikuje žánr, který se v daném textu nerealizuje, ale nastavuje se tak kontext, v němž máme text vnímat“²¹⁶. V případě žánru modlitby, kromě

---

²¹³ Ostatně takové pokusy již proběhly, a to v podání Martina C. Putny. Celý jeho projekt, jakkoli zajímavý, však zavání určitou apropriací, nehledě na problematické vytrhávání básní z kontextu. Srov. např. PUTNA, Martin C. (ed.). *Magorské modlitby*. Praha: Biblion, 2021. Kritiku tohoto počínu provedla Barbora Čiháková, jejíž text obsahuje řadu přesných postřehů a připomínek, např.: „Kdo by tedy očekával, že tato antologie přinese v nějakém smyslu nový či málo známý pohled na Jirouse – což bývá smysl obdobných, tematicky koncipovaných výborů –, bude nutně zklamán. Jirous je zde naopak okleštěný a deformovaný, neboť je akcentován jen jeden, a navíc dobře známý aspekt jeho tvorby; v konečném důsledku se tu tento básník stává zbožnou parafrází sebe sama a autorem, který je – slovy Bedřicha Fučíka, jichž se Jirous sám obával (srov. Magorovy dopisy) –, ‚k zblití zbožný‘.“ ČIHÁKOVÁ, Barbora. Příspěvek k jedné legendě a jedné zbytečnosti. *Bubínek Revolveru* [online]. 27.10.2021 [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <https://www.bubinekrevolveru.cz/prispevek-k-jedne-legendě-jedne-zbytečnosti>.

²¹⁴ JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latencii: spirituální téma a žánr v současné slovenské poezii*, s. 116–117.

²¹⁵ Srov. tamtéž, s. 117. Jakkoli je vzhledem k posledním sbírkám E. Grocha toto tvrzení poněkud sporné.

²¹⁶ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 23.

případů neproblematické shody v názvu deklarovaného žánru a textu, můžeme zaujmout zpravidla dvě základní stanoviska. Prvním je přijetí žánrové instrukce, i když ji v textu nic neodpovídá, druhým je její odmítnutí. Mezi těmito postoji se odehrává široká škála možných postojů, jež zásadně určují další interpretaci básně. Na tuto škálu, a tedy to, že si žánr určující název a text básně ne vždy odpovídají, odkazuje i Henryk Pustkowski, když mluví o ztrátě genologické čistoty v moderní poezii.²¹⁷

Rozhodující pro umístění na škále mezi přijetím a odmítnutím je pochopitelně samotný text a kontext básně. V případě přijetí teze, že název je v konkrétním případě záměrně matoucí, je i tak nutno uznat, že ji k deklarovanému žánru vztahuje. Můžeme tak mluvit o parafrázi či persifláži, jež zmiňují v kontextu modlitby jako nezřídka Jana Juhásová i Henryk Pustkowski. Opět zde také vstupují do hry Ramazaniho žánrové kategorie „antimodlitby“ a „jako kdyby modlitby“. Zároveň žánr deklarovaný názvem je značně příznakový a upozorňuje na významnou roli žánru při interpretaci básně, ať už se následná báseň jakkoli tomuto označení vzpírá. V neposlední řadě je třeba připomenout, že modlitba je členitým a mnohoznačným fenoménem, a tedy název básně nemusí nutně odkazovat na literární žánr a jeho souvislost s ním může být pouze volná.

1.3.6 Apostrofa, sebeoslovení a modlitba

Pakliže se většina autorů shoduje na tom, že základním rysem modlitby je oslovení nějaké posvátné entity, není možné vyhnout se širší problematice oslovení v lyrice, a to zvláště v kontextu *Teorie lyriky* Jonathana Cullera, jenž považuje apostrofu za základní rys lyrické poezie, a také v kontextu klasické studie Miroslava Červenky *Sebeoslovení v lyrice*.

Podle Cullera, je lyrické oslovení základním rysem lyrické poezie.²¹⁸ Přesněji používá termín triangulární oslovení, který odkazuje k tomu, že báseň oslovuje čtenáře skrze něco jiného.²¹⁹ A to dokonce tak, že báseň určená milému není podle Cullera ve skutečnosti určena milému, ale čtenáři básně.²²⁰ Zde se analogicky opět ukazuje odlišnost modlitby ve smyslu

---

²¹⁷ Srov. PUSTKOWSKI, Henryk. *Modlitwa*, s. 577.

²¹⁸ Srov. CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 245.

²¹⁹ Srov. tamtéž, s. 228.

²²⁰ Srov. tamtéž, s. 253–254. Culler dokonce výslovně zmiňuje modlitbu, která také říká Bohu, co už ví, čili je ve skutečnosti určena někomu jinému. Tak modlitba odpovídá spíše Jakobsonově konativní či případně fatické funkci jazyka než funkci poznávací. Zajímavé je, že přímo Jakobson zmiňuje též magickou či zaříkavací funkci jako

básně, jež je v tomto čtení v posledku oslovením čtenáře skrze oslovení posvátné entity a modlitby ve smyslu náboženského aktu primárně adresovaného Bohu, byť majícího v jisté menší míře vždy též literární charakter. To je ostatně další z možných distinktivních kritérií mezi modlitbou jako náboženským aktem a modlitbou jako žánrem lyrické poezie: u náboženského aktu je publikum vždy pouze sekundární a primárním cílem je vztahování se k posvátnu, u lyrické básně je naopak oslovován primárně čtenář či čtenářka a až sekundárně další bytosti, jak vyplývá ze samotné literárnosti textu s jeho implicitním čtenářem. Některým dalším a pro tuto práci nosným momentům Cullerovy knihy se budu věnovat níže, nyní bych rád doplnil jeho pohled o postuláty Miroslava Červenky.

Krom oslovení čtenáře, jenž je konstitutivní pro lyriku v její obecnosti, se v textech básní nalézá široká škála dalších – podle Cullera prostředních – oslovení. Zmiňovaný Culler uvádí, že „sbírka věcí, které je lyrika schopna oslovit, je takřka bez hranic.“²²¹ Studie Miroslava Červenky, jak známo, pojednává o příkladech, kdy „ty“ v lyrice odpovídá „já“ mluvčího.²²² Pakliže tedy chybí přesné oslovení adresáta (např. „Bože“, „Pane“, nebo naopak „má milá“ atp.), stává se básnické „ty“ šifrou, jež může odkazovat nejen ke čtenáři, konkrétní entitě, včetně té posvátné, ale také k mluvčímu samotnému. Jakkoli řada případů zůstává záměrně či nezáměrně neostrých,²²³ lze definovat určité distinktivní znaky mezi sebeoslovením a oslovením posvátné entity typické pro modlitbu, a to na základě některých sémantických kategorií, jež zmiňuje i Červenka. Jedná-li se totiž o oslovení charakteru samomluvy, sebevýzvy, sebereflexe či nabývá-li charakter vzpomínky,²²⁴ lze jej číst poměrně spolehlivě jako sebeoslovení. Oslovuje-li naopak mluvčí v básni na způsob díků, chvály či proseb, bude pravděpodobnější, že lze toto oslovení traktovat jako modlitbu. Ačkoli je zřejmé, že vždy záleží především na textu a kontextu dané básně, považoval jsem za smysluplné zde problematiku apostrofy a sebeoslovení otevřít, už jen proto, jak konstitutivním rysem pro žánr modlitby je oslovení posvátné entity, jak se vyjeví níže v její definici, kterou zde předložím.

---

varietu ustavenou přeměnou adresáta konativního sdělení na adresáta nepřítomné či neživé třetí osoby. Srov. JAKOBSON, Roman. *Lingvistika a poetika*. In: Týž. *Poetická funkce*. Jinočany: H & H, 1995, s. 79–80.

²²¹ CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 258.

²²² Srov. ČERVENKA, Miroslav. Sebeoslovení v lyrice. In: HODROVÁ, Daniela (ed.). *Proměny subjektu: I*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, 1993, s. 143.

²²³ Srov. tamtéž, s. 149.

²²⁴ Srov. tamtéž, s. 168. Pochopitelně zde vybírám jen některé aspekty zmiňované Červenkou.

1.4 Pokus o vlastní definici

Po předložení některých vybraných definic a alespoň letmém otevření některých důležitých otázek se na tomto místě pokusím o vlastní definici modlitby jakožto žánru poezie. Tuto definici se pokusím posléze zdůvodnit.

Navrhuji následující definici: Modlitbou jakožto žánrem lyriky označuji báseň, jež oslovuje posvátnou entitu, a to buď zcela přímo, nebo tak, že to jde dovodit z kontextu. Toto oslovení se buď může odehrávat v souřadnicích klasických adresátů náboženského oslovení (Bůh, svatí, nadpřirozené bytosti) či může oslovované zposvátnit svou modlitební formou, jež zřetelně odkazuje k náboženskému pretextu. Toto oslovení je základním distinktivním rysem žánru modlitby. Ačkoli pro modlitbu ve smyslu literárního díla není důležité, zda je náboženským aktem daného mluvčího či recipienta, má k tomuto náboženskému aktu volnější či užší vazbu jakožto ke svému pretextu. Tato vazba se může projevit některými sémantickými či žánrově syntaktickými prvky, jako je například užití některých ustálených žánrů, kterými jsou litanie nebo hymnus, či sémantickou návazností na systém některého konkrétního náboženství. Modlitbu lze dělit nejen do četných subžánrů, ale též podle její vazby na náboženský pretext a podle toho, zda je její žánrovost postavena spíše na žánrově syntaktické, či sémantické rovině. Navrhuji dělení na modlitbu jako žánr kostelní literatury, jejíž funkce je primárně mimoliterární a nemá ambici být uměleckým dílem, na modlitbu v užším slova smyslu, která signalizuje silnou vazbu na žánrovou syntax a formu náboženské modlitby, ale je již plně beletrizovanou básní, a na modlitbu v širším slova smyslu, jež je v lyrice nejběžnější a je založena primárně na sémantice a oslovení posvátné entity. Čtvrtým bodem této škály, jež by byl z hlediska literární teorie stejně v závorkách jako prvně uvedená kostelní literatura, by byla báseň jako modlitba v teologickém slova smyslu, kdy někteří náboženští autoři ztotožňují jakoukoli poezii s modlitbou ve smyslu náboženského aktu. Od básní-modliteb lze odlišit básně v nichž je obsažen jistý modlitební fragment, například ve formě jednorázového zvolání, které ovšem v básni nehraje dominantní roli. K žánru modlitby se volně váží její subversivní podoby.

Nyní se pokusím některé prvky definice, jež ještě nebyly ozřejmeny výše, okomentovat. Modlitbu označuji jako žánr lyriky, čímž odkládám odlišnou a složitější otázku její přítomnosti v epických dílech. Toto označení chápu jako synonymní s tím, co autoři a autorky

přecházejících definic pojmenovávají jako „beletrizovaná modlitba“, „literalizovaná modlitba“ či „báseň-modlitba“, což je termín, který budu v této práci preferovat.

Pro modlitbou oslovované „ty“ volím sousloví „posvátná entita“, jež má nejen umožnit šíři oslovovaných přítomnou v literatuře (Bůh, Kristus, Panna Maria, svatí...), ale především má definici vyvázat z úzkého prizmatu západu a jeho náboženství, včetně toho, že toto oslovované nemusí být světu transcendentní, ale též může být imanentním, leč divinizovaným jsoucнем. Pakliže totiž báseň-modlitba svou formou odkazuje na náboženský akt, může posvátného charakteru nabývat i jiná oslovovaná entita než ta běžně chápaná jako posvátná. Zároveň v těchto případech lze nezdědku uvažovat o klasifikaci takovéto básně jako parodické, persiflážní nebo jako o „antimodlitbě“ či „jako kdyby modlitbě“.

Kromě očekávatelného postavení definice kolem posvátného adresáta modlitby bych ještě rád upozornil na v definici uvedenou škálu, jež by šla graficky znázornit zhruba takto: (kostelní literatura) – modlitba v užším slova smyslu – modlitba v širším slova smyslu – (teologická definice). Tato škála umožňuje dobře odlišit na jedné straně služebnou kostelní literaturu, jež je sice skripturální, a tedy i do jisté míry literární, ale je podřízena náboženské funkci, a na druhé škále spektra apropriující postoj některých náboženských přístupů chápajících každou poezii jako náboženskou či vztahující se k náboženství, jenž sice jakožto přístup existuje,²²⁵ ale nevejde se do rámce genologie a jemuž se budu věnovat jen v krátkém exkurzu v následující podkapitole. Tyto uzávorkované fenomény nespádají do rámce literární vědy – nebo jen velmi okrajově.

1.4.1 Čtyři podtypy modlitby na základě jejich funkce, formy a oslovení

Nyní se pokusím stanovit pro každý z těchto čtyř podtypů jeho distinktivní rysy na základě čtyř kategorií, jimiž budou funkce textu, jež souvisí též s úmyslem jeho autora a autorky i čtenáře či čtenářky, jeho textuální forma ve smyslu žánrové syntaxe a oslovení jako základní sémantický prvek, a to v jeho dvou podobách: oslovení tradičně chápané posvátné bytosti a

---

²²⁵ Příkladem může být Albert Vyskočil se svou větou: „Umění nemůže být nežli tíhnoucí za hodnotami věčnými, nemůže býti než náboženské, ano, je náboženství samo.“ Cit. in: ZIZLER, Jiří. Poznámky ke kritickému dílu Alberta Vyskočila. In: KUBÍČEK, Tomáš – WIENDL, Jan (eds.). *Víra a výraz: sborník z konference „...bývalo u mne zotvíráno...“* Brno: Host, 2005, s. 202. Vztahem poezie a náboženství jsem se taktéž zabýval ve své předcházející diplomové práci. Srov. SIXTA, Tomáš. *Teologická reflexe vybraných motivů v současné české poezii*. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta, 2021.

oslovení čehokoli, co je ale skrze formální prvky tradiční modlitby jako posvátné v textu básně předkládáno.

První kategorií tohoto schématu je modlitba ve smyslu kostelní literatury. Jejím úmyslem, na základě v textu přítomného modelového autora i modelového čtenáře,²²⁶ je náboženský akt a funkcí je oslovení Boha ve smyslu jakobsonovské konativní či fatické funkce jazyka (lze též mluvit o funkci zařikávací²²⁷), forma odpovídá modlitbě a oslovení se explicitně vztahuje k Bohu či posvátnému. V případě, že je tato modlitba pouze mentální či orální, lze mluvit o funkční, pretextuální modlitbě, jež oslovuje pouze božstvo a funkce zde splývá formou. I u takovéto modlitby ve smyslu náboženského aktu, lze však hovořit o jisté literárnosti a o triangulárnosti jejího oslovení, a to zvláště v momentu jejího zápisu, byť s poukazem na to, že estetická či poetická funkce v tomto případě nehraje dominantní roli. Oslovovaný je zde primárním cílem mluvního aktu, případné publikum či čtenářstvo jen čímsi sekundárním. Původním kontextem takového textu je kontext náboženský.

Druhou kategorií je beletrizovaná modlitba v užším slova smyslu. Ta již neplní primárně náboženskou funkci, ale zachovává formu či žánrovou syntax náboženského aktu, jež je dána její strukturální příbuzností s náboženským pretextem. Právě tato forma či žánrová syntax je zde dominantním prvkem, ale již je oproštěna od dominance zařikávací či konativní funkce, jak vyplývá i z kontextu beletrie, v němž se taková modlitba ocitá a jenž utváří modelového čtenáře. Oslovovaným zde může být jak tradiční posvátný adresát modlitby, tak cokoli jiného.

Třetí kategorií je beletrizovaná modlitba v širším slova smyslu. Ta již postrádá nejen funkci modlitby ve smyslu náboženského aktu, ale i její tradiční formu, jež by zřetelně svými strukturálními znaky odkazovala k náboženskému fenoménu. Jediným žánroturným znakem tak zůstává ten pro modlitbu nejzákladnější a totiž oslovení, které se může podobně jako v beletrizované modlitbě v užším slova smyslu odehrávat ve dvou možných podobách. Jednou je jednoznačný odkaz na Božskou či posvátnou bytost přítomnou v daném kulturním okruhu a druhým je oslovením něčeho, co v rámci obvyklých kulturních významů není pokládáno za

---

²²⁶ Jak podotýká Pavel Šidák – s odkazem na žánry jako dívčí román, román pro ženy či literatura pro děti – modelový čtenář je silným žánroturným prvkem. Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 25.

²²⁷ „Z tohoto [Bühlerova] triadického modelu lze snadno vyvodit jisté přídavné jazykové funkce. Tak magická, zařikávací funkce je v podstatě jakousi přeměnou nepřítomné nebo neživé ‚třetí osoby‘ v adresáta konativního sdělení.“ JAKOBSON, Roman. *Lingvistika a poetika*, s. 79.

přirozeného adresáta modlitby, ale skrze formální návaznost a odkaz – byť třeba jen ve velmi jednoduché lexikální aluzi – na tradiční náboženskou modlitbu je adresátem modlitby učiněno.

Poslední kategorii, jíž se budu více věnovat níže, vymezuje především funkce, jež je apriorně přisuzována veškeré poezii, která zde není chápána jako akt estetický, ale náboženský, a to bez ohledu na formu, či úmysl. I přes různá možná oslovení, jež se mohou nacházet přímo v textu básní, i přes cullerovský koncept triangulárního oslovení, je zde lyrický akt vždy chápán jako vztahující se k Bohu.

Toto dělení žánru modlitby na škálu o čtyřech bodech lze vymezit i skrze představenou terminologii Helen Vendler. Modlitba jako žánr kostelní literatury je svou vnější formou i obsahem spjatá s náboženským fenoménem, podobně i modlitba v užším slova smyslu. (Rozdíl mezi nimi není schopna tato terminologie postihnout.) Modlitba v širším slova smyslu je však modlitbou již jen na základě svého obsahu: i sama Vendler tuto možnost otevírá, když modlitbu řadí mezi žánry, jež mohou být definovány právě obsahem (*content genres*).²²⁸

Poněkud problematickým pojmem je zde pojem řečového aktu, a to i s ohledem na to, že právě modlitbu řadí Vendler mezi jeden z řečových aktů, jenž můžeme v lyrice nalézt a na základě nějž můžeme definovat žánr básně. Problematičnost opět spočívá v možné konfuzi náboženského aktu a žánru básně. Je třeba však mít na paměti, že řečový akt je pro Vendler řečovým aktem básně, nikoli psychofyzického autora či čtenáře. S odkazem na Jahana Ramazaniho by bylo možné mluvit v případě užší a širší definice modlitby o fikčním zobrazení řečového aktu modlitby.²²⁹ První podtyp implicitně předpokládá nejen obraz řečového aktu, ale i řečový akt sám. Čtvrtý podtyp pak chápe každou poezii jako modlitební řečový akt, bez ohledu na ostatní kategorie, jako je vnější forma či obsah.

Pro bádání z pozic genologie, jež se již zaměřuje na pole umělecké literatury, se tak modlitba dělí především na realizaci v jejím užším a širším pojetí. To je definováno na základě toho, na kolik je v dané básni přítomna žánrová syntax modlitby, jež ji zřetelněji váže k pretextu a činí její žánrovou kategorii zjevnější, a nakolik je naopak žánr modlitby v básni založen pouze sémanticky, a to především na oslovení, což může v některých případech vést k větší

---

²²⁸ Srov. VENDLER, Helen. *Poems, Poets, Poetry: An Introduction and Anthology*, s. 105.

²²⁹ Srov. Srov. RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*, s. 132. Více k tomu v příslušné podkapitole této práce.

implicitnosti žánrového označení. Jak jsem již uvedl, dané dělení je spíše škálou a nemá ambici zavádět striktní či preskriptivní kategorie s přesně vymezenými neprostupnými hranicemi, ale spíše chce být určitým vodítkem v pestré žánrové krajině.

1.5 Exkurz: nikoli modlitba jako žánr poezie, ale poezie jako žánr modlitby a další poznámky k teologickému pojetí poezie

Již v úvodu jsem zmínil četné pokusy o pojednání vztahu poezie a náboženství, případně poezie a modlitby ze strany náboženských myslitelů a teologů.²³⁰ Napětí mezi modlitbou jako náboženským aktem odehrávajícím se převážně na rovině slov a modlitbou jako básnickým žánrem prostupuje celou genologickou teoretizací tohoto literárního žánru.²³¹ I proto se tématu ještě jednou dotknu v tomto krátkém exkurzu, kde budu vycházet nejprve z některých více teologických přístupů, ale také z některých pasáží, které najdeme u Jonathana Cullera. Otázkou tohoto exkurzu tedy není – oproti zbytku této práce – jakým způsobem lze definovat a nacházet modlitbu jako žánr poezie, ale naopak jakým způsobem může poezie fungovat jako žánr modlitby.

---

²³⁰ Jejich výčet podává například David Lonsdale, jenž zmiňuje jako nejvýznamnější pokusy Henriho Bremonda, Williama T. Noona, Karla Rahnera a Endu McDonagha. Srov. LONSDALE, David. *Poetry and Prayer: A Survey of Some Twentieth-Century Studies*. In: BUGLIANI KNOX, Francesca – TOOK, John. *Poetry and prayer: the power of the word II*, s. 17–37.

Naopak kritický hlas pozvedá ve své stati *Co je kritika, co není a k čemu je na světě* Václav Černý, když píše: „Všechna *„Umění a náboženství“*, podstrkující jedno za druhé, jsou nám vsutku protivnou marností. Ani nás nenapadne chtít znovu připravit umění o jeho samostatnou bytnost ztotožňující je teď s náboženstvím a za chvíli s filosofií, když jsme je právě před chvílí vyprostili z objetí vědy, jež mu vkládala do rukou fotografický aparát. A na druhé straně máme za to, že paralelami umění-náboženství může být náboženství jen sníženo. Tuze dobře víme, že byli, jsou a budou vždy básníci, kteří budou svým uměním vyjadřovat především anebo pouze obsah svého prožitku náboženského a kvalitu své víry v Boha, jak je jejich samozřejmým právem; a víme, že existovaly celé kultury nebo alespoň celé kulturní epochy – gotika, baroko, – kdy umělecký projev téměř vždy znamená totéž, co projev náboženské jistoty. [...] Jenomže má-li v gotice a baroku umění cíl a význam náboženský, je to proto, že *všechno konání lidské* jej tehdy *povinně* má, neboť pro člověka a dobu nenarušené jistoty o náboženském smyslu veškerenstva, vše, co je dobré, je v Bohu, pro Boha a je k jeho slávě konáno. Zde prostě umění *slouží* náboženství, *„ars“* je *„ancilla theologiae“* neméně a stejně, jako jí je filosofie [...]. *„Opravdoví umělci jsou nejnáboženštější ze všech lidí“* – povídá Rodin: *„Kdyby nebylo náboženství, musil bych si je vytvořit.“* Totiž: vytvořit právě svým uměním, tak to Rodin myslí, a přitom pohrdá *„jistými úkony“*, nesklání se před *„jistými dogmaty“* a *„nekoktá vyznání víry“*. Nuže, to je nesmysl. Zde je ztotožňování umění a náboženství veskrze na účet citu náboženského, tvoření nebo zážitek krásy chce vpravdě vytlačit a nahradit zážitek styku s Bohem, míří se nevím k jakému *„náboženství krásy“*.“ Srov. ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*, s. 246–247.

²³¹ V této práci se celým problémem zabývám v jeho synchronním rozměru. Diachronní hledisko by vydalo na samostatnou monografii. Některé historické průniky náboženství (v jeho rozmanitých podobách) a poezie pojmenovává například Denys Thompson ve své knize *The Uses of Poetry*, v níž píše o momentech v dějinách, kdy poezie měla náboženskou funkci, včetně funkce modlitby. To se v našem kulturním okruhu týká zejména nejstaršího období poezie a středověku, v jiných kulturách je vývoj pochopitelně odlišný. Srov. THOMPSON, Denys. *The Uses of Poetry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1978, s. 1–63.

Při hledání průsečíků mezi modlitbou a poezií se typicky zdůrazňuje slovní charakter obojího, vztahování se k tajemství²³² a důraz na inspiraci.²³³ Konstatují se však i četné odlišnosti. Slovenský básník a literární vědec Marián Milčák píše: „Přestože platí, že báseň může být zároveň i modlitbou, neplatí, že každá modlitba se automaticky stává básní.“²³⁴ A o něco dále dodává, že spiritualita se nesmí stát dominantním cílem poezie, ačkoli může být její přirozenou součástí.²³⁵ Pakliže náboženskost není esenciální součástí básnických textů, a odehrává se v moderní době spíše na rovině úmyslu jednotlivého čtenáře či čtenářky, je možné náboženskost poezie situovat spíše do básnického aktu než do samotného textu. Antonio Spadaro dobře podotýká, že jestliže je báseň komunikací směrem ke čtenáři či čtenářce, v případě modlitby se do této komunikace vklíní Všemohoucí.²³⁶ Spadaro rozprádá analogii mezi modlitební a milostnou básní, kdy v případě milostné básně je podle něj čtenář pouhým svědkem básníka (či básnířčina) vyznání, zatímco báseň-modlitbu si čtenář nebo čtenářka může bez výčitek přivlastnit.²³⁷ Postřeh o čtenáři-svědku je však krajně problematický, neboť ačkoli například podle starší koncepce Johna Stuarta Milla má báseň charakter jisté „zaslechnutosti“,²³⁸ tak osloveným, jak přesvědčivě dokládá Culler,²³⁹ zůstává vždy v první řadě čtenář či čtenářka, a to ať už skrze cokoli. Poezii jako žánr modlitby tak je možné chápat spíše ve smyslu čtenářova přijetí²⁴⁰ nebo použití jejího textu pro své náboženské účely. (Stejně jako ostatně si může přivlastnit a použít milostnou báseň skrze svou identifikaci s mluvčím.)

Jedinou relevantní cestou, jak definovat poezii jako žánr modlitby *en bloc*, je, domnívám se, zaměřit se ve shodě například s W. H. Audenem na moment čtení. Auden píše: „Modlit se znamená věnovat pozornost něčemu nebo někomu jinému než sobě. Kdykoli člověk tak

---

²³² Pavel Šidák spojuje oba jmenované společné prvky, když píše: „schopnost vyjádřit nepojmenovatelné spojuje jazyk poezie s jazykem religiozním.“ ŠIDÁK, Pavel. Jazyk katolické literatury. In *Bohemica Olomucensia Litteraria* 2015, roč. 7, č. 2, s. 111–112.

²³³ Srov. LONSDALE, David. *Poetry and Prayer: A Survey of Some Twentieth-Century Studies*, s. 35.

²³⁴ MILČÁK, Marián. *Mýtus a báseň (7 úvah o poézii)*. Levoča: Modrý Peter, 2010, s. 36. V bezbřehém diskurzu na toto téma nalezneme však i stanoviska zcela opačná, například francouzský filozof Philippe Lacoue-Labarthe tvrdí, že „poezie je ve své podstatě modlitbou, a naopak [...] každá modlitba je báseň.“ Cit. in: BURROW, Mark S. ‘Prayer is the Little Implement’: Poetic Speech and the Gestures of Prayer in Christian Traditions. In: BUGLIANI KNOX, Francesca – TOOK, John. *Poetry and prayer: the power of the word II*, s. 42. Druhé prezentované stanovisko dobře odpovídá tezi o nevyhnutelné – byť třeba jen minimální – literárnosti každé modlitby ve smyslu náboženského aktu.

²³⁵ Srov. MILČÁK, Marián. *Mýtus a báseň (7 úvah o poézii)*, s. 46.

²³⁶ Srov. SPADARO, Antonio. *Poetry at the Threshold of Prayer*, s. 60.

²³⁷ Srov. tamtéž.

²³⁸ Na což odkazuje Culler a polemizuje s tím. Srov. CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 227.

²³⁹ Srov. tamtéž, s. 227–298.

²⁴⁰ Spadaro pokládá toto přijetí za nutné a *de facto* nedobrovolné, neboť nezávislé na víře čtenáře. To však pokládám za krajně problematický postoj. Srov. SPADARO, Antonio. *Poetry at the Threshold of Prayer*, s. 60.

soustředí svou pozornost – na krajinu, báseň, geometrický problém, modlu nebo pravého Boha –, že úplně zapomene na své vlastní ego a touhy, modlí se.²⁴¹ Akt čtení je tak jednou z mála relevantních teologických apropriací poezie jakožto modlitby.²⁴² I tak zůstává pro literární vědu v tučných závorkách.

Rád bych se ještě krátce zastavil u toho, jaké důsledky pro tento exkurz mají teze Jonathana Cullera z jeho *Teorie lyriky*. První zásadní tezí pro toto téma je jeho postulát, že báseň není *mimesis*, tedy zobrazení, ale je *epideixis*, tedy promluvou-událostí.²⁴³ Na této události má pak její čtenář určitý podíl. To však neznamená, že báseň-modlitba se stane modlitbou čtenáře ve smyslu náboženského aktu. Jak totiž píše Culler na jiném místě báseň je performance, která může, ale nemusí být účinná.²⁴⁴ Dalším důležitým rysem lyriky je apostrofa jakožto rituální invokace složek světa,²⁴⁵ s nimiž básnický subjekt navazuje vztah jakožto s objektem,²⁴⁶ a to až do té míry, že adresáta jako objekt ustavuje, a dokonce i neživé ustavuje jako vnímající bytosti.²⁴⁷ Tak Bůh existuje v básních-modlitbách alespoň jako jimi konstituovaný objekt a v tom smyslu může být báseň-modlitba vnímána jako nejen zobrazení náboženského aktu, ale latentně též jako náboženský akt samotný. Podle Cullera totiž v této apostrofě má rituálnost převahu nad fikčností.²⁴⁸ V závěru kapitoly o lyrickém oslovení Culler píše: „Tvrdím tedy, že základní charakteristikou lyriky není popis a interpretace nějaké minulé události, nýbrž iterativní a iterovatelná performance události v lyrické přítomnosti, v onom ‚nyní‘, jež je zvláštním rysem lyrické artikulace.“²⁴⁹

Vše, co o vztahu náboženství a poezie řekneme, záleží na našem předporozumění, jež může nabývat i povahy teologických postulátů. Z pozic méně ovlivněných vlastním náboženským přesvědčením lze alespoň konstatovat, že jak upozorňují náboženští i

---

²⁴¹ Cit. in: WARD, Jean. Re-Imagining Prayer: Coming Out of Hiding? R.S. Thomas and Tadeusz Różewicz. In: BUGLIANI KNOX, Francesca – TOOK, John. *Poetry and prayer: the power of the word II*, s. 157.

²⁴² Teologie má samozřejmě řadu dalších míst na něž může navázat: jako je moment inspirace, moment tvorby jako participace na Bohu atp., ale jejich rozvíjení není cílem této práce. Zajímavé je, že na moment pozornosti při recepci básně upozorňuje i Paul Celan ve svém textu *Meridian*. V něm mimo jiné postuluje, že báseň je setkání s Jiným, je dialogem a zároveň věnuje svou pozornost všemu, s čím se setkává. Srov. CELAN, Paul. The Meridian. *Chicago Review*. 1978, roč. 29, č. 3, s. 29–40. Celan také cituje Waltera Benjamina, který v kontextu Kafkova díla říká: „Pozornost je přirozenou modlitbou duše.“ Cit. in: tamtéž, s. 37.

²⁴³ Srov. CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 55–56.

²⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 158.

²⁴⁵ Srov. tamtéž, s. 265.

²⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 266.

²⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 273.

²⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 274.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 276.

nenáboženští myslitelé, literatura se může stávat jistým druhem náhradního náboženství. Tak irský jezuita a teolog Michael Paul Gallagher píše, že „literatura pro mnoho dnešních čtenářů převzala funkci modlitby nebo alespoň spirituality.“²⁵⁰ Dále pak přichází se silným tvrzením o skryté náboženskosti současné literatury, když píše: „Je to určitě paradoxní situace. Ačkoli většina moderních spisovatelů má daleko k jakékoliv náboženské pravověrnosti, zdá se, že vytvořili téměř spiknutí skryté teologie a spirituality“²⁵¹. Podobně se však k tématu vyjadřují i sekulární autoři. Například pro literárního teoretika I. A. Richardse se poezie stala náhradou za pohřbené náboženství²⁵² a pro Theodora Adorna (v návaznosti na Maxe Horkheimera) „od dob, kdy se umění stalo autonomním, zachovává utopii, která se z náboženství vypařila“²⁵³.

Podobně lze z nenáboženských pozic říci, že z hlediska teorie lyriky je oslovení Boha apostrofou shodným způsobem, jako když se v básni oslovují další entity typu větru, temnoty, kamene atp., a Bůh je tedy v básni stejně imaginárním oslovovaným jako jiné fikční entity. To však jednak nebrání náboženskému použití poezie a jednak se to jeví jako pojetí, jež se s touto složitou problematikou vypořádává příliš rychle a podceňuje specifitu posvátného adresáta.

Odpověď na složitou a v dějinách mnohokrát probíranou otázku spřízněnosti básnictví a náboženství (o nichž i Ramazani píše jako o nejbližších příbuzných²⁵⁴) tedy může nabývat rozličných odpovědí: od těch vztahujících se k lidské spiritualitě a lidskému seberozvržení ve světě až po odpovědi tematizující performativní sílu slova a rituálu, jež souvisí s dynamikou lidské společnosti. Náboženské čtení poezie nicméně zůstává jedním – byť velmi specifickým – způsobem z mnoha, jak uchopit poezii.

---

²⁵⁰ GALLAGHER, Michael Paul. *Křesťanství a moderní kultura*. Velehrad: Refugium, 2004, s. 133. Podle Denyse Thompsona může poezie pro některé lidi sehrát také roli terapie, stát se činitelem jejich uzdravení. Srov. THOMPSON, Denys. *The Uses of Poetry*, s. 209–218.

²⁵¹ GALLAGHER, Michael Paul. *Křesťanství a moderní kultura*, s. 134.

²⁵² Srov. BUGLIANI KNOX, Francesca. *Introduciton*. In: BUGLIANI KNOX, Francesca – TOOK, John. *Poetry and prayer: the power of the word II*, s. 4.

²⁵³ Cit. in: CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 402. V antice byli podle Curtia tradičně básníci ceněni pro výchovu lidu, ale posléze nalezneme celou škálu názoru na jejich úkol: od bavení, přes poučování, až po těšení. Srov. CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998, s. 514.

²⁵⁴ Srov. RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*, s. 184.

2. Modlitba v současné české poezii

2.1 Některé tendence žánru modlitby v současné poezii

V této druhé části práci provedu sondu do konkrétních básní současné české poezie, jež je možné žánrově označit jako modlitby. Při interpretaci tohoto materiálu se ukáží některé v první části nastíněné teoretické problémy v praxi. Zároveň se bez nároku na úplnost pokusím vystihnout alespoň některé tendence tohoto žánru v současné české poezii, a to jak skrze tento úvod, tak především skrze následující třetí kapitolu reflektující celek ukázek.

Pro dělení vybraných textů nebudu užívat náboženské či religionistické hledisko, jež by pravděpodobně dělilo básně-modlitby na prosebné, děkovné, oslavné a kající či na básně k Bohu, básně ke svatým, básně k nekřesťanským božstvům atp., ale budu se držet dělení, jež jsem předložil v první části. Nejprve se budu věnovat tomu, co zde nazývám modlitbami v užším slova smyslu, a posléze přejdu k modlitbám v širším slova smyslu. Uvnitř jednotlivých podkapitol budu postupovat podle autorů a autorek, které budu řadit podle data jejich narození v případě užšího pojetí, či podle desetiletí jejich narození v rozsáhlejší podkapitole o básních, jež jsou modlitbami v širším slova smyslu. Abych se vyhnul povšechně extenzivnímu výčtu, vybral jsem z představených básní tři, jimiž se budu zabývat detailněji. Jsou to básně Ivana Martina Jirouse (incipit *Snad budu muset změnit lokál*), Miloše Doležala (incipit *Nasadils mi...*) a Ondřeje Hanuse (*Svítáníčko*). Tyto tři básně jsou vybrány z těch, jež označuji za modlitby v širším slova smyslu, neboť tento typ je v současné české lyrice nejvíce přítomný (na básně v užším slova smyslu lze narazit jen velmi sporadicky), a jejich interpretace bude předcházet přehledové kapitole. Zvolený výběr je dán zastoupením nejstarší, střední a mladší básnické generace a zároveň rozrůzněností práce se sledovaným žánrem.

Ještě před tím, než se pustím do interpretace jednotlivých textů, předřadím jim několik tezí, které o tendencích žánru modlitby v současné poezii uvádějí někteří autoři a autorky. České poezii geograficky (a částečně i kulturně) nejbližší slovenská badatelka Jana Juhásová poukazuje na to, že modlitba jako verbalizovaná starost o duši rezonuje v širokém spektru současné (slovenské) poezie a mezi její nejčastější motivy patří prosba a motiv zápasu, a to jazykového, morálního nebo gnozeologického.²⁵⁵ Jako typické prvky uvádí zvýšenou tenzi,

---

²⁵⁵ Srov. JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latencii: spirituálna téma a žánor v súčasnej slovenskej poézii*, s. 105.

persiflážní přístup k žánru, eklekticismus, ale také práci s fragmentem.²⁵⁶ V jiném textu autorka píše: „Modlitba se vytrácí z plochy celé básně, objevuje se jen na místě, kde je potřebný akcent a gradace.“²⁵⁷ Typické je také napětí mezi původním náboženským pretextem a jeho problematizací v básnickém žánru, jež odráží hledání odpovědí na náboženské otázky člověka dnešní doby.²⁵⁸ Posléze se věnuje třem tendencím, které se podle ní objevují napříč slovenskou lyrikou v básních, jež „nerezignují na původní náboženskou komunikaci, zároveň se však snaží funkčně a esteticky přesvědčivě problematizovat tradiční znaky modlitební matrice jako výraz komplexnějšího hledání odpovědí na spirituální témata ze strany vnitřně citlivého člověka-současnika.“²⁵⁹ Tyto tendence jsou implicitnost/skrytost adresáta, problematizovaný subjekt a kontextová ambivalentnost, jíž Juhásová myslí určitý charakter palimpsestu a recyklaci textů, jež vstupují do nových kontextů a nabývají tím značné mnohoznačnosti.²⁶⁰ Krom těchto bodů ještě Juhásová v závěru kapitoly, v níž se tématu věnuje, dodává, že v současné realizaci žánru modlitby v poezii převažuje nepatetická civilní výpověď, ironický sebeodstup, filozofická analýza nebo postupy založené na mnohoznačnosti či oddalování významu.²⁶¹

Autorka také upozorňuje na důležitost kontextu, kdy ke správné interpretaci básně-modlitby je třeba nezřídka znát kontext celé sbírky či celé tvorby autora.²⁶² Častá nepřítomnost adresáta jakožto žánrotvorného znaku, kdy není jasné, koho mluvčí oslovuje, umožňuje pak v některých nikoli ojedinělých případech modlitební i nedomlítební interpretaci.²⁶³ Zpochybněný však bývá, podle Juhásové, i sám subjekt, jenž často pojmenovává problematizované aspekty lidského života, jako je strach, selhání, egoismus, skepse či únava, které „vstupují do textu modlitby a relativizují její ‚vysoké‘ obsahy“²⁶⁴. I přes tuto detailní analýzu na jiném místě Juhásová uznává, že modlitba dnes není centrálním, ale spíše periferním žánrem (slovenské) lyriky.²⁶⁵

O něco méně detailní postřehy k podobě žánru modlitby v současné poezii podávají i další autoři. Podle Ramazaniho v obecnosti platí, že moderní i současná poezie je méně

---

²⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 109–112.

²⁵⁷ Srov. JUHÁSOVÁ, Jana. Vnútorný hrad mladej slovenskej poézie, s. 157.

²⁵⁸ Srov. JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latencii: spirituálna téma a žáner v súčasnej slovenskej poézii*, s. 113.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 112–113.

²⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 113–125.

²⁶¹ Srov. tamtéž, s. 125.

²⁶² Srov. tamtéž, s. 126.

²⁶³ Srov. tamtéž.

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ Srov. JUHÁSOVÁ, Jana. Vnútorný hrad mladej slovenskej poézie, s. 155.

formálně spjatá s náboženským pretextem (na rozdíl od textů 16. či 17. století od autorů jako John Donne, George Herbert atd.).²⁶⁶ „Ne tolik zřetelně moderních a současných básní zjevně připomíná žalmy, hymny, litanie nebo růžence jako v dřívějších dobách, kdy světské a náboženské bylo rozděleno méně ostře. Díla, která se o tyto podobnosti ucházejí, se mohou někdy ohýbat,“ píše Ramazani²⁶⁷ a poslední větou odkazuje k jistému pocitu méněcennosti básní-modliteb v moderní poezii, již ilustruje na Eliotovi a jeho tezi, že většina lidí, kteří milují poezii, chápe náboženskou poezii jako něco méněcenného, jako okrajový žánr drobné poezie.²⁶⁸ Přesto podle Ramazaniho základní žánrové gesto modlitby v poezii přežilo, a to i navzdory tomu, že se v současné poezii uplatňuje v básních, jež „staví božskou poctu na hlavu nebo které se zdají být rozhodně světské nebo které se chlubí více uměleckostí než zbožností.“²⁶⁹

The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics ve svém hesle *náboženství a poezie* upozorňuje na tendence přítomné již v průběhu 2. poloviny 20. století, kdy je možné mluvit spíše o religiozitě a spiritualitě než o náboženství, což odrážejí i básnické texty, které zároveň často odrážejí neúspěšnou či zklamanou duchovní zkušenost, či o poezii, „jež sama sebe považuje za schodiště k Bohu, v něhož již nelze věřit“²⁷⁰. V hesle *devotional poetry* se upozorňuje na zahrnutí pochybností a tázání se do současné podoby žánru modlitby.²⁷¹ Významnými faktory 2. poloviny 20. století jsou také západní recepce buddhismu a reakce na událost holokaustu.²⁷²

V následující části práce, jež bude specificky zaměřená na žánr modlitby v současné české poezii, mohou všechny výše uvedené tendence sloužit jako body na mapě, po níž se můžeme pohybovat při interpretaci jednotlivých básní. Jak se později ukáže, některé z nich bude možné převzít jakožto platné i pro současnou českou poezii, jiné nikoli, či jen s výhradou. Jak jsem uvedl v úvodu, vzhledem k rozsáhlosti a nepřehlednosti současné české poezie²⁷³ a

---

²⁶⁶ Srov. RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*, s. 135.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 135–136.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 135.

²⁷⁰ HART, Kevin. *Religion and Poetry*, s. 1157.

²⁷¹ Srov. GRAHAM, Kenneth J. E. *Devotional Poetry*, s. 354.

²⁷² Srov. HART, Kevin. *Religion and Poetry*, s. 1157.

²⁷³ Podle zjištění Petra Hrušky vyšlo mezi roky 2011 a 2020 4784 původních českých básnických sbírek, nejméně v roce 2012, kdy to bylo 435 sbírek za rok, a nejvíce v roce 2016, kdy jich bylo 548. Z hlediska této práce je zajímavé, krom faktu nepřehlédnutelnosti veškeré produkce současné české poezie, to, že svou tezi, že je z takového množství nejlepší vybrat si jednu dobrou báseň a u ní setrvalvat, ilustruje na básni Vratislava Brabence *Modlitba*. Srov. HRUŠKA, Petr. „Dobřejch bude málo...“. *Bubinek Revolveru* [online]. 9.5.2023 [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <https://www.bubinekrevolveru.cz/dobrejch-bude-malo>.

vzhledem k rozsahu a charakteru této práce bude možné provést jen určitou dílčí sondu bez nároku na úplnost či snahu o výčet veškerých modliteb-básní v ní obsažených.

2.2 Tři příklady básní-modliteb v současné české poezii

2.2.1 Ivan Martin Jirous: *Snad budu muset změnit lokál*

Báseň Ivana Martina Jirouse s incipitem *Snad budu muset změnit lokál* je součástí jeho posmrtně vydané sbírky *Úloža*, avšak svým laděním je kontinuální s předchozím Jirousovým dílem. Dokonce se zdá, že se v Jirousově pozdním díle navrácí poetika silně spjatá s křesťanskou vírou, jak to popisuje Jakub Chrobák v kontextu jedné z Jirousových posledních²⁷⁴ básnických sbírek *Okuje*:

V horečnatých chvílích samoty a až mystických okamžicích prozření, kdy se svět zjevuje zřejměji, přesněji a konkrétněji, tehdy se zklidňuje i verš, nabývá pevnějších rytmických tvarů. Tady má Jirousova poezie nejbliže (minimálně od *Labutích písní*) ke svému trvale přítomnému duchovnímu podloží, katolicismu barokního ražení, ve kterém je Bůh všudypřítomný v obraze svého stvořitelského díla. Všechna ta zvířátka, rostliny, krajina, světlo, stín i tma, smrt stejně jako osamění, to vše je Božím dílem, které se Magor Jirous snaží přijmout. Ubylo onoho dříve typického rouhavého pření, s Bohem se sice stále vede hovor, ale najednou spíše pokorně zklidněný.²⁷⁵

Chrobák taktéž upozorňuje na trvale přítomné rozepětí mezi bezmocí a milostí²⁷⁶ v Jirousově poezii, v níž je konstantou též „naléhavá potřeba vědomí Božské existence, známá v české literatuře především z poválečné tvorby Jana Zahradníčka.“²⁷⁷ Všechny tyto aspekty jsou přítomné i v následující básni, již považuji za báseň-modlitbu. Ostatně komunikativnost – kdy je oslovováno všechno, k čemu je možné se přiblížit, včetně Boha – je podle Petra Hrušky základní energií Jirousových básní.²⁷⁸

Snad budu muset změnit lokál
v Oáze dívám se
dívám se na stále stejné

²⁷⁴ Sbírkou *Okuje* a *Rok krysy* vycházejí obě v roce 2008.

²⁷⁵ CHROBÁK, Jakub. Ivan Martin Jirous: *Okuje*. In: FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 266.

²⁷⁶ Srov. tamtéž.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Srov. HRUŠKA, Petr. „Pojď ke mně umyješ mi záda“: Komunikativnost Magorových básní z pozdních sbírek. In: ONUFEROVÁ, Edita – POKORNÁ, Terezie (eds). *Magorova konference: /k dílu I. M. Jirouse/*. Praha: Revolver Revue, 2014, s. 23–24.

projíždějící vlaky
na stejné tlamy štamgastů
dívám se taky

Nechci už život mít
jak beznadějný stereotyp
přečíst si všechny noviny
co kupuju
setrvat do zavíračky
dokud nejsem opit

Ale kam mám jít
když netoužím nic už spatřit

To napadá mne
sedícího v hospodě u sv. Markéty

Stejně vím že nezmění se nic
pokud změnit mne
nebudeš chtít Ty

Každý asi chtěl by víc
než dokáže
Pane Bože²⁷⁹

Jirous, který „buduje svůj autostylizační mýtus rozpjatý mezi kajícím a buřičem již od prvotiny“,²⁸⁰ začíná v této básni skrze automytického mluvčího reflexí momentálně žitého života: statický pohled a cyklické opakování zdůrazněné anaforou v první strofě se doplňuje s motivem stále stejných projíždějících vlaků, čímž utváří v básni atmosféru bezvýchodné neměnnosti, hraničící až s nostalgií či apatií. Ve druhé strofě můžeme pozorovat „antitezi“, neochotu spokojit se s cykličností a marností ilustrovanou opíjením se do „zavíračky“, nicméně i tuto strofu rámuje beznaděj a s ní spjaté opilství. Absence jakékoli touhy po tom ještě něco spatřit (potažmo něčeho dosáhnout) však podtrhuje pocit, že ze situace není východiska. Úvodní expozice je traktována v samotném textu básně jako něco, co mluvčího „napadá“, což lze číst

---

²⁷⁹ JIROUS, Ivan Martin. *Úloha*. Praha: Torst, 2013, s. 57.

²⁸⁰ RICHTROVÁ, Nikola. Ivan Martin Jirous: Magorova vanitas. In: HRUŠKA, Petr (ed.). *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008, s. 256.

nejen jako odkaz k tomu, že výše uvedené řádky jsou něčím, co se mluvčímu honí hlavou, čímž volně navazují na žánr reflexivní lyriky,²⁸¹ ale s trochou interpretační volnosti také jako myšlenky mluvčího „napadající“ ve smyslu útoku či osočení. Práce s rýmem (opit – jít – spatřit) končícím na souhlásku [t] umocňuje cykličnost navozující pocit strnulé mechaničnosti, stále cyklicky odjíždějících vlaků či pozvedaných pŭllitrů. Poukaz na hospodu u sv. Markéty může plnit roli běžného geografického či místního jména, zároveň obsahuje napětí mezi hospodským prostředím (spojeným s bezvýhodným opíjením se) a posvátným motivem.

Rezignace („stejně vím, že nezmění se nic“) spjatá se silnou tenzí uvnitř mluvčího básně ústí do modlitby v předposlední strofě. V ten moment (podobně jako na jiných místech sbírky²⁸²) se báseň láme z první osoby singuláru do osoby druhé. „Ty“ jímž strofa končí, tvoří rým s hospodou svaté Markéty, čímž vytváří jistou spřízněnost a podtrhuje svůj posvátný charakter. Rým končící na samohlásku vyvolává dojem otevřenosti (oproti rýmovým slovům končícím na [it]). Báseň nejen odkazuje k rozepětí mezi vlastní bezmocností a vědomím závislosti na Boží pomoci, ale především Boha zřetelně oslovuje. Děje se to bez odkazu k pretextu náboženské modlitby, neodkazuje se k žádnému z jejích ustálených slovních spojení či forem. Poslední strofa, jež nabývá charakteru až povzdechu a explicitně usouvztažňuje ono „Ty“ s oslovením Boha („Pane Bože“), se vrací k reflexivnímu modu, ale ten je již spojen právě s oslovením Boha. Rýmové dvojice „víc – nic“ a „Bože – dokáže“, jež z každého posledního slova ve verši poslední strofy činí slovo rýmové, podtrhují závěr básně jako její pointu.

Kromě toho, že jde o prokomponovanou báseň s mnoha rýmy i výraznou pointou, která tematizuje lidskou neschopnost sebezpřesahu, z níž je jako východisko spatřován pouze zásah Božího Ty, jež jako jediné má moc proměnit lidské nitro a lidský život, je báseň zajímavá i z genologického hlediska. Její začátek, jak jsem již uvedl, odkazuje spíše na žánr reflexivní lyriky. Z hlediska vývoje přítomného v básni se však zdá, že je pouze expozicí pro výraznou pointu, v níž je oslovován Bůh jako východisko z nouze, na kterou lidský subjekt již sám nestačí. Otázka, která se klade z žánrového hlediska, zní, zda je pointa dostatečnou žánrotvornou instrukcí a modlitba žánrem natolik vyznačeným pouhým oslovením, že lze tuto báseň považovat za báseň-modlitbu. Ačkoli bych se – právě s odkazem na její pointu – nebál označit ji za modlitbu v širším slova smyslu, jde ji jistě zařadit i do tradice reflexivní lyriky, jejíž jednou z možných žánrových forem ostatně – jak uvádí Peterka – je právě i modlitba.²⁸³

²⁸¹ Srov. PETERKA, Josef. Reflexivní lyrika / poezie, s. 560–561.

²⁸² Srov. např. básně *Šneci* nebo *Dracena fragrans*. JIROUS, Ivan Martin. *Úloža*, s. 11 a 13.

²⁸³ Srov. PETERKA, Josef. Reflexivní lyrika / poezie, s. 561.

Tak či tak je zde zřejmá jistá žánrová nejednoznačnost, a proto by bylo též možné mluvit o modlitebním fragmentu. Modlitba tu zde každopádně slouží jako odvolání se k poslední instanci lidského života, jako hledání východiska a uvolnění vnitřní tenze mluvčího básně.

2.2.2 Miloš Doležal: *Nasadils mi...*

Sbírka Miloše Doležala *Jana bude brzy sbírat lipový květ* je koncipována jako žalozpěv a s žánrem modlitby pracuje hned na několika místech. Jednou z nejvýraznějších básní-modliteb je báseň s incipitem *Nasadils mi...*,²⁸⁴ již se zde nyní budu věnovat. Jakkoli báseň navazuje na konstanty Doležalova díla, jako je sepětí s rodnou Vysočinou, důležitost rodu ve smyslu společenství živých a mrtvých a zápas o vlastní totožnost,²⁸⁵ tragický kontext jejího vzniku činí její interpretaci takřka neslušnou či vulgární. I při vědomí tohoto rizika se jí však zde budu zabývat, neboť je výrazným příkladem modlitby v současné české lyrice.

Nasadils mi dvojitého nelsona, Hospodine.
Nejdříve matku a otce a teď i věrnou ženu bereš,
co dál si urveš z masa duše mé?
Jak chán dáváš a pak na hostině žereš.

Vzdávám se, do země jsem vidle zabod
na lopatkách v chrpách ležím.
Mnou celý náš rod prosí,
do sebe schoulený, do kříže rozpažen.

Už do mě neryj, zobanem neklovej,
brzké ráno dej, setkání nové.
Oroduj za nás, svatý Jobe.²⁸⁶

Oslovení jakožto konstitutivní žánrový prvek zde přichází již v prvním verši a explicitně se vztahuje k posvátnému adresátu židokřesťanského náboženství. V básni jsou četné biblické aluze, ostatně již první verš krom oslovení Hospodina odkazuje svým poukazem k zápasnickému chvatu, k motivu nerovného jákobovského zápasu člověka s Bohem, jak jej

---

²⁸⁴ Incipit této básně zde (včetně trojtečky) přebírám z obsahu sbírky.

²⁸⁵ Srov. ZIZLER, Jiří. Miloš Doležal: Podivice. In: HRUŠKA, Petr (ed.). *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*, s. 138.

²⁸⁶ DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Praha: Revolver Revue, 2022, s. 33.

popisuje kniha Genesis.²⁸⁷ V první strofě se nesetkáváme s pokornou prosbou, ale s motivy zápasu, otázky či výčitky, které jsou zakotvené v životní situaci mluvčího. Expresivita básně je podtržena sugestivními obrazy, jako je již zmiňovaný zápasnický chvat, ale též rvaní masa z duše i motiv nemilosrdného panovníka, jehož obdarování je jen zdánlivé.

Druhá strofa básně tematizuje podrobení se a vzdání se v tomto nerovném souboji, více se rozvíjí motivika zápasu, ležení na lopatkách se pak odehrává v chrpách, v nichž je možné číst odkaz na Demlovy *Moje přátele*, v nichž je tato rostlina ztotožněna s bolestí, ale nabývá i jisté sakrální souvislosti.²⁸⁸ Ze zápasu se stává naléhavá prosba, jež dostává charakter zástupného boje za celý rod. Protiklad schoulení a kříže poukazuje až na tělesnou rozervanost mluvčího, podtrženou nejdříve důrazem na hlásku [s] a posléze na hlásky [r] a [ř].

Závěrečná strofa odkazující na prométheovský mýtus je expresivní prosbou, *de facto* spíše výkřikem bolesti a výčitky, jenž se ve druhém verši obrací v naději na znovushledání s blízkými a prosbu o něj. Poslední verš obsahuje podobně jako ten první přímé oslovení posvátné osoby, tentokrát nikoli Hospodina, ale starozákonního Joba, jenž je vzýván jednou ze standardních formulí křesťanské liturgie vztahující se ke svatým „oroduj za nás“. To poněkud zatemňuje, komu jsou určené předcházející verše, zda v úvodu oslovenému Hospodinu, či v závěru vzývanému svatému Jobovi. Vzhledem k oddělení předcházejících veršů tečkou, bych však oslovení Joba pokládal za platné právě jen pro poslední verš básně. Rýmy, včetně těch vnitřních, obsahující zpravidla samohlásku [e] (neklovej – dej, nové – Jobe) utvářejí naléhavost a podtrhují repetitivnost prosby evokující například žánr (či formu) litaní.

Sousloví „svatý Jobe“, které snad může být krom biblického textu také aluzí na báseň Bohuslava Reynka *Job v zimě*,²⁸⁹ v sobě nese určitý subverzivní moment, kdy za vzor je dáván spravedlivý, a přesto Bohem zkoušený Job. Expresivita básně („Jak chán dáváš a pak na hostině žereš.“) i osočení Boha z dopuštění zla a trápení člověka, ji místy dovádí až na samou hranici vzpoury a rouhavé konfrontace s Bohem („co dál si urveš z masa duše mé?“).

Z hlediska genologie je báseň pozoruhodná tím, že zachovává modlitební modus od počátku do konce, a to v kontrastu s mnohými básněmi, jež obsahují pouze modlitební fragment

---

²⁸⁷ Srov. Genesis 32,25–33.

²⁸⁸ „Vítám tě, sestro CHARPO, ti, kdož nerozumějí bolesti mé, myslí, že nemluvíím jedině k tobě, tuto chvíli. Klasy nad tebe se vypínají, ale bez nás nebylo by utěšeného pohledu do stébel a pěkně se neseme na hlavách ženců a svědčí nám u polních křížů nad klekátkem.“ DEML, Jakub. *Moji přátelé*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 9.

²⁸⁹ Srov. REYNEK, Bohuslav. Sníh na zápraží. In: Týž. *Podzimní motýli; Sníh na zápraží; Mráz v okně*. Hradec Králové: Kruh, 1969, s. 82.

či modlitební pointu. Báseň se vymyká některými badateli postulovanému požadavku na pokornou a uctivou vděčnost či prosbu, ale má charakter zápasu, vyznání a elegie, již se žánrově přibližuje. Ostatně právě elegie je spjatá se smutkem nezřídka souvisejícím se ztrátou blízkého člověka, vyjádřeného zpravidla monologickou formou.²⁹⁰ Podle Šidáka je pro ni však typický též odstup a schází ji emoční vyhrocenost, jež je naopak spjatá s žánry jako žalm, pláč či rekviem.²⁹¹ Intenzita prosby směřované k Bohu i formální (byť poněkud překódovaný) odkaz na náboženský pretext („oroduj za nás svatý Jobe“) a biblickou jákobovskou motiviku tak umožňuje Doležalův text charakterizovat jako báseň-modlitbu²⁹² v souladu s definicí, jež ji charakterizuje skrze oslovení posvátné bytosti, ale i skrze Šidákovy postřehy o možnostech užití modlitby jako osobní zповědi²⁹³ či o beletrizované modlitbě jako o literárním projevu mluvního aktu.²⁹⁴

Tato báseň v neposlední řadě navazuje na nejobvyklejší podobu modlitby, jíž je prosba, ale zároveň odpovídá některým tendencím užití tohoto žánru v současné lyrice, jimiž je jednak vyjádření tenze v subjektu mluvčího a osobní vyznání a jednak motiv zápasu s posvátným, který zde hraničí až s rouháním. Právě to ale umožňuje expresivitu, upřímnou konfrontaci i otevřenost, v níž lze najít i vnitřní pokoru a naději.

2.2.3 Ondřej Hanus: *Svítáníčko*

Jedním z básníků, jenž pracuje již od počátku své tvorby s náboženskými motivy, a to včetně žánru modlitby, je Ondřej Hanus. Tento žánr se výrazně uplatňuje v jeho *Volných verších* z roku 2017. Ačkoli náboženské motivy a lexikum jsou přítomné na více místech sbírky, žánr modlitby se uplatňuje až v závěrečném cyklu *Svítáníčko*. Ten se sice typograficky tváří spíše jako oddíl sbírky, ale její obsah uvádí jen názvy čtyř oddílů, čili i přes zjevné odlišení jednotlivých básní je možné všechny čtyři oddíly přítomné ve sbírce vnímat jako čtyři dlouhé básnické skladby s odlišenými částmi.²⁹⁵ Pro jeho rozsah zde nebudu citovat cyklus celý a ani ho vzhledem

---

²⁹⁰ Srov. PETERKA, Josef. Elegie. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 136.

²⁹¹ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 177.

²⁹² Ačkoli by samozřejmě bylo možné o něm mluvit i jako o žalozpěvu, jenž využívá formu modlitby.

²⁹³ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*, s. 117.

²⁹⁴ Srov. ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 28.

²⁹⁵ HANUS, Ondřej. *Volné verše: básně z let 2009–2017*. Brno: Host, 2017, s. 57.

k rozsahu není možné interpretovat tak detailně jako předcházející básně, přesto se pokusím vystihnout, proč ho považují za modlitbu a v čem je žánrově a motivicky podnětný.

Žánrová instrukce je přítomna již v názvu cyklu, který odkazuje k albě, starobylému žánru původně spjatému s trubadúry, jež Šidák traktuje jako „milostnou báseň popisující loučení milenců po společně strávené noci.“²⁹⁶ Zároveň je však celý cyklus protkán modlitebními výkřiky a fragmenty modliteb rozestými do všech deseti částí tohoto cyklu a umístěnými na tak sémanticky významných místech, že lze celý cyklus číst jako modlitbu, jako zápas s Bohem – ne nadarmo začíná básnický cyklus na začátku noci.²⁹⁷ Tento zápas – a zde je možné spatřit spřízněnost s žánrem svítáníčka – užívá, jak je pro žánr modlitby také typické, motivy z erotické či přímo sexuální oblasti, jež svou intimitou a intenzitou, domnívám se, odkazují na intimitu a intenzitu zápasu víry mluvčího. Na druhou stranu cyklus žánrovou instrukci uvedenou v názvu příliš nenaplnuje, naopak, jak ještě uvedu, sám opakovaně označuje básně tohoto cyklu jako modlitby.

První strofa celého cyklu tematizuje existenciální moment celého cyklu v čase počínající noci, jenž je též momentem přerodu, spjatým se smrtí i lidskou intimitou: „dvacet dva čtyřicet šest / hodina mezi kotětem a kocourem / hodina mezi lárýní a smrtholkou / hodina mezi nohama“²⁹⁸. Božský partner či partnerka rozhovoru se objevuje ve druhé strofě („a tu se do tebe propadne / rovnou z nebe ještě páchnoucí od skutků / a obleče si tě jako čubčí abstraktum / Paní Bůh“²⁹⁹) a druhá osoba singuláru se zde realizuje ponejprv ještě ve formě sebeoslovení. První báseň cyklu vrcholí výkřikem, který je na jednu stranu již možné číst v kontextu celého cyklu jako modlitbu, na stranu druhou jako vyznání či výzvu bez zřetelného adresáta: „nasrat na veškerá usebrání / tady jsem a bičuj mě skutečností / než nám ty kurvy zase vnutí život“³⁰⁰.

---

²⁹⁶ ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*, s. 63. Vlašínův slovník tento žánr charakterizuje jako „lyrickou píseň o smutném loučení milenců za ranního úsvitu.“ KOVÁŘOVÁ, Zdena. Alba. In: VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Slovník literární teorie*, s. 16. Heslo poukazuje též na inspiraci Ovidiovými básněmi vyjadřujícími lítost nad přicházejícím dnem. Srov. tamtéž.

²⁹⁷ Srov. HANUS, Ondřej. *Volné verše*, s. 45. Lze dokonce uvažovat o přímém odkazu na Jákobův noční zápas s Bohem, když se ve třetí části cyklu odkazuje na šlachu, tedy orgán, jenž byl Jákobovi v zápase s Bohem poraněn, v této básni je to však šlacha u jazyka: tam kde zranění způsobené Hospodinem Jákobovi poznamenává jeho možnost cesty, u Hanuse poznamenává jeho možnost výpovědi: „a ty mě přeskočíš jak povolená šlacha / ustálená přítěž tohoto věku / stažená uzda pod jazykem / tato propachtovaná buničina“. Tamtéž, s. 47.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 45.

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ Tamtéž.

Hned další část cyklu však již začíná oslovením Paní Boha, jež je oslovována celou druhou i třetí básně cyklu. To má charakter velmi otevřeného vyznání na hraně zápasu se sebou samým, se slovem i s oslovovaným: „vymaluju ti na vrata / svůj rostoucí odpor k textu a člověku / Paní Bože otevřená zlomenino / pokouším se tě vyčasovat // cpu se ti mezi žebra jako zduřelé svědomí / jsem útočné víry a zlého lexika [...]“³⁰¹. Hanus pracuje s biblickými aluzemi, které ale převrací naruby („této noci na tvé síti spustím slovo / a proto vyjed’ na hlubinu a čekej / na konci noci se obořím a vyznám“³⁰²) a naplňuje žánr modlitby-vyznání nekompromisní upřímností lyrického mluvčího, jenž se obrací na Boha například těmito slovy: „šílený vlastní vahou a divokostí / napříště se probudím přímo v tobě / a nebudu tě obcházet ženami“³⁰³. Forma vyznání tak i zde umožňuje sdělit o lyrickém mluvčím zásadní informace, jež v případě jednoty utvářejí jeho personu.

Čtvrtá, pátá a šestá básně v rámci tohoto cyklu jsou dialogem s postavou Syna Klevetníka.³⁰⁴ V tomto dialogu se postupně tematizují existenciály lidského života, jako je láska, smrt a jazyk, které jsou podrobovány zpochybnění („láskou se dopouštíme dostředivé abstrakce / zatímco smrt nám leze na záda / s potěhem kleštěného nadčasi / a jen jediná je z tohoto kruhu vyňata“³⁰⁵). V sedmé básni přichází Třetí, přichází se svítáním – jako Bůh, který se zjevuje Jákobovi v jeho zápase, když vzchází Jitřenka: „se svítáním přichází Třetí / tato příkladná množina smíření“³⁰⁶. Je to ten, jenž je poslední útěchou, poslední, a tedy nejhlubší hloubkou světa a staví člověka před dilema o něm samém: „Třetí bytuje pod svědomím / nikdy už nebude stačit / pouhá stolní nadosobnost // všechno / nebo / nůž“³⁰⁷.

Od čtvrté básně dál se cyklus odvrací od oslovení a přechází do popisu ve třetí osobě, jenž nabývá charakteru obecných výpovědí o světě, výpovědí tematizujících jazyk a poslední smysl člověka a světa v jeho náboženském kontextu. Jde zpravidla o výroky Syna Klevetníka, tajemného Třetího, nebo samotného mluvčího básně, tak jako v osmé básni cyklu: „vždyť

---

³⁰¹ Tamtéž, s. 46.

³⁰² Tamtéž.

³⁰³ Tamtéž, s. 47.

³⁰⁴ Je možné, že jde o aluzi na postavu Klevetníka, jednoho z ďábových synů ze středověké mravoučné alegorické knihy Vavřince Leandera Rvačovského. V kapitole o Klevetníkovi je pojednávána otázka lidského jazyka a slova, což činí odkaz ne zcela nepravděpodobným. Srov. RVAČOVSKÝ ZE RVAČOVA, Vavřinec Leander. *Massopust*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 288–330.

³⁰⁵ HANUS, Ondřej. *Volné verše*, s. 49.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 51.

³⁰⁷ Tamtéž.

poezie není než útrpná morální fixace / a víra je smlouva k tíži Třetího³⁰⁸. V deváté básni se cyklus vrací k sebeoslovení: „vyjdi z této zápůrčí noci / jako z matky / svlečený z textu // všechno / nebo / všechno“³⁰⁹. Poslední, desátá báseň obsahuje jak obecné výpovědi, tak tematizaci básně jakožto modlitby: „člověku zbývá jen člověk / a synchronicita / tato Bohem schválená náhoda / a mně zbývá jen tato modlitba“³¹⁰. Cyklus se následně opět vrací ke druhé osobě, tentokrát ale množného čísla, což znesnadňuje identifikaci adresáta. Aluze na biblickou i liturgickou formuli o pokoji odkazuje k žánru modlitby, její kontext však vybízí také k interpretaci ve smyslu ironie a oslovení obecně všech lidí. V posledku však tato báseň, jíž končí celý cyklus i celá sbírka ústí k odmlčení se, vyčerpání se, či do úplného mlčení: „odkažte mi svůj pokoj / svůj pokoj mi dejte / dejte mi pokoj s poezií // je dvacet dva čtyřicet šest / a proto končím svoji řeč a škrťám obsah / a všechno co jsem měl jsem právě dopsal“³¹¹.

Čtení básně jako modlitby umožňuje samotná tematizace náboženského aktu v básni: „neboť do modlitby vstupujeme nazí / kdežto z modlitby stoupáme obnaženi“³¹². Ačkoli se v tomto verši a v celých několika strofách mluvčí odklání od oslovení Boha, frekvence oslovení je jednak vysoká a jednak rámuje celý cyklus, čímž určuje jeho žánr, a to i přes zmiňovaná místa obecných výpovědí, či dokonce promluvy samotné Paní Boha, Syna Klevetníka a tajemného Třetího. Zde se nabízí srovnání s předchozími básněmi: oproti básni *Snad budu muset změnit lokál*, kde je modlitba až více či méně žánrotvornou pointou, i oproti básni *Nasadils mi...*, která setrvává v oslovení posvátného po celou dobu svého trvání, je zde patrné kolísání mezi různými mluvčími, jež by se dalo interpretovat spíše jako zápas s posvátným, kdy se různí aktéři zápasu střídají v promluvách dle toho, kdo má zrovna navrch, než jako modlitba k Bohu. Z genologického hlediska by tak bylo možné volit i jiné varianty jako například označení cyklu jako cyklu básní s náboženskou tematikou, který užívá prvků modlitby. Domnívám se však, že z výše uvedených důvodů lze celý cyklus, v němž mluvčí opakovaně oslovuje posvátno, označit za báseň-modlitbu.

Opět se zde nosně uplatňuje motiv zápasu, doplněný o reflexi vlastního psaní a jazyka, jenž je tematizován skrze četné lingvistické termíny přítomné v básnickém cyklu. Báseň má

---

³⁰⁸ Tamtéž, s. 52.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 53.

³¹⁰ Tamtéž, s. 54.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Tamtéž, s. 48.

sice místy charakter vyznání, ale je to vyznání více zběsilé než pokorné, o to více ale signalizující noční sestup na dřev lidské existence, k níž odkazují i četné motivy spojené se smrtí a lidskou sexualitou a intimitou, jak naznačuje již žánrové označení svítáníčko přítomné v názvu. Prokomponovanost celého cyklu a syrovost vyznání z něj z mého pohledu činí jednu z nejzajímavějších prací s žánrem modlitby v současné české poezii.

2.3 Příklady modlitby v jejím užším pojetí v současné české poezii

Nyní představím příklady žánru modlitby v současné české poezii v extenzivnějším pohledu. Začnu těmi, jež jsem definoval jako modlitby v užším slova smyslu. Lze předpokládat, že básní, které navazují na žánr modlitby v jeho užším pojetí, jež svou formou odkazuje na žánrovou syntax písemně zachycených náboženských modliteb, nebude v současné české poezii mnoho. Několik takových básní je však možné najít. Nezřídka ovšem žánrová syntax slouží k napětí se sémantikou básně, což vede k pochybnostem o jejím žánrovém zařazení, jak to budu komentovat u jednotlivých textů a posléze i v závěrečné kapitole o žánrových tendencích modlitby v současné české poezii.

2.3.1 Petr Král: *Kolem vejce*

Báseň *Prosba* ze sbírky Petra Krále *Kolem vejce* z roku 2016 je příkladem užití žánrové syntaxe modlitby, její sémantika ale spíše odkazuje k tomu, co Jana Juhásová označuje jako persifláž. Příslušnost k žánru indikuje už název *Prosba* a úvodní oslovení: „Ach, pane, / upři na mne / své neviděné oko, / změř jím mou táhlou / pokoru / a slyš mou prosbu.“³¹³ Na žánr modlitby poukazuje oslovení Boha hned v prvním verši a deklarovaný pokorný postoj prosby o Boží pozornost a vyslyšení žádosti. Pokorný postoj je však již v úvodu rozrušován patos evokujícím spojením „mou táhlou pokoru“ s jeho nejen na jistou unylost odkazujícím slovem „táhlou“, ale i na sladkobolný tón odkazujícím dvojitým užitím dvojhlasiky [ou]. Tuto tenzi mezi zjevnou žánrovou syntaxí a sémantikou básně podtrhují i následující verše: „dej mi, ach pane, přičesek, / ne méně / a ne víc, / jediný drobný / přičesek“³¹⁴. Zde báseň-modlitba nabývá rysů absurdity, zároveň se však drží v nejtradičnějších žánrových gestech pokorné prosby a vděčnosti („Jen přičesek / mi chybí, / Tvůj přičesek, / ach pane, / tiše a vděčně / ho ponesu před Tvou tváří“³¹⁵).

³¹³ KRÁL, Petr. *Kolem vejce, (čili, Shlukování)*. Praha: Pulchra, 2016, s. 33.

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ Tamtéž.

Oslovením končí i závěr básně: „ach pane, / rozetni / kruh mé samoty, / přidej mi příčesek, / ať vděčně před Tvou tváří / jdu s ním.“³¹⁶. Podivný je také rozpor mezi malým písmenem v oslovení „pane“ a velkým písmenem v oslovení „Tvůj.“ To dotváří rozpětí mezi persifláží či zvěcněním Boha a obvyklým náboženským diskurzem.

Ať už budeme číst báseň, v níž se jako refrén objevuje slovo „příčesek“ jako odkaz k absurditě lidského prožívání náboženství, či v nějakém alegorickém rámci, je zřejmé, že její vyznění funguje dominantně na základě zřetelné a čtenáři srozumitelné modlitební žánrové syntaxe. I přes možnost nalézt v ní prvky ironie se domnívám, že se nejedná o antimodlitbu či parodii, zároveň je to modlitba absurdní a podivná.

2.3.2 František Lízna: *Jak jen teskná je noc*

Zařazení Františka Lízny, jenž je do české kulturní paměti zapsán spíše jako kněz a disident než jako básník, je dokladem v české literatuře poměrně zřídka naplnění teze Henryka Pustkowského o žánru modlitby a jeho častém spojení s psaním náboženských profesionálů. Jeho sbírka *Jak jen teskná je noc* složená z básní v próze obsahuje celou řadu básní-modliteb naplňujících žánrovou syntax modlitby. Zároveň se na nich ukazuje, že psaní v žánrové syntaxi modlitby může mít mnoho podob: neexistuje jednoduše žánrová syntax. V básni *Mezera v čase* Lízna píše:

Když Tě v temnotě nevidím, teskním. Když v tichém vánku nezaslechnu Tvůj hlas, teskním. Když nejsem sycen Tvou vůní, teskním. Když rukama a pažemi Tě neobjímám, teskním. Když Tě nehledám a jdu bezcílně a motám se v roklích vyprahlé země, teskním, Bože, po Tobě.³¹⁷

Báseň zde opakovaně naplňuje žánrové konvence, jako je oslovení, aluze na biblický text (zde zejména žalm 22),³¹⁸ opakování, a zároveň naplňuje subžánr vyznání, jež osciluje mezi smutkem a touhou. Jakkoli v básni najdeme jen málo invence a básnických prostředků (důraz na označující oproti označovanému je zde jen velmi subtilní), lze ji zařadit mezi básně-modlitby, neboť odpovídá užšímu vymezení modlitby jako žánru lyriky, a to bez jakékoli ironie,

---

³¹⁶ Tamtéž, s. 34.

³¹⁷ LÍZNA, František. *Jak jen teskná je noc*. Brno: Vetus Via, 2014, s. 38.

³¹⁸ Pavel Šidák upozorňuje, že v některých případech je právě biblické aluze třeba chápat „nejen jako odkaz na cizí text (pretext, hypotext), ale též – a hlavně – jako *instrukci*, jak dílo číst.“ ŠIDÁK, Pavel. *Literatura architektonického poetiky posvátného*, s. 134.

persifláže či výrazné aktualizace. Podobných básní by se v Líznově knize dalo najít hned několik, tuto vybírám jen jako *pars pro toto*.

2.3.3 Ivan Wernisch: *Zeleně bliká Hilversum a Lunojasno, když kolovrátky*

Dalším autorem, u něž lze najít básně, v nichž pracuje s žánrem modlitby v užším slova smyslu, je Ivan Wernisch, v jehož sbírce *Zeleně bliká Hilversum* nalezneme báseň s názvem *Boha pochvalujte* s podtitulem *Lieder der Lanzknechte*, tedy v překladu *Píseň žoldnérů*. Báseň pracuje nejen s žánrem modlitby, ale především se (sub)žánrem duchovní písně. Je strukturovaná do strof skládajících se vždy (kromě šesté strofy) ze čtyř oktosylabických veršů a je psána vázaným veršem. Zároveň v ní chybí přímé oslovení Boha, když začíná verši: „Boha pochvalujte, kmáni, / po skutcích veselý páni, / taky šlechetného krále / pochvalujte sobě dbale“³¹⁹. V podobném tónu pokračuje báseň až do konce. Nicméně v některých strofách lze v básni nalézt i žánr opilecké písně. To se děje například ve čtvrté strofě, v níž také mluví tematizuje svou modlitbu, ale přímé oslovení Boha v ní schází: „Že mě svou dobrotivostí / přidržel při počestnosti, / Boha pochvaluju, ale / vzláště šlechetného krále“³²⁰. Jeví tak sice některé známky žánrové syntaxe modlitby, s níž pracuje, ale v posledku je spíše písní, jak k tomu odkazuje i její podtitul.

Ve sbírce *Lunojasno, když kolovrátky* si Wernisch pohrává s jiným žánrem tradičně spjatým s modlitbou, a to s litaní v básni *Pomodlení*. Již její úvod naznačuje její žánr: „Pomodlím se / pomodlím se slova / pomodlím se za sebe.“³²¹ Následují pro litanie typické invokace svatých, jež jsou však místy aktualizovány či parodovány („Svatý Upolíne“, „sv. Cecylie“, „Svatý Pokoušený“ či „Travní mūrko, / Svatý Ocúne, / Korjuško, / Očesku větvě bahenní“³²²). Závěrečná strofa končí upřímně znějícím vyznáním vzdáleným od ironického modu: „Pán Ježíš vchází s učedníky do zahrady, / Jen slova se modlím. / V jaké to krajině.“³²³ I v této básni však schází přímé oslovení Boha, modlitba se jen konstatuje. V souladu s žánrem litaní se však oslovují svatí a zde také různé jiné entity.

2.3.4 Ivan M. Jirous: *Úloža*

³¹⁹ WERNISCH, Ivan. *Zeleně bliká Hilversum*. Praha: Malvern, 2022, s. 24.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ WERNISCH, Ivan. *Lunojasno, když kolovrátky*. Praha: Malvern, 2021, s. 83.

³²² Tamtéž, s. 83–84.

³²³ Tamtéž, s. 84.

Poezie Ivana Martina Jirouse pracuje s žánrem modlitby v průběhu téměř celého jeho díla, Petr Hruška dokonce označuje komunikativnost – jejímž jedním rozměrem je i komunikace s Bohem – jako princip celého Jirousova díla³²⁴. I v některých starších sbírkách bychom našli básně odkazující na žánrovou syntax modlitby, leč i v tomto kontextu celku jeho díla je unikátním textem báseň ze sbírky *Úloža*³²⁵ s incipitem *Ó Bože jenž jsi svaté Anně*, již zde kvůli její specifitě budu citovat celou:

Ó Bože jenž jsi svaté Anně
milost udělití ráčil
aby rodičky jednorozeného syna Tvého
matkou byla
popřej milostivě jak její slavnost držíme
tak její pomoc u Tebe naléztí bychom mohli
skrže Krista Pána našeho
i Tvého³²⁶

Báseň splňuje žánrovou syntax oslovení Boha (dokonce podtrženého úvodním „Ó“) a drží se tradičního způsobu vyjádření prosby. Prosba směřuje k nalezení pomoci, a tak modlitba zůstává na rovině obecnosti a nevyjadřuje tenzi ani nepoukazuje k nějaké specifické životní situaci. Její forma odkazuje k lidové zbožnosti barokního či novověkého charakteru: odkaz na jistou starobylost je podtržen nejen četnými slovoslednými inverzemi a užitím archaického lexika („ráčil“, „popřej“), a to především právě v oslovení, ale též tématem: s lidovou zbožností spjatou osobou svaté Anny a Matky Boží.

Aktualizací, jež odlišuje báseň od přepisu náboženského aktu, je pointa celé básně, kterou je oslovení, z nějž na první čtení nemusí být zcela zřetelné, ke komu se vztahuje. Možnými variantami je sebeoslovení, oslovení čtenáře, oslovení jedné z osob zmiňované v básni (svaté Anny) či oslovení Boha. Celou věc nezjednodušuje ani užití velkého písmena, jež je ve sbírce užíváno nekonzistentně jak pro Boha, tak někdy i pro člověka.

---

³²⁴ Srov. HRUŠKA, Petr. „Pojď ke mně umyješ mi záda“: Komunikativnost Magorových básní z pozdních sbírek, s. 23–24.

³²⁵ Problematickým bodem při interpretaci sbírky *Úloža* je její uspořádání, které je do značné míry dílem editora, a nikoli autora, z jehož pozůstalosti sbírka vznikla. Srov. MACHOVEC, Martin. Komentář. In: JIROUS, Ivan Martin. *Magorova summa*. III. Praha: Torst, 2015, s. 456–460.

³²⁶ JIROUS, Ivan Martin. *Úloža*, s. 37.

Sebeoslovení je v závěru básně tematizováno slovem „našeho“, čímž závěrečné „Tvého“ v této intenci by tak, alespoň do jisté míry, vytvářelo nelogickou duplicitu. Další možností by bylo číst „Tvého“ spíše jako výraz přivlastnění než oslovení, a tak by se tím vyjadřovala Kristova příslušnost ke světu lidí i k jeho Boží podstatě. Vzhledem k četnosti oslovení se mi zdá však nepravděpodobný obrat směrem k přivlastňování. Domnívám se tak, že jde buď o oslovení čtenáře, což by však bylo překvapivým zvratem v celé básni, jež by tak, obracejíc se explicitně na čtenáře, dostala jistý kazatelský tón, nebo o oslovení Boha, které by bylo konzistentní s celkem básně. Ustálená závěrečná formule v předposledním verši může být čtena právě jen jako ustálená formule, ale může též odkazovat na Kristovo prostřednictví v nalezení pomoci, jíž se mluvčí v básni dovolává. Pointa básně by pak směřovala k vyzdvižení osoby Krista s jeho lidstvím a příběhem nad osobu možná vzdáleného Boha, jehož je Synem. Významné je též spojení „náš Pán“, jež se opakuje i v jiných básních sbírky³²⁷ a jež utváří napětí mezi jeho nadřazeným postavením („Pán“), ale zároveň jeho spřízněností s lidmi („náš Pán“).

2.3.5 Petr Motýl: *To by se mi líbilo*

Dalším autorem, jenž používá žánry spjaté s modlitbou, je Petr Motýl. Ve sbírce *To by se mi líbilo* z roku 2019 se v básních *Oheň a zpěv* a *V půlce dubna* odkazuje k žánru litaní. Ani jedna z nich nenaplnuje definici žánru zcela, naopak svědčí spíše o žánrové fragmentarizaci. V první básni *Oheň a zpěv* je litanická forma (konkrétně jde o aluzi na svatováclavských chorál) vložena mezi úvodní a závěrečnou strofu oslovující čtenáře (jednat se může i o sebeoslovení). Závěrečná pointa básně „zpěv nemá tělo / a když ho políbíš / co uvidíš?“³²⁸ je tak výrazným gestem, že báseň nelze označit za modlitbu, ale spíše lze mluvit o modlitebním či přesněji o litanickém fragmentu uvnitř básně.

Podobně ve druhé básni *V půlce dubna* se litanie využívají v rozsáhlé páté strofě, kdy se využívá jejich repetitivního charakteru k asociování pražského prostoru („Svaté Alžbětinky / Svatý Apolináři patrono porodnic! / Svatý Jane patrono mého syna! / ctihodný Dientzenhofere Kiliane!“³²⁹). Z celku i pointy básně je opět zřetelné, že nejde v prvním plánu o oslovení Boha, a i když báseň pracuje s náboženskými motivy, neobsahuje nic, co by odkazovalo k nějakému modlitebnímu modu. Ačkoli tedy Petr Motýl v těchto básních pracuje s formou či žánrem

³²⁷ Srov. např. báseň s incipitem *Ted' už umřela i Viola Fischerová*, tamtéž, s. 17.

³²⁸ MOTÝL, Petr. *To by se mi líbilo: básně z let 2017–2019*. Praha: Malvern, 2019, s. 10.

³²⁹ Tamtéž, s. 59.

litanií, toto užití je pouze fragmentární a básně se nedají označit za modlitby v užším (ani širším) slova smyslu.

2.3.6 Miloš Doležal: *Jana bude brzy sbírat lipový květ*

Dalším autorem, jenž pracuje s žánrem modlitby v jeho užším vymezení, je Miloš Doležal. Jako příklady lze vybrat básně z jeho sbírky *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Ostatně celou sbírku předznamenává na místě věnování zvolání „Agnus Dei, dona Janae reguiem sempiternam.“³³⁰ Toto žánrové gesto odkazující ke křesťanské bohoslužbě za mrtvé umožňuje interpretovat nejen jednotlivé básně, ale celou sbírku jako svého druhu modlitbu, jako vyznání, modlitbu za zemřelé, ale i knihu vzpomínek, jež překlenují propast mezi světem mrtvých a světem živých.

Přesněji žánrově zařadit lze báseň *Žalm*, jež, jak signalizuje již název, pracuje s tímto tradičním žánrem „duchovní literatury“. Biblický dvacátý třetí žalm vyjadřující Boží pastýřskou péči, ale též tradičně spjatý s křesťanskou pohřební liturgií, je zde parafrázován do podoby žalozpěvu, jenž vyjadřuje zápas o naději: zápas, který se vede doslova na život a na smrt, jak naznačují první verše básně, odkazující také k dramatu biblické knihy *Job*: „Hospodin je můj pastýř, nic nepostrádám, / skoro všechno už mi vzal“³³¹. V souladu s biblickým žalmovým pretextem se i Doležalův text v půli láme z řeči o Bohu na modlitbu k Bohu: „Jeho prut a hůl jsou mojí útěchou, / vždyť rákoska a karabáč / tancují v nocích po mně, nedáš mi spát, / až nad ránem útěšný fáč / v podobě vysílení.“³³² Báseň – podobně jako ty odkazující na žánr litanie – nastoluje otázku po vztahu žánru modlitby a žánru žalmu. V této konkrétní básni nelze popřít zřetelný modlitební modus ani zřetelnou příslušnost k žánru žalmu, z genologického hlediska tak lze mluvit o prolínání žánru žalmu a žánru modlitby či možná přesněji o žalmu obsahujícím silný modus modlitby.

2.3.7 Adam Borzič: *Šišky za úsvitu se lstivě smějí*

S žánrem modlitby v současné české poezii pracuje také Adam Borzič, zpravidla se však jedná o souvislost především sémantickou, příslušející k tomu, co jsem nazval širším pojetím žánru modlitby. Nicméně ve sbírce *Šišky za úsvitu se lstivě smějí* lze najít báseň *Modlitba k Madoně podsvětí*, jež svým názvem i některými dalšími prvky odkazuje k užšímu pojetí modlitby.

³³⁰ DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*, s. 2.

³³¹ Tamtéž, s. 34.

³³² Tamtéž.

Nejvýraznější návazností na žánrovou syntax modlitby je opakování sousloví „bud' s ním Ty“³³³ a lexikální návaznost na žánr modlitby v užším slova smyslu, zejména oslovení Matky Boží jako Madony.

Tato báseň, již je dle dedikace možné celkem spolehlivě číst jako prosebnou modlitbu za rodného bratra, podobně jako Doležalova báseň s incipitem *Nasadils mi dvojitého nelsona*, kterou chápu spíše jako báseň v širším pojetí modlitby, osciluje na škále mezi užším a širším pojetím. Distinkci utváří to, zda textové odkazy na formu modlitby nabývají charakteru pouze jednorázové aluze, či zda báseň jako celek přebírá formu modlitby. Ve výše uvedené básni Adama Borziče však jednak jistá koherence textu, jež ani na moment nevykročí z modlitebního modu, a jednak jistá repetitivnost modlitební formule „bud' s ním Ty“ poukazují na to, že by bylo možné tuto báseň chápat spíše jako modlitbu v jejím užším žánrovém vymezení.

2.4 Širší pojetí modlitby

Nyní se pokusím poukázat na vybrané básně současné české poezie, jež pracují s žánrem modlitby v širším slova smyslu. Jejich distinktivním znakem je tedy, v souladu s definicí uvedenou v první části práce, oslovení posvátné entity. Pokusím se již zde sledovat základní rysy a tendence tohoto žánru v jeho současné podobě, aby jistá nezbytná výčtovost této kapitoly umožnila v té následující shrnutí základních žánrových tendencí žánru modlitby v současné české poezii. Vzhledem k množství interpretovaných básní jsem se rozhodl autory a autorky rozřadit do podkapitol dle dekády jejich narození.³³⁴

2.4.1 Básníci a básnířky narození ve 40. letech a dříve: Šiktanc, Král, Wernisch, Brabenec, Jirous, Topinka

Karel Šiktanc, publikující své básně i v prvních dvou dekáдах 21. století, pracuje sice s náboženským lexikem poměrně neokázalým způsobem, ale napříč jeho sbírkami nalezneme hojná oslovení Boha, která vybočují z textu básně jednak jako povzdech, jednak jako výkřik radosti, zoufalství či jen akt pokoušející se o oslovení. Ostatně tato zvolání jsou nezřídka

---

³³³ BORZIČ, Adam. *Šišky za úsvitu se lživě smějí*. Praha: Malvern, 2020, s. 37.

³³⁴ V názvech podkapitol ponechávám oba rody, a to i v dekáдах, kdy v příkladech není zastoupena žádná básnířka. Důvodem je, že jednak předmětem rešerše byly vždy i sbírky básnířek, jen v nich ne vždy bylo možné najít básně sledovaného žánru, a jednak v daných dekáдах publikovali básníci i básnířky a užití generického maskulina bych tedy považoval za neadekvátní.

zakončena vykřičníkem či odsazena do samostatného verše, což je zpravidla činí sémanticky významnými místy uvnitř básní. Tak například v básni číslo 4 z cyklu *Její milost* ve sbírce *Nesmír* z roku 2010 ve třetině básně nalezneme samostatnou strofu tohoto znění: „Bože, tak chudé divadlo! / A samá královská role.“³³⁵ Ačkoli by bylo možné chápat toto oslovení jen jako citoslovce povzdechu bez původního významu, je v něm, domnívám se, stále přítomný jistý odkaz k posvátnu, a to zvláště, je-li stvrzen celkem básně, jako když v této básni nalezneme o tři strofy později samostatnou strofu, jež zní: „A Bůh tu nejvyšší.“³³⁶

Podobné výkřiky nalezneme i v básni *Jesenino* z téže sbírky: „bělost nevěsty by se dala ždímat! // (Bože, skoro / nahá, teď asi odpřísáhne věrnost!)“³³⁷ a též na mnoha místech dalších sbírek, jako je *Čistec*³³⁸ či *Ubíratí se*.³³⁹ Ačkoli by bylo neadekvátní charakterizovat celky Šiktancových zpravidla spíše rozsáhlejších básní jako básně-modlitby, lze v nich konstatovat přítomnost modlitebního prvku, či vhodněji modlitebního modu, kdy po zvolání směrem k Bohu na sémanticky hutných místech básně prostupuje celky těchto básní jistá modlitebnost. Tato modlitebnost básní založená na jednorázových zvoláních je specifickou podobou žánru modlitby v současné české poezii. Zaobírání se žánrem modlitby u Karla Šiktance, který je u něj přítomen v této specifické podobě příležitostných, leč zpravidla vážně míněných oslovení, tak poukazuje na roli kontextu celých sbírek pro interpretaci jednotlivých básní, či dokonce jednotlivých slov v básni.

Ve sbírce Petra Krále *Den* z roku 2010 nalezneme jednu ryze modlitební báseň, jež ukazuje na tázání se jako na jednu ze základních možností oslovení v žánru modlitby. Báseň s incipitem *Ach bože* na ploše třech strof tematizuje města Hukvaldy, Berlín a New York, která jsou vždy závěrem dané strofy. Každá strofa naopak začíná oslovením Boha („Ach bože“, „Bože můj“ a „Bože“), jež se stupňuje od obecnosti k většímu vztahu až k oproštění na pouhé slovo „Bože“. Tato důslednost vymaňuje báseň z možnosti interpretovat tato oslovení jen jako mimoděčné povzdechy. Poslední strofa zní takto: „Bože / v jakém doznít / kameni v čím zabydlitelném / těle nastavit budík dál / za dějiny Kam vyvést strom / a vynést gong /

---

³³⁵ ŠIKTANC, Karel. *Nesmír: 2007–2010*. Praha: Karolinum, 2010, s. 27.

³³⁶ Tamtéž, s. 28.

³³⁷ Tamtéž, s. 62.

³³⁸ Například v básni *Rodný kraj*: „Pes líže vodu, / muž, ruku na pásce, odstrčil vztekle stůl / a půlku světa. / Bože, // co je tu při mně cizích najednou!“ ŠIKTANC, Karel. *Čistec (2010–2012)*. Praha: Karolinum, 2012, s. 8. Podobně v básních *Mé přítmi* či titulní básni *Čistec*. Srov. Tamtéž, s. 15–20 a 47–49.

³³⁹ Srov. např. ŠIKTANC, Karel. *Ubíratí se (2016–2018)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 16.

New York“³⁴⁰. Otázky směřované Bohu jsou svým obsahem i přeryvy ve verších odkazy k tenzi, jež prostupuje celou básní. To naplňuje možnosti žánru modlitby jako jakési formy užití k tematizaci existenciálních otázek člověka a poukazuje rovněž na to, že publikem je zde primárně čtenář.

Na druhé straně škály toho, jak lze užívat žánr modlitby, se nachází báseň *Modlitba* ze sbírky *Lunojasno, když kolovrátek* Ivana Wernische. Ta naplňuje klasické chápání modlitby ve smyslu prosby a obrací se se svými přáními ke čtyřem evangelistům. Její přístup k tomuto žánru je však od počátku zřetelně persiflážní, když ilustruje mluvčího hospodskou zkušenost. Poslední tři strofy básně zní následovně: „Ach, svatý evangelisto Jene, / vítr mě do hospody žene! // Matouši, proč mi nepřeješ? / Posilniv žíž, mám pouhé eš. // Ty poslední, ty jsi Lukáš, / zase mi cestu domů ukaž.“³⁴¹ Ladění básně je zřetelně parodické a humorné, přesto je možné – byť s vědomím pohybu na hranicích nadinterpretace – její závěr číst i jako prosbu upřímnou a svého druhu intimní, vždyť cesta domů je silný existenciální *topos*. Ostatně oba dva mody – jak hravý a parodický, tak vážný a existenciální – jsou ve sbírce přítomné: dokonce předcházející báseň taktéž obsahuje vážněji pojatý náznak modlitby: „jsme veselí, však na tebe si / vzpomenu, Pane na nebesích.“³⁴² Žánr modlitby tak umožňuje i rozmanitost uvnitř jedné básně a napětí, kdy zesměšnění může být maskováním závažné výpovědi a naopak.

V posledních letech čteně publikujícím autorem, jenž s žánrem modlitby také explicitně pracuje, je Vratislav Brabenec. V mnoha jeho básních však najdeme spíš obraz modlitby či její tematizaci na rovině obecných úvah, jako je to například v básni *Modlitba* ze sbírky *Denver*, jež je ve skutečnosti spíše úvahou o modlitbě než naplněním žánru.³⁴³ Podobně báseň s názvem *Modlím se...* je v první řadě obrazem modlitby („Modlím se nebo se pokouším modlit / za svý donašeče a agenty / za vyšetřovatele“³⁴⁴) či pobídkou k modlitbě („Psát o tom? Je to otrava. / záměr: měla to být nahrávka na modlitbu.“³⁴⁵). Jakkoli lze uvažovat o tom, že indikativ „modlím se“ v tomto případě nemusí být jen popisem faktu, ale je možné ho číst také jako

---

³⁴⁰ KRÁL, Petr. *Den*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 16.

³⁴¹ WERNISCH, Ivan. *Lunojasno, když kolovrátky*, s. 47.

³⁴² Tamtéž, s. 46.

³⁴³ Brabenec v ní píše: „Proto se modlíme / abychom Hospodina / stále oživovali / jinak by byl / jak si J. P. Sartre / přál / už dávno mrtvej“. BRABENEC, Vratislav. *Denver*. Praha: Maťa, 2013, s. 51.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 71.

³⁴⁵ Tamtéž.

v přítomnosti probíhající akt. Leč například báseň s názvem *Večerní modlitba* postrádá jakékoli prvky žánru básně-modlitby.³⁴⁶

Ivan Martin Jirous zasahuje do období současné české poezie svými pozdními sbírkami, zvláště posmrtně vydanou sbírkou *Úloža*, z níž jsem uvedl jednu báseň i v předcházející podkapitole. V jeho básních však nalezneme i modlitby v širším slova smyslu. V jedné z nejvýraznějších básní sbírky naplňuje Jirous subžánr modlitby za zemřelé, a to v básni s incipitem *Ted' už umřela i Viola Fischerová*, v níž pokračuje verši: „modlím se ať ji / náš Pán / pod jemný oblak schová // Ať náš Pán schová ji / pod oblak něžný / vždyť i my / o něco mladší / blížíme se / k Boží žni“³⁴⁷. Ačkoli modlitba probíhá spíše v jistém indikativním modu, celek básně obsahuje zřetelný modlitební modus navozený opakováním Božího jména a souslovím „náš Pán“. Je tedy ukázkou básně, v níž sice přímé oslovení Boha chybí, přesto je básní-modlitbou, nejen jejím obrazem. Podobně tradiční náplní modliteb je kajícnost. S ní pracuje Jirous v cyklu *Pro Dagmarku*, zde se však jedná spíše o modlitební fragment³⁴⁸ vložený do celého cyklu oslovujícího opakovaně a explicitně Dagmarku, z čehož vyplývá nesmyslnost určení žánru básně jako modlitby z jediné modlitební strofy. V *Úlože* se naopak nachází dvě básně, jež také oslovují Boha jen v jedné nebo dvou strofách, ale svou výraznou pointou zvrátí čtení celé básně právě do polohy modlitby. První z nich je báseň *Leprosarium*, jež končí následující strofou: „Nemění nic naše texty / jediný kdo cokoli může změnit / bude-li chtít / jseš Ty“³⁴⁹. Užití velkého písmena ve sbírce sice kolísá a je užíváno i pro lidi, a tak by bylo možné interpretovat závěrečné oslovení nejen jako oslovení Boha, ale například jako oslovení přítele Erika Grocha, jenž je ve sbírce výrazně přítomný, či oslovení sebe samého, to je ovšem vzhledem k textu básně a celé sbírky spíše nepravděpodobné. Báseň, v níž je tematizována – například skrze motiv malomocenství – vlastní bezmoc, oslovuje Boha jako naději na východisko. Pointa celé básně tematizující pokorné vědomí závislosti na Bohu z ní činí výrazný příklad modlitby v současné české poezii a zároveň ilustruje, jak pointa básně může být důležitým žánrovým indikátorem. Podobný étos obsahuje báseň s incipitem *Snad budu muset změnit lokál*, již jsem pojednal na počátku této kapitoly.

---

³⁴⁶ Tamtéž, s. 115.

³⁴⁷ JIROUS, Ivan Martin. *Úloža*, s. 37.

³⁴⁸ „Ó Pane! / zbav nás našich vin, / odejmi aspoň z našich tučných břich / pro umírající děti / trochu sádla, alespoň takto z nás sejmi hřích.“ Srov. tamtéž, s. 31. Modlitební fragment nalezneme také v závěru básně *Hospoda u Tesaře*. Srov. tamtéž, s. 38–39.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 42.

Miloslav Topinka v roce 2015 vydal sbírku *Probouzení*, jež obsahuje nejen jeho starší sbírky, ale též nové texty obsažené v oddílu *Prosvítání*. V něm se nachází báseň-modlitba s názvem *Pust' mě! Už svítá*, jež zřetelně odkazuje k biblickému motivu Jákobova zápasu s Bohem či andělem (srov. Genesis 32,25–33) a zároveň – jak ukáže první strofa básně – obsahuje zřetelný a primární erotický moment odehrávající se v momentě svítání. Závěrečná strofa odkazující svou náboženskou tematikou k aluzi přítomné v názvu básně zní takto: „Ach Bože, rozbože / Oči bolí, řeč se drolí / Rychle, tady, nyní – ne, teď ne“³⁵⁰. Oslovení Boha zde – byť s velkým písmenem indikujícím úctu k němu – funguje spíše jako povzdech, jednorázová rychlá modlitba vyslaná k nebi, podtrhující existenciální hloubku situace popisovaného rána, kdy je milovaná bytost postupně zalévána světlem. Její vřazení do konce básně tak neznamená automaticky její pointu umožňující ji mechanicky číst jako báseň-modlitbu. Spíše lze mluvit o modlitebním prvku přítomném v závěru básně.

2.4.2 Básníci a básničky narození v 50. letech: Slíva, Huptych

Autorem četných básní-modliteb je básník Vít Slíva. Z hlediska genologie je pozoruhodným příkladem jeho báseň *Nanebevzetí Panny Marie* ze sbírky *Návrší* z roku 2014. Ta začíná expozicí lyrického mluvčího, která pokračuje jeho vlastní modlitbou, jež je však specifickým mluvním aktem uvnitř básně. Pro žánrovou pozoruhodnost této básně ji zde ocituji celou:

Slunce chrlí poledne,
Mariin modrý plášť;
nejvyšší tón zeleně
z Návrší nabíráš:
„Tryskat vzhůru,
do azuru,

ó přivětivá!

Dech jak vzducholod'
zvedá mě k nebi.
Pohled',
i moucha vznesla se z lejna
a tatra se štěrkem dnů

---

³⁵⁰ TOPINKA, Miloslav. *Probouzení*. Praha: Fra, 2015, s. 209.

stoupá k Nedovidům!“³⁵¹

Je zřejmé, že se mluvčí v básni vztahuje k Marii, k čemuž odkazuje i kurzivou vyznačená citace zvolání z modlitby *Zdravas Královno*. Na této básni není nejzajímavější, že se nevejde do žádné z ustálených kategorií modliteb, když nevyjadřuje ani díky, ani prosby, ani kajícnost atp., ale pozoruhodný je především její charakter monologu mluvčího vyznačeného uvozovkami uvnitř básně. I kdyby tak interpretace poslední strofy byla překódována na základě jednoho zvolání uprostřed básně jakožto modlitba oslovující posvátného adresáta, tak je přesnější ji popsat jako báseň, jež sice s žánrem modlitby pracuje, ale je spíš básní s modlitbou či básní obsahující modlitbu nebo básní zachycující modlitbu mluvčího než básní-modlitbou.

Další báseň ze stejné sbírky už obsahuje obvyklejší moment kajícnosti a je svědkem jevu, jenž se vyjevuje jako poměrně často užívaný, tedy umístění oslovení Boha na závěr básně. Subžánr vyznání naznačený již jejím názvem *Zpověď bez rozhřešení* umožňuje tematizovat tenzivní³⁵² situaci mluvčího, jak vyplývá z první strofy básně: „Sto chutí na ženy... / Chlastám jak Nil. / Až do dna zkažen, / pilně jsem hnil.“³⁵³ Otázkou zůstává, zda toto sdělení není prvořadé oproti závěrečné strofě oslovující skrze zvolání Boha a jestli modus vyznání zde nepřevažuje nad modem modlitby. Ostatně i druhá a poslední strofa začíná vyznáním: „Kdekoho trýznil jsem, / nejvíc své nejbližší. / – Ó Kriste Ježíši! / Zakruť mi krkem!“³⁵⁴ Konec básně zjevně nemusí být její pointou, a tak se zde naplňují slova Jahana Ramazaniho o tom, že všechny texty jsou *genera mixta*,³⁵⁵ v tomto případě jde o promíšení vyznání se závěrečným modlitebním zvoláním.

Ve sbírce *Cherubín troubí na kost fanfáru* z roku 2020 najdeme ryze modlitební texty. Nalezneme zde nejen moment pokorné prosby („Bože můj, prosím tě, kdyby to šlo: / popouštěj čas pomaleji.“³⁵⁶), ale opět také kající modlitbu, jež na svůj žánr odkazuje již názvem *Modlitba* a zní následovně:

Milý můj Bože,
měj se mnou ještě strpení

³⁵¹ SLÍVA, Vít. *Návrší*. Brno: Host, 2014, s. 63.

³⁵² Termíny „tenze“ a „detenze“ si vypůjčují od Jany Juhásové, která s nimi v kontextu žánru modlitby a jeho historických proměn často operuje.

³⁵³ Tamtéž, s. 73.

³⁵⁴ Tamtéž.

³⁵⁵ Srov. RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*, s. 5.

³⁵⁶ SLÍVA, Vít. *Cherubín troubí na kost fanfáru: 1977–2019*. Brno: Druhé město, 2020, s. 38.

ještě pár podzimů, zim, jar a lét!

Až se pak promění
milostná v smrtelná lože,
vyslechni, Paraklét,
jak je mi všeho líto!

Pokorně odtrpím si to.³⁵⁷

Moment modlitby v podobě kajícího vyznání je ve Slívově poezii častý a ukazuje na přítomnost tohoto jevu, byť zřejmě nikterak centrální, i v současné české poezii. Právě žánr či forma modlitby, zdá se, dobře umožňuje vyrovnat se s vlastní vinou či pocitem viny. Krátkou prosebnou modlitbu nalezneme také ve Slívově sbírce *Bóje*. Báseň s opět neproblematicky žánrově určujícím názvem *Přímluva* má pouze tři verše („Bože můj, / kdybys měl chvíli... // Pomysli na ni.“³⁵⁸) a ukazuje na to, že moment prosby je v básních-modlitbách stále přítomný. Ostatně i výše uvedená kající modlitba se obrací na Boha s prosbou o jeho strpení a milosrdenství.

Sbírku *List za listem* Miroslava Huptycha z roku 2015 lze jen obtížně interpretovat bez fotografií, kdy každá z nich tvoří pandán či inspiraci pro danou báseň. Již první báseň sbírky je však básní-modlitbou, kterou nelze opomenout.

Daruj mi let

a pozornou všímavost
ke všemu co jsi vytvořil
Věnuj mi dobrý protivítr
i jiná protivenství
která mi poskytnou srdnatost a kuráž
abych již nepochyboval
že tětivou tvého luku
je moje samota

a cílem
nekonečná svoboda³⁵⁹

---

³⁵⁷ Tamtéž, s. 39.

³⁵⁸ SLÍVA, Vít. *Bóje*. Praha: Odeon, 2021, s. 11.

³⁵⁹ HUPTYCH, Miroslav. *List za listem*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2015, s. 8.

Už z předmětu prosby v prvním verši básně lze odečíst, že se obrací pravděpodobně k posvátnému a všemohoucímu adresátu, což je stvrzeno ve třetím verši, jenž tohoto adresáta ztotožňuje se stvořitelem. Báseň má charakter prosby o proměnu vlastního života, o jeho dobré prožití. I v této *de facto* intimní prosbě svěřující vlastní osud do rukou Božích se však ozývá podtón pochybností, kdy závěrečná metafora tětivy a luku odkazuje k samotě, jež se má v posledku proměnit ve svobodu. Na tu je odkazováno i v názvu básně, kde je přítomen obraz letu, který právě svobodu evokuje. Ostatně tuto báseň doprovází fotografie hejna ptáků směřujících k nebi. Oslovení posvátných osob se nachází i v dalších básních. V básni s názvem *S nohou pod bradou*, jež kolísá mezi promluvou mluvčího (odkazujícího pravděpodobně na fotografii muže zkrouceného na lavičce na protější straně) a mezi modlitbou, jež se obrací k nejrůznějším adresátům: od andělů („Otevřete nebeská okna andělé / probud'te se ospalci“³⁶⁰) přes oslovení odkazující mimo jiné ke starozákonním textům („Přijď můj milovaný [...] // Přijď hořící keři / promluv duhový strome“³⁶¹) až po oslovení temnoty („obejmi mě soumraku / pochovej mě v náruči / tmo!“³⁶²). Závěrečná strofa vyjadřuje naději v útěchu od Boha, jenž ale není přímo osloven: „Snad mě ukonejší / blázen / který si nechá říkat Bůh!“³⁶³ Na rozdíl od dříve citované básně *Daruj mi let*, jež je celá adresována od počátku do konce stvořiteli, jsou zde oslovovány četné a velmi různorodé entity. Jestliže jsem u jiných básní v této práci postuloval jejich příslušnost k žánru modlitby na základě jejich výrazné pointy, zde bych naopak vzhledem k pointě, jež se odvrací od modlitby a tenduje k obecnější výpovědi, báseň označil spíše za báseň obsahující modlitbu či za báseň v širším slova smyslu prosebnou.

2.4.3 Básníci a básnířky narození v 60. letech: Krchovský, Žila, Kolmačka, Fischerová, Motýl, Hruška, Ohnisko, Správcová

Básník J. H. Krchovský není autorem, jenž by byl spojován s duchovními literárními žánry, přesto i on zajímavě pracuje s žánrem modlitby: „Blíží se konec, vím... Přesto ta věta / nikterak není v rozporu („můj Pane“) / s obavou, že totiž konec světa / spočívá v tom, že nikdy nenastane“³⁶⁴. Báseň umožňuje, a to i v kontextu otázky po modlitbě v současné české poezii

---

³⁶⁰ Tamtéž, s. 22.

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ KRCHOVSKÝ, J. H. *Tak ještě jedno jaro tedy*. Praha: Revolver Revue, 2015, s. 84.

– domnívám se – dva možné druhy čtení. První čtení ji bude interpretovat jako ironickou báseň, která v souladu se zpravidla groteskním nábojem autorova psaní odkazuje k dekadenci a sarkasticky tematizuje lidskou pomíjivost, jak je pro Krchovského typické už od počátků jeho tvorby.³⁶⁵ Oslovení Boha je zde pak jen využito pro docílení tragikomičnosti básně spočívající v její zdánlivé vážnosti ústící do ironické pointy, jež je tímto podtržena. Druhé možné čtení nabízí jednoduché oslovení v závorce číst jako dostatečné žánrové gesto k tomu, aby umožňovalo číst báseň s incipitem *Blíží se konec, vím* jako modlitbu vyznávající Bohu strach ze smrti. Toto čtení naopak chápe ironii jako prostředek pro možnost napůl skrytě tematizovat jistý druh vážně míněného vyznání. Toto napětí mezi dvěma čteními potvrzuje určitou nejednoznačnost přítomnou v Krchovského poezii.³⁶⁶ V propojení tématu lidské smrtelnosti a modlitby je možné spatřovat spřízněnost jak s výše uvedenými básněmi Víta Slívy, tak s obecnou tezí Jany Juhásové o básni-modlitbě jako nástroji uvolňování tenze lyrického mluvčího.

Určité náznaky modliteb nalezneme také v jedné z posledních sbírek Jaroslava Žily *V hrudi pták* z roku 2010, v jejímž závěru dochází k jistému příklonu k melancholii,³⁶⁷ jež se odráží v prosbě o vysvobození, v níž oslovovaný Bůh slouží jako poslední instance i adresát výčitky: „Je úplněk a nemohu spát, / to moře úzkosti, naděje, děsu... / Bože, proč nemůže být nov!“³⁶⁸ Zdá se, že jde však i zde spíše o modlitební prvek než o celkový žánr básně. Tím je mnohem více básně-dvojverší: „Na temných vodách zimy / čti mou tvář.“³⁶⁹ Toto oslovení může být adresováno jak konkrétnímu člověku, tak čtenáři obecně, ale také Bohu. Vysoká míra existenciální naléhavosti však interpretaci této miniatury jakožto modlitby přesvědčivě implikuje.

Očekávatelná je přítomnost žánru modlitby u Pavla Kolmačky, jenž je vnímán jako básník, jemuž báseň nezřídka „slouží k vyjádření přesahu, postižení spontánního a velmi

---

³⁶⁵ Srov. PILAŘ, Martin. J. H. Krchovský: Noci, po nichž nepřichází ráno. In: HRUŠKA, Petr (ed.). *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*, s. 95.

³⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 95–97. Už sbírku Krchovského v 90. letech interpretuje Martin Pilař takto: „Z pointy není zřejmé, zda v ní převažuje tragično, nebo pocit úlevy.“ Tamtéž, s. 95. A i v jeho dalších sbírkách nalezneme podobné odkazy na Boží jméno, srov. např. KRCHOVSKÝ, J. H. *Dvojité dno*. Brno: Host, 2010, s. 17, 28, 34, 43 atp.

³⁶⁷ Srov. ŠTOLBA, Jan. Jaroslav Žila: *V hrudi pták*. In: FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*, s. 335.

³⁶⁸ ŽILA, Jaroslav. *V hrudi pták*. Brno: Host, 2010, s. 45.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 64.

hlubokého spirituálního prožitku světa.³⁷⁰ Kolmačka ve své sbírce *Život lidí, zvířat, rostlin, včel* pracuje v celé řadě básní s náboženským lexikem nebo biblickými či modlitebními pretexty. Báseň s incipitem *Riú! Rirá! Hét!* tematizující bouři odehrávající se za okny v jednu chvíli přechází od nesrozumitelných slov k trojímu výkřiku: „Ruach! / Ruach! / Ruach!“³⁷¹, který odkazuje k hebrejskému slovu pro Boží dech a jeho vanutí. Ostatně celou báseň prostupují aluze na starozákonní texty. Těžko však tato zvolání interpretovat jako modlitbu. Podobně báseň *Na jipce celou noc* sice končí citací křesťanské modlitby,³⁷² přesto jde právě jen o její citaci. Ve sbírce naopak nalezneme krátkou báseň-modlitbu o třech verších: „K tobě volám. // Volám k tobě. / Jsi skála, neobydlená pustina.“³⁷³ Báseň neindikuje oslovení Boha zjevně, leč ve sbírce pracující s biblickými odkazy lze snadno slovo „skála“ interpretovat jako aluzi na některé výskyty v Bibli označující Boha právě jako o skálu.³⁷⁴ I sloveso „volat“ má sémanticky blízko ke vzývání a k žalmickému lexiku.³⁷⁵ Báseň, podobně jako jedna z výše uvedených básní Víta Slívy, je rychlou a krátkou modlitbou, zvoláním, jež někdy v náboženském kontextu bývá označována jako „střelná modlitba“. Krátkost takovéto básně-modlitby umožňuje její sevřenost a vyvolává dojem existenciální naléhavosti nerozložené do delší a příliš opisné básně.³⁷⁶ S pojmem „střelná modlitba“ ostatně ve sbírce pracuje i sám Kolmačka, a to v básni *Dvacítka! Dvacítka! Mesendžre!* zachycující dramatický moment nehody, jejíž protagonista v klíčovém momentu pronáší modlitbu, jež mluvčí uvádí právě s odkazem na fenomén tzv. střelné modlitby. Daná strofa zní takto: „Z úst vylétla mu střelná modlitba: / ,Pospěš mi na pomoc, / at’ nespokne mě propast, / jsem tísněn zleva i zprava.“³⁷⁷ Báseň nenaplnuje znaky básně-modlitby, pouze obsahuje její citaci.

Básniřka Sylva Fischerová ve svém rozsáhlém díle pracuje – budeme-li sledovat její novější sbírky – s žánrem modlitby na několika místech, jeho užití je však značně enigmatické, když lze často jen z kontextu a s velkou dávkou nejistoty odhadovat, komu jsou určena oslovení

³⁷⁰ ŠTOLBA, Jan. Pavel Kolmačka: Moře. In: FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*, s. 324.

³⁷¹ KOLMAČKA, Pavel. *Život lidí, zvířat, rostlin, včel*. Praha: Triáda, 2018, s. 59.

³⁷² „Heslo? / Počkejte, vzpomenu si. // Vždyť ho znám. / Už si vzpomínám. // Sláva Otci, Synu na věky / Tak nějak.“ Tamtéž, s. 71.

³⁷³ Tamtéž, s. 72.

³⁷⁴ Srov. např. Žalm 18,3: „Hospodine, má skálo, mé útočiště, zachránce můj! Můj Bože, má skálo, na niž se utíkám, můj štíte, rohu mé spásy, ochrano má!“ Citovat by však bylo možné i další místa.

³⁷⁵ Srov. např. žalm 142,6: „Volám k tobě, Hospodine, říkám: Tys mé útočiště, můj úděl v zemi živých.“

³⁷⁶ Ivan Wernisch některé takovéto rozdrolené lyrické texty pejorativně označuje jako „lyrické čvaňhání“. Cit in: HANUS, Ondřej. *Srdce cihlou. Tvar: literární obytýdeník* 2012, roč. 23, č. 15, s. 2.

³⁷⁷ KOLMAČKA, Pavel. *Život lidí, zvířat, rostlin, včel*, s. 128.

v básních.³⁷⁸ Výmluvným příkladem tohoto jevu je báseň *Ale řeč...* ze sbírky *Mare* z roku 2013, jež končí: „uvnitř, ano tam to je, pluješ mi po žilách jako námořník, / uvnitř, i ve slinivce břišní, jsme / dětské knihy plné obrázků, barevné encyklopedie sebetěbe / Putuješ mi ustavičně celým tělem / Putuju ti ustavičně celým tělem“³⁷⁹. Báseň postupující od nemožnosti dorozumění přes mlčení k setkání kdesi za řečí nabízí celou řadu nerozhodnutelných interpretací, jež se těžko identifikují i v celku sbírky. Prolínání oslovovaného a oslovujícího v nejnvtitnějším vnitřku člověka může odkazovat jak k intimnímu erotickému vztahu, tak ke vztahu člověka vůči posvátnému zdroji jeho života. Vypůjčování metaforiky z oblasti intimních mezilidských vztahů pro popis vztahu člověka k Bohu zde činí interpretaci nerozhodnutelnou. Tuto nerozhodnutelnost je možné chápat jako doklad prolínání žánrů a vytváření jejich účinného napětí, jež čtenáře znejišťuje, ale zároveň, analogicky k Ricoeurovu pojetí metafory, se ze střetnutí dvou žánrů může vytvořit nový význam. Podobně nezřetelně oslovující báseň bez možnosti zcela jasné identifikace oslovovaného je titulní báseň sbírky. V té je však transcendentní adresát rozpoznatelný jednoznačněji, což ostatně vrhá jistou interpretační instrukci i na výše zmiňovanou báseň ze začátku celé sbírky. V rozsáhlé skladbě mluvčí vypovídá: „Ne jako ty, který máš / vždycky navrch, / obsahuješ důvod oblosti zeměkoule, / snad / i samu oblost, značící / sousedství a tvar, / o který se nezraníš“³⁸⁰. Na tomto příkladu lze pozorovat, že v momentě, kdy se žánr modlitby realizuje ve formě vyznání, může se stát v podstatě básnickou výpovědí o Bohu a jeho vlastnostech, ba dokonce i možností vyjádřit postavení člověka či další okolnosti: „a my sbíráme v písku / mrtvoly a suvenýry, / prázdné bílé mušle, / které si odvážíme domů, / hluché“³⁸¹. I tato báseň se však od oslovení Boha postupně odvrací k jiným adresátům, a tak naplňuje tezi Henryka Pustkowského o pozbývání žánrové čistoty v novější poezii.³⁸²

Básnická sbírka *Sestra duše* pak obsahuje explicitní tematizaci a zobrazení modlitby v básni *Ale stejně*,³⁸³ leč z pohledu této práce je žánrově zajímavější hned první báseň sbírky,

---

³⁷⁸ Jakkoli je třeba upozornit, že zamlčování přesného adresáta a jistá neexplicitnost náboženských témat je Šidákem považována právě za výraz posvátného v literatuře. Srov. ŠIDÁK, Pavel. Jazyk katolické literatury, s. 110–115.

³⁷⁹ FISCHEROVÁ, Sylva. *Mare*. Brno: Druhé město, 2013, s. 14.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 61.

³⁸¹ Tamtéž, s. 61–62.

³⁸² Srov. PUSTKOWSKI, Henryk. *Modlitwa*, s. 577.

³⁸³ Báseň zní: „A je Ti k ničemu, že Tě na dálku stále provázím a vyprošuji Ti více / Boží milosti, než kolik bylo souzeno na tomto světě úžasné bytosti, / tvé sestře, která se jistě choulí v Boží náruči. Co jiného by jí mohl / Stvořitel nachystat? Ale stejně v těch prosbách budu pokračovat.“ FISCHEROVÁ, Sylva. *Sestra duše*. Brno: Druhé město, 2015, s. 50.

jež by se dala charakterizovat jako prosba či modlitba k prázdnotě, jak vyplývá hned z jejích prvních veršů: „Běž za mě prosit, sestro, / prázdnoto“³⁸⁴. Jakkoli oslovení sestro může odkazovat k různým fenoménům, posvátný charakter tohoto oslovení je podtržen nebeským směrem přítomným v básni: „severní nebe v dešti jsou tvé oči / a váhavá, jasná hudba / je ta aura, která tě obklopuje, / před kterou / zakláním tvář, / jsi konec a přítomnost bez obrysů.“³⁸⁵ Zároveň je to právě prosba k entitě, jež není běžně chápána jako součást tohoto světa, jež zposvátnuje adresáta a odkazuje na formu modlitby. Toto zposvátnění je podpořeno i charakteristikou oslovované(ho): „jsi konec a přítomnost bez obrysů.“³⁸⁶ Ačkoli konec básně svědčí spíše proti oslovení Boha a prázdnotu krve lze číst také jako synekdochu po zemřelé sestře, domnívám se, že žánrově lze tuto báseň označit jako modlitbu či jako báseň, jež na modlitbu odkazuje, a to bez ohledu na to, zda jde o modlitbu k Bohu, prázdnotě či zemřelé sestře: „Prázdnoto / mojí krve, / běž za mě prosit a neptej se, / kdy půjdu prosit já za tebe.“³⁸⁷

Ve sbírce Petra Motýla *S brašnou pro pastýře* z roku 2020 najdeme příklad básně-modlitby, v níž nezazní explicitní oslovení Boha, přesto lze dovodit, že je to právě on, komu je báseň *Nábřeží* určena. „[N]ábřeží zní dutě / jako jeskyně // rybářská síť lamp / přikrývá kopec // prosím o to / ať dojdou / celý se chvěju,“ píše Motýl.³⁸⁸ Motiv prosby je tak spjat s modlitbou, že lze na základě něj předpokládat, že prosba je určena Bohu. Toto určení vyplývá také z kontextu celé sbírky, jež hojně využívá náboženské motivy. Otázkou spjatou se žánrem výše uvedené básně tak zůstává spíše to, jestli verš „prosím o to“ je oslovením a vyjádřením prosby, nebo zda jde o popis a zobrazení. Už u některých předcházejících básní (Jirous, Brabeneč) bylo možné pozorovat toto napětí, kdy indikativ může být považován za modlitbu. Vzhledem k jednotlivosti tohoto verše v celku básně je však obecně sporné mluvit zde o básni-modlitbě. Mnohem zřetelněji se tento žánr realizuje v jedné z pozdějších básní sbírky, která opět funguje jako modlitba, aniž by byl Bůh zřetelně osloven. Báseň *Jasnou věc* zní takto:

řekni nějakou jasnou věc

nějakou jasnou věc

takovou

---

³⁸⁴ Tamtéž, s. 7.

³⁸⁵ Tamtéž.

³⁸⁶ Tamtéž.

³⁸⁷ Tamtéž.

³⁸⁸ MOTÝL, Petr. *S brašnou pro pastýře*. Praha: Malvern, 2020, s. 69.

aby její jas
rozjasnil noc

aby rozjasnil temnotu

takovou řekni věc³⁸⁹

Ačkoli adresát sdělení není určen, lze opět, jak z kontextu sbírky, tak z aluzí v básni, odečíst, že jde pravděpodobně o Boha. Báseň odkazuje na biblický verš „Noc jako den se rozjasní“,³⁹⁰ který také zaznívá ve Velikonočním hymnu *Exultet*. Báseň je sice, věcně viděno, prosbou, ale tato prosba již není prosbou o konkrétní věci, či za konkrétního člověka, ale je prosbou existenciální, prosbou směřující k projasnění lidské temnoty, prosbou o prolomení mlčení mezi člověkem a Bohem. I přes výše uvedenou aluzi a kontext sbírky je možné označit za adresáta též druhého člověka, jehož slovo může také rozjasnit noc mluvčího, v případě absence zřetelného oslovení nelze pochopitelně klást rovnítko mezi prosbu a modlitbu. Interpretace tak zde nutně zůstává na rovině rozhodnutí čtenáře, jeho předporozumění a kontextu sbírky. Podobně ostatně přistupuje k interpretaci některých básní-modliteb v současné slovenské poezii Jana Juhásová, když – snad až na pomezí ironie a rezignace – píše v kontextu básně Erika Grocha: „Obě Grochovy básně vnímám v kontextu této sakralizované teologické dimenze, proto jim připisuji modlitební určení. Jiný čtenář je však za modlitbu pokládat nemusí.“³⁹¹

Jisté náznaky modlitby by se daly vysledovat i ve sbírce *Darmata* Petra Hrušky, a to i přesto, že posvátno se v této sbírce odehrává spíše ve vztazích a u jídelních stolů, navzdory tomu, že oproti vyslovení zde dominuje nesrozumitelnost či mlčení.³⁹² Předposlední báseň sbírky dokonce explicitně vyslovuje jistou antimodlitebnost: „A přece dost na to, / aby bylo poznat, / že je tady i láska. / Tedy odvaha / vyměnit Boha / za modlitbu.“³⁹³ Tato tematizace modlitby však, podobně jako u Vratislava Brabence, nenabývá její formy: schází její distinktivní rys, tedy oslovení, byť třeba jen implicitní, posvátného adresáta.

Přesto první báseň sbírky věnovaná Janu Balabánovi nabývá určitého rozměru prosby, již by bylo možné interpretovat jako modlitbu. Existenciální prosba dosahuje naléhavosti

---

³⁸⁹ Tamtéž, s. 96.

³⁹⁰ Srov. Žalm 139,12.

³⁹¹ JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latentii: spirituálna téma a žáner v súčasnej slovenskej poézii*, s. 118.

³⁹² Srov. např. básně *Chlapče* nebo *Mlčící*. Srov. HRUŠKA, Petr. *Darmata*. Brno: Host, 2012, s. 11 a 28.

³⁹³ Tamtéž, s. 51.

modlitby od prvních veršů a tato naléhavost nevymizí během celé básně: „Pořádného tuňáka / aby s námi otrásl / to nehasnoucí stříbro ryby / plesknuté do listů novin / mrtvých novin na ryby / Pořádného tuňáka / který by stačil na nějaký čas / aby nás zase jednou / záblo v zápěstích / nad těžkým stříbrem světa [...] / až si najednou vzpomeneme / co všechno jsme tady sakra / chtěli“³⁹⁴. Žánrové určení básně jako modlitby je zde již výraznou interpretací, ale zároveň interpretací, jež nejde proti smyslu textu, naopak ho pro čtenáře jistým způsobem otevírá. Vzhledem k absenci přímého oslovení Boha by bylo možné v tomto případě hovořit i o jakési sekulární modlitbě.

Milan Ohnisko, který ve svých básních „staví na záměrné naivistní poetice, absurditě a grotesknosti, ironii a problematizování jazyka lyriky pomocí slovních her a záměrně nepoetických stylizací“³⁹⁵ ve sbírce *Nechráněný styk* užívá žánr či formu modlitby v rozličných kontextech. V básni *Poznal jsem tě* nacházíme – domnívám se – užití modlitebního žánru k oslovení ženy. Odkaz na modlitební žánr vsazuje mluvčího do pozice pokorné podřízenosti (v závěru naopak vzbouřenosti) a dává mu možnost užít specificky náboženské metafory. Jestliže náboženská poezie často čerpá metaforiku z erotické oblasti,³⁹⁶ zde se toho využívá v obráceném smyslu: „jsi všechno a jsi nic / jsi královna / a brousíš kolem popelnic // jsi bohyně bůh / a máš rohy / a kopyty ti končí nohy“³⁹⁷. Zjevná modlitebnost básně umožňuje mluvit o parafrázi či persifláži tohoto žánru. Podobným způsobem je konstruována báseň s názvem *oh!*. Ta vykazuje podobnost s modlitbou, k níž na svém počátku i konci odkazuje, ale z hlediska sémantiky je oslovením milence a oceněním jeho lásky: „Huba sfér — // neboť tvé je království / a aj! Ty mě samou / láskou žereš // Tolikrát zadána / (ba jednou i nezadána) / ale nikdy to jaksi nebylo ono // [...] Až ty, / nebeský milče... // Až ty, / bože mezi bohy!“³⁹⁸ Z hlediska genologie a terminologie užívané v této práci je otázkou, zda jde o persifláž žánru, „antimodlitbu“ či „jako kdyby modlitbu“, nebo zda jde o modlitbu zaměřenou k muži, jenž je zbožštěn, jak to vyplývá ze závěru básně. Vzhledem k definici tohoto žánru postavené na sémantice a na oslovení posvátného bych však tuto báseň terminologií Jany Juhásové označil za persifláž zkoumaného žánru.

---

³⁹⁴ Tamtéž, s. 7.

³⁹⁵ PIORECKÝ, Karel. Milan Ohnisko: Obejmi démona! In: FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*, s. 97.

³⁹⁶ Srov. GRAHAM, Kenneth J. E. *Devotional Poetry*, s. 353.

³⁹⁷ OHNISKO, Milan. *Nechráněný styk*. Brno: Druhé město, 2012, s. 23.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 36.

V dalších básních nicméně Ohnisko přechází i k pojetí modlitby, které tento žánr netravestuje, ale naplňuje ho v jeho klasickém smyslu, včetně postoje pokory („Jisto až se konec / svalí s nebes na zem / leda blázen nepocítí bázeň“³⁹⁹) a zvláštní lásky ke stvoření („Myši... Spasiž myši! //A krysy domine / vždyť mají svatozář // Myši a krysy / osvobod' dřív než / zpod kamene mne“⁴⁰⁰), jak ji nalézáme v básni *Až otevřou se nebesa*. V básni *Zapomněls mě* se pak uskutečňuje i jistá inverzní modlitba, kdy Bůh (v ženském rodě) promlouvá k člověku: „Znám každý tvůj pocit / tvou touhu / tvé ledví // Tvůj strach // Byla jsem s tebou dřív / než se narodila / tvoje matka // [...] Přesto — / kde na tebe čekám / dřív netušils / teď víš“⁴⁰¹. Tento zvrat, kdy v básni již nemluví člověk k Bohu, ale Bůh k člověku, je však stěží možné chápat jako modlitbu, byť náboženská atmosféra, v níž se text odehrává, k tomu svádí.

S žánrem modlitby hojně pracuje básník Roman Krištof ve své prvotině z roku 2019, jež nese název *Střelné básně*. Už sám název v sobě obsahuje referenci k fenoménu tzv. střelné modlitby, jímž se v náboženském (křesťanském) diskurzu myslí krátká a okamžitá modlitba reagující na situaci, v níž se její původce ocitnul. V této sbírce nalezneme básní-modliteb celou řadu, a to pohybujících se explicitně v souřadnicích křesťanské víry. Básně-modlitby zde nepostrádají kajicnost, vyznání i prosbu a nezřídka jsou spjaty s tematikou smrti a posmrtného života. Typickým jevem je také kolísání mezi indikativním vyznáním a tázáním se, jak je přítomné například v následující básni:

k velkému pátku, fotku k tomu žádnou nemám:
ty vzácné chvíle, kdy se dopouštíme krásy, ty jsi tam přítom, že
vínem a chlebem vystoupíme spolu na vrchol dne a spatříme obzory
mociplná sousta a hlty popíše první list, co vkládáš pak do uší spáčů
a chladiš jim mládence v peci ohnivé. jak skládáš barvy
v našich hlavách? proč až v skrytosti třetího oka můžem
slyšet viděním a vidět slyšením? kdesi uprostřed hlavy
slepý hluk a roztrhne se opona a otevrou se brány
města, do kterého konečně ve vsí patrnosti můžem
vkročit, aniž bychom se hnuli, v tom městě s horami
a břehy domů a řekami ulic, jezery studní, věžemi skal,
chrámy strží s věčným světlem stále vycházejícího

---

³⁹⁹ Tamtéž, s. 41.

⁴⁰⁰ Tamtéž.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 51.

a zapadajícího slunce⁴⁰²

Báseň-modlitba nejenže odkazuje na evangelijní příběh (a i další biblická místa), ale užívá též tradiční metaforiku duchovních smyslů, města, studní, skal, chrámů či slunce. V další básni sbírky, jež je také modlitbou, lze však sledovat i značnou aktualizaci na úrovni lexika: „sou tři a to ukřižujou tě domine / jako každé rok, ostatně a / každé rok to pomine, jak ty ostatky / pomni jen fšecky, co navštěvuješ / mezi tou třetí a pátou / fšecky ty octový houby a bloudy / jako já, že myslím na tebe / [...] / pajdavá je víra má / ale ty ve mě přeci věříš, jinak / by to nebylo“⁴⁰³. Eschatologický moment zde není přítomný jen v básních vztahujících se ke smrti („převeď mě pevně smrti / ať ještě zahlédnu / jak mizí světy // a vyvstávají nové / a pád se změní v let“⁴⁰⁴) či tematizujících smrt Kristovu, ale též v tradiční modlitební látce křesťanské víry, a to v prosbě o příchod jeho Království: „ma ra na tha / přijď pro i pro nás pane / v církvích nevítané / snad psovi hozenou kostí / dopustili sme se laskavosti / a hostili nezvané / abys přišel“⁴⁰⁵. Opět se zde potvrzuje, že modlitba krom sdělení Bohu umožňuje (a nezbytně také zahrnuje) komunikaci ke čtenáři či posluchači a může se stát účinným nástrojem sebestylizace či automýtu. I další prosby přítomné ve sbírce *Střelné básně* se týkají spíše mluvčího než konkrétních potřeb, jak dosvědčuje i báseň s incipitem *Dlaně s prsty*, jejíž druhá strofa zní: „tak otevři mi srce / obsidiánovým nožem / pazourkový králi nebes / a vstup. jen hňup / by se milosti bránil“⁴⁰⁶.

Báseň, která by se dala žánrově interpretovat též jako modlitba, nalezneme ve sbírce *Strašnice* Boženy Správcové. Báseň s názvem *Nemohl* sice neoznačuje svého adresáta, přesto svět, jež vytváří, naznačuje, že by mohlo jít o toho, který je počátkem i koncem lidského života: „Nemohl jsi udělat víc, / dals mi dvě mince na cestu / a taky společníky, / jakož i lístek a instrukce“⁴⁰⁷. Metaforu lístku na koncert a setkání na něm je možné číst i jako metaforu vztahu muže a ženy, ale na vztahování se k transcendenci poukazuje určitá nedostupnost či rozmytost adresáta, naléhavý tón celé básně i motiv lidské váhavé odpovědi a snahy vytěšňovat otázku spojenou s adresátem: „To já jsem pořád nešla, zdržely mne zdi / porostlé smaragdovým mechem, zdržely mne zdi / prosáklé zářivě rudou krví, zdržela mne krása a drolení / a v nich

⁴⁰² KRIŠTOF, Roman. *Střelné básně*. Brno: Druhé město, 2019, s. 29.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 30.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 84, podobně srov. též s. 91.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 33.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 58.

⁴⁰⁷ SPRÁVCOVÁ, Božena. *Strašnice*. Praha: Trigon, 2013, s. 28.

vysekaná atria, mokrá, / ach, obtížně přístupná! // [...] Vlastně na mne pořád ještě čekáš, lístek ještě trochu platí / a já už koušu pískovec, až slaná krev stříká do nebe – červená, / [...] Příště už tě neproflákám. / A ty, příště už si mě nespleteš, že? / Neproflákám – nesplet' – prosím!⁴⁰⁸ Báseň má charakter vyznání a zápasu, v němž se mísí prvky kajícnosti i prosby o přijetí.

2.4.4 Básníci a básnířky narození v 70. letech: Doležal, Stöhr, Zedník, Malý, Borzič, Vilímek

U Miloše Doležala se žánr modlitby projevuje nejzřetelněji v jeho sbírce *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Kromě básní uvedených v předcházejících kapitolách je ve sbírce přítomno několik modlitebních fragmentů ve formě otázek („Proč my jsme zůstali / a jiní ne?“⁴⁰⁹), ale i ucelenější modlitby. Báseň *Večer zaléváme s Antonínem zahradu* ústí v bolestnou modlitbu k Matce Boží: „Po chvíli u hloží a lesního jahodini / vyzobáváme plody, šťáva nám teče po bradě, / klekni si k nám, Matko Boží / v soumravné náladě / přikryj nás svým léčivým plédem. // Za tmy, když usínáme / stopy rudé / na kolenou, čele máme. / Bolestné ave.“⁴¹⁰ Přímá modlitba ovšem zabírá jen tři verše celé básně, v poslední strofě se jedná spíše o zobrazení modlitby. V kontextu prvních dvou strof tak lze spíše hovořit o výrazném modlitebním prvku, jenž je ovšem zajímavý pro zpracování tradiční náboženské látky, tedy modlitby k Matce Boží, která zde nabývá formy prosby o blízkost a útěchu. Básní, jež je modlitbou *par excellence*, je báseň s incipitem *Nasadils mi...*, jejíž interpretaci jsem se věnoval na počátku této části práce.

Martin Stöhr byl ještě na přelomu tisíciletí traktován jako autor pohybující se na hranici tzv. katolické literatury a jako básník navazující na poetiku autorů jako Reynek nebo Skácel.⁴¹¹ Konstatována byla též přítomnost skladeb s modlitebním rázem⁴¹² s poznámkou, že „intimní komunikace s Bohem tvoří přirozenou a důležitou součást náboženské praxe – Bůh je pro Stöhra absolutním ‚ty‘, s nímž chce utvořit společenství v pokojném utišení, pokoře a odevzdání do jeho vůle.“⁴¹³ Novější poezie tohoto autora sice dále pracuje s náboženským lexikem či motivy, modlitby v nich však – možná z jakési ostýchavosti – nalezneme jen zřídka. Ve sbírce *Smích ze snu* z roku 2012 se nachází cyklus *Vlny*, který pracuje s jistým ohledáváním

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 28.

⁴⁰⁹ DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*, s. 37.

⁴¹⁰ Tamtéž, s. 46.

⁴¹¹ Srov. ZIZLER, Jiří. Martin J. Stöhr: Hodina hora. In: HRUŠKA, Petr (ed.). *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*, s. 236.

⁴¹² Srov. tamtéž, s. 237.

⁴¹³ Tamtéž.

lidské situace ve světě, jež je skrze drobné aluze rámována náboženským kontextem.⁴¹⁴ Modlitební nádech má čtyřverší předřazené celému cyklu, jež v lehce pozměněné formě tvoří i jeho pointu: „dávám vše co mám / opřete ten mramor tady / bez ostří nic není / ale odepři ten dar“⁴¹⁵. Náboženský kontext cyklu umožňuje číst tyto verše jako oslovení posvátného, jemuž se mluvčí odevzdává i navzdory vší rozmanitosti života, jež je popisována v následujících verších. O něco zřetelnější příklady básní-modliteb lze nalézt ve Stöhrově následující sbírce *Užitá lyrika* vydané o osm let později. Reflexivní báseň *Boží les* obsahuje jeden modlitební fragment ve formě zobrazení modlitby („Boha jsem znal osobně dobře, ve čtyři třicet / šeptal jsem: *Ty stvůro kolozubá, tak si ji nech!*“⁴¹⁶), ale především sebeironický povzdech tematizující vlastní odklonění od primárně nábožensky zacílených básní: „Když ztichlým domem protéká stesk podvečera / Vzpomenu si, že jsem býval katolický básník / Zjistím, že mi anděl zkázy vrátil popelníček / přerovnal knihovnu a pečlivě vyplel sazeničky / U dveří zazvoní pošťák se stříbrnou brašnou...“⁴¹⁷ Modlitba zde pak nabývá charakter ostýchavé, krátké, ale intenzivní prosby tváří v tvář vlastnímu osudu, křehkosti a smrtelnosti: „Mlčet a být v tom jak kočka / Neprosím o nic jen o život“⁴¹⁸. Na závěr celé sbírky je zařazena báseň bez názvu, jež tvoří jakýsi doslov, pointu celé sbírky, a která zřetelně nabývá žánru modlitby skrze svou závěrečnou prosbu o zachování života. Báseň je pozoruhodná tím, že obsahuje názvy předcházejících Stöhrových sbírek, čímž symbolicky zahrnuje celý jeho život a klene se od minulosti k budoucnosti. Existenciální motiv noci otevírá celou báseň („Byly noci Jsou teď noci / Temné noci Bez pomoci“⁴¹⁹), aby následně mluvčí reflektoval svou současnou situaci („Hodina hora Stoupám dál / Kým jsem se to dneska stal?“⁴²⁰), na niž si následně odpovídá: „Studená prázdná skladiště / Byla má přechodná bydliště“⁴²¹. Výrazná pointa básně, aniž by explicitně vyjadřovala posvátnost adresáta, je však, domnívám se, prosbou k Bohu o naději a blízkost: „Ty buď se mnou než zesnu / Vzkřísí mne smích ze snu“⁴²².

---

⁴¹⁴ Celý cyklus začíná strofou odkazující k evangelijnímu textu (srov. Matouš 12,20) i k neděli jako posvátnému dnu křesťanů: „voliéry neděli / stonky které ohneš / nikdy nikdy nedolomíš“. STÖHR, Martin Josef. *Smích ze snu*. Brno: Host, 2012, s. 37

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 35.

⁴¹⁶ STÖHR, Martin Josef. *Užitá lyrika*. Brno: Host, 2020, s. 50.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 51.

⁴¹⁸ Tamtéž, s. 60.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 63.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Tamtéž.

⁴²² Tamtéž.

Rozvolněnější práci s žánrem nalezneme u Ladislava Zedníka. Již ve sbírce *Neosvitly* z roku 2012 nalezneme báseň *Naděje*. Právě v názvu přítomná naděje je oslovena na způsob Boha: „Jestli snad nejsi, tím spíše chci věřit / alespoň ve tvoji nepřítomnost“⁴²³. Žánrově podnětější je však modlitba ze sbírky *Město jeden kámen* vydané o tři roky později. Už v básni *Chvění* se na konci zřejmě oslovuje Bůh,⁴²⁴ ale sledovaný žánr se nejvíce uplatňuje v básni *Modlitba skákacího panáka*, která je součástí cyklu básní, jež variují různé mluvní akty či situace (ve sbírce nalezneme také básně *Skákací panák u psycholožky*, *Traťový panák* atp.). Vložení modlitby do úst neživé entity je pozoruhodnou inovací. Její vyznání však slouží především ke sdělení, která jsou spolu s Bohem předána také čtenáři: „Dej, ať je má cesta šťavnatá, / živá a nateklá srpnovým vedrem. Za rokem rok, celé dekády / ať po mně surově skáčou. Bolest je znamením, / že ještě k bolení cokoli zbývá. Nejsem dost slepý a pokorný / k blednutí na slepých cestách. / Zapomeň na mě – hříšného, protože doposud živého. / Zapomeň sněhem a tisícem podobných / vybraných způsobů.“⁴²⁵

V jedné z dalších básní *Modlitba skákacího panáka na sklonku zimy* oslovuje Magdalénu: „přijď, nebo znáš moji ubohost, / tak jako já znám tu tvou. Magdaléno, / zdupej mě do dne bez návratu“⁴²⁶. Postava Magdaleny se ostatně vyskytuje i v první modlitbě skákacího panáka. Ne-lidská perspektiva otevírá jiné důsledky stran modlitbou osloveného, jak ostatně vyplývá i z následující básně *Skákací panák u psycholožky*: „Otče náš, / ty jsi mě na chodník načmáral křídou. / Radši být čarový kód / na boku kostičky másla, / v rozkroku překrásné paní, / než tyhle kontury rozpité mžením.“⁴²⁷ Výše citované básně tak jsou dokladem nejen očekávatelné persifláže, ironizace či parodie žánru modlitby v současné české poezii, ale také invenční práci s jeho možnostmi, jež se projevuje situováním mluvčího do neživé entity.

Autorem, jenž nezřídka pracuje s žánrem modlitby, a to napříč svými sbírkami, je Radek Malý. V básni *Půljarní nebe* ze sbírky *Všehomír* (2015) se objevuje motiv vděčnosti⁴²⁸ a v básni *Je lepší nechtít, nekouřit a nepít* se již modlitba explicitně tematizuje ve verši „a modlím se jen, když si vzpomenu“⁴²⁹. Následující a poslední strofa básně je pak, domnívám se, právě takovou

---

⁴²³ ZEDNÍK, Ladislav. *Neosvitly*. Praha: Argo, 2012, s. 23.

⁴²⁴ ZEDNÍK, Ladislav. *Město jeden kámen*. Praha: Dauphin, 2015, s. 16.

⁴²⁵ Tamtéž, s. 38.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 40.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 41.

⁴²⁸ Srov. MALÝ, Radek. *Všehomír*. Brno: Host, 2015, s. 32.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 48.

modlitbou: „Je lepší dělat to, co jakž takž umím, / anebo zkoušet, kam bych nedosáh? / Co? Neslyším tě. Slyším. Nerozumím. / Neznám tvou řeč a zeptat se mám strach.“⁴³⁰ Modlitba zde má formu otázky a jejího adresáta lze odečíst z jeho nesrozumitelnosti a strachu, který vyvolává. Rozpětí modlitby mezi otázkou a zvolání potvrzuje i jedna z dalších básní s názvem *To jsou mi karty... Tak, už, Bože ber!* Ta zobrazuje hádání se s Bohem jako specifický druh oslovení Boha, jemuž chybí předpokládaný uctivý tón.⁴³¹ Podobný motiv najdeme i v jeho starší sbírce *Světloplaší*, v níž píše: „ještě jsme mladí. smíme bejt na sračky. / smíme si skládat ze vztahů igráčky. / a tahle cesta? tak ona vede? kam? / mlčím, si všimni. mlčím. se nevztekám.“⁴³² Čtení tohoto oslovení jakožto oslovení Boha, vede k tomu, že Bůh je zde někým, před nímž se vede zápas o pokoru a o takový způsob vztahování se k němu, jenž je vymaněn ze zajetých kolejí obvyklých nábožensky konformních projevů. Tuto interpretaci umožňuje kontext sbírky, jež nezdídkou tematizuje náboženské motivy.⁴³³ Jakkoli je v básních Radka Malého implicitně přítomné hledání podoby vztahu s Bohem, někdy se modlitba odehrává i ve vcelku tradičních souřadnicích, jako je tomu například v básni s incipitem *Oteplilo se na dušičky*: „oteplilo se. na dušičky. / ochladilo se. na duších. / vystrkujeme růžky. svíčky. / co ty tu, tichý? i já ztich.“⁴³⁴ Báseň je pravděpodobně aluzí na starozákonní příběh o Bohu, který se zjevuje prorokovi Eliášovi v tichém vánku.⁴³⁵ Otázka, která je v ní kladena je modlitbou, ale je zároveň zobrazením setkání. Ne skrze každé jednorázové oslovení Boha je tedy možné číst celek jako báseň-modlitbu, i zde jde i přes otázku vůči němu vznesenou spíše o mimezi tohoto setkání. Podobně s modlitebními prvky či fragmenty pracuje Malý i ve své knize *Zahrada s meruňkami, včelami a mandloní*, když například v básni *Tři včelí haiku* píše: „Topinambury. / Modlitba, nebo přání? / neumrzněte.“⁴³⁶ Tyto prvky však zpravidla nepřesáhnou hranici jedné strofy, a básně tak nenabývají charakteru uzavřeného celku básní-modliteb, jak dokládá i jiná strofa z téže sbírky: „Je večer. Vůně vábí včely / mámivě oslněné / západem / Tebe.“⁴³⁷

S religiózními motivy pracuje i Adam Borzič, žánr modlitby však u něj najdeme jen zřídka. Ve sbírce *Rozevíráni* se sice nachází báseň *Pistolnická modlitba*, ta ale žánr modlitby

⁴³⁰ Tamtéž.

⁴³¹ Srov. tamtéž, s. 55.

⁴³² MALÝ, Radek. *Světloplaší*. Brno: Host, 2012, s. 21.

⁴³³ Srov. např. jednu z přecházejících básní ze sbírky: „prázdný a nevratná, jak láhev od rumu. / možná jsem přeci jen měl jít na faráře. / ten pokus o život, ten sňatek z rozumu / zmařen.“ Tamtéž, s. 20.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 31.

⁴³⁵ Srov. I. Kniha královská 19,8nn.

⁴³⁶ MALÝ, Radek. *Zahrada s meruňkami, včelami a mandloní*. Zlín: Archa, 2018, s. 18.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 20.

nijak nenaplnuje.⁴³⁸ Žánr indikující název tak čtenáře vede k hledání realizace žánru v textu. Ta může být objevena v určité touze po pistolnickém stylu života a v jeho příslibu. O něco méně podivnou modlitbou je báseň s názvem *Podivná modlitba* tematizující vztah subjektu k zemi, tělesnost, zrození a umírání. Závěrečný výkřik „Matko!“,⁴³⁹ adresovaný pravděpodobně jak Bohu, tak zemi dává možnost interpretovat báseň v souladu s jejím názvem. Ačkoli Borzič se žánrem modlitby pracuje značně enigmaticky, ukazuje, jak žánrová instrukce v názvu může být funkční pro vytvoření interpretačního napětí a může být rozvolněná vůči očekávanému obsahu.

Dalším básníkem pracujícím v současné české poezii s žánrem modlitby je Marek Jan Vilímek.⁴⁴⁰ Ve své sbírce *Via purgativa*,⁴⁴¹ která již svým názvem odkazuje k jedné z tradičních fází křesťanského duchovního života, lze nalézt hned několik ucelených básní-modliteb, jež zcela naplňují definici žánru, a přesto si zachovávají jistou invenci. První z nich s názvem *Stín* je modlitbou od počátku do konce a zároveň je náboženským vyznáním: „Pane, ty se smilováváš, / do žáru prudkého slunce / vrháš svůj stín, / stín, který žádná věc, ani tvor, / nikdy nevydá - / podáváš klíč do svých sil.“⁴⁴² Příznačné pro modlitby v této sbírce je absence obvyklých modlitebních funkcí, jako je prosba, chvála či děkování. Bůh je zde partner k oslovení, výpovědi, vyznání. Toto vyznání nabývá klasické náboženské metaforiky, ale zároveň se odehrává i v každodenně zakoušeném městském prostoru: „Tvůj vítr proniká oknem, / jsi tu ve svém / bílém tichém majestátu / a kolem svítí a šumí / auty prokreslená / tkáň Prahy.“⁴⁴³ V poslední modlitební básni sbírky, jež je nejvíce osobně laděná, má modlitba charakter výčitky a hněvu, k čemuž odkazuje již název *Z písni zavrženého*. „Vykopls dveře mé jistoty / a celé první patro zaplynoval. / Tvé mocné konexe / dávají ode mne ruce pryč. / Je-li celý vesmír jen tvůj, / v duchu už tedy jen padám / [...] Žiji už jen jako ontologický stín, / položka určená k vyřízení, / abych potvrdil tvé pravdy / i v těch nejspodnějších podložích – / to, co má se ještě udělat.“⁴⁴⁴

---

⁴³⁸ Srov. BORZIČ, Adam. *Rozevírání*. Praha: Dauphin, 2011, s. 14–15.

⁴³⁹ Tamtéž, s. 27.

⁴⁴⁰ Podobně jako již zmíněný František Lízna je Marek Jan Vilímek básníkem, jenž je zároveň náboženským profesionálem: knězem a členem řádu františkánů.

⁴⁴¹ Básně-modlitby nalezneme i v jeho předcházející sbírce *Povinnost snu* z roku 2010, i nejvýraznější z nich s názvem *Smíření* však vykazují značnou banálnost. Srov. VILÍMEK, Marek Jan. *Povinnost snu*. Zlín: Kniha Zlín, 2010, s. 46.

⁴⁴² VILÍMEK, Marek Jan. *Via purgativa*. Praha: Odeon, 2020, s. 25.

⁴⁴³ Tamtéž, s. 34.

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 47.

2.4.5 Básníci a básnířky narození v 80. letech: Žurková, Šťastná, Plamperová, Spěváček, Iljašenko, Hanus, Škrob

Teodora Žurková vstoupila do české literatury v roce 2005 krátkou sbírkou *Horkou jehlou v kupce sena*, jež byla vydána v rámci edice *První knížky* festivalu Ortenova Kutná Hora. Ucelenější soubor jejích textů vyšel však bohužel až pět let po její tragické smrti v roce 2007 pod názvem *Dubnování: básně a texty z pozůstalosti*. Tato sbírka básní, próz a dalších útvarů byla posléze vydána podruhé v roce 2017⁴⁴⁵ a obsahuje celou řadu básní-modliteb. Už v prvním oddílu, jenž vychází z původně vydané sbírky, nalezneme báseň s názvem *Modlitba před spaním*, která je dialogem s Bohem a hledáním jeho podoby: „Pane, děkuju Ti, že... / Ne, jinak. / Pane, prosím Tě o... / Ne, to taky ne. / Pane, odpusť mi, že... / Ach jo. / Milý Bože... / Cože? / Aha. / Tak dobrou noc.“⁴⁴⁶ Báseň působí dojmem zaslechnutého telefonního hovoru, z nějž slyšíme jen jednu stranu. Zároveň oslovení Boha se v sedmém verši promění a vede k navázání hovoru, což po v básni nezachyceném zaslechnutí Božího hlasu vede k dojmu smíření, symbolizovaného možností poklidného spánku.

V básni *Prosbička*, věnované babičce, pak nacházíme ozvuk lidové zbožnosti ke svatým, na niž je odkazováno na lexikální rovině („svatej Josífku“, „Pánbů“). Tato lidové zbožnost je však vztažena do situace mluvčí, jež z básně činí jistou formu vyznání či popisu touhy po lásce.

Svatý Josefe
až za dva dny prý má začít jaro
a já přitom taju už od ledna
To pro ty plachý ruce
co s mýma se často tak náhodou potkaj
a pro ty světlý oči

Můj svatej Josífku
prosím tě přimluv se aby už nepřišly mrazy
A taky...
Taky víš až budeš mít druhej svátek
prosím tě za ta ústa pod kvetoucím stromem

⁴⁴⁵ Pro svou práci jsem vydefinoval současnou českou poezii jako sbírky, jež vyšly po roce 2010. Zařazuji tedy i tuto knihu, byť její autorka předčasně zemřela v roce 2007.

⁴⁴⁶ ŽURKOVÁ, Teodora. *Dubnování: básně a texty z pozůstalosti*. Praha: Malvern, 2017, s. 17.

aby jim Pánbů dodal odvahu⁴⁴⁷

Báseň, kolísající mezi modlitbou a intimní lyrikou, má v souladu se svým názvem podobu prosby: to je spolu s vyznáním a s dialogem jedna z častých podob modliteb v knize. Ty se pozoruhodně propisují i do prozaických částí knihy nebo do textů, které se nacházejí na pomezí poezie a prózy.⁴⁴⁸ Básni s výraznou modlitební pointou je báseň s názvem *Nedá se*, v níž mluvčí vyjadřuje tenzi a tíži života: „nedá se / nic dělat / a holý / bolavý / životy / k nebi trčej // nedá se / vzít se za ruce / aniž bychom se / museli / zase pustit // nedá se / nebýt sám“⁴⁴⁹. Tato neúprosná charakteristika života ústí do vyjádření pochybnosti a zároveň víry v Boha, jenž je osloveným, ale zároveň zpochybněným garantem naděje na překonání nepřekonatelné osamělosti, jak to vyjadřují poslední dva verše: „a jestli nejsi Ty / Bože...“⁴⁵⁰.

Žurková pracuje nejen s tradičními adresáty básni-modliteb, ale též s tradičními žánry, jako jsou litanie, a to konkrétně v básni s přímo žánrovým označením v názvu *Litanie*, která tematizuje a relativizuje v aluzi na biblický výrok o celnících a nevěstkách, kteří předcházejí do Božího království zdánlivě spravedlivé (srov. Matouš 21,31), vlastní spravedlnost, jež je však pouze domnělou, a vědoma si vlastní potřeby milosrdenství prosí všechny svaté – a to svaté velmi netradiční – o jejich pomoc a přimluvu u Boha. Báseň je tak specifickou aktualizací zmiňovaného biblického výroku.

Oroduj za mě
svatá cikánko
po třech potratech, šest dětí na krku

Oroduj za mě
svatá kurvičko
Komu jsi dala, už nikdo nespočítá

Oroduj za mě

---

⁴⁴⁷ Tamtéž, s. 19.

⁴⁴⁸ Srov. např. text z oddílu *Vnitřní postavy*: „Pane Bože! / Já už bych tolik chtěla někoho milovat. / Teda Ty víš, že já už miluju. (A ne jednoho.) [...]“ Tamtéž, s. 73. Podobně první text z oddílu *Okno 2007*: „Pane, proč mám tak málo lásky? // Chtěla bych milovat celý svět, // chtěla bych celý svět obejmout, // a dosáhnou jen na konečky jeho vlasů...“ Tamtéž, s. 142. Nejdelším uceleným a již výrazně prozaickým textem je závěrečný text s názvem *Modlitba*, jenž má charakter dlouhého deníkového zápisu či vyznání. Srov. tamtéž, s. 144–145.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 99.

⁴⁵⁰ Tamtéž.

svatý bezdomovče
bezzubá ústa a smrdíš od hoven

Všichni svatí a světice Boží
orodujte za mě
za spravedlivou⁴⁵¹

Následující báseň s názvem *Modlitba* je pak prosbou o dobře prožitý život: „Prosím tě, / ať nedělám zbytečné věci / a ať dělám ty, / které se mi zdají být zbytečné.“⁴⁵² Teodora Žurková tak pracuje produktivně s pretextem modlitby na rovině odkazů k jejím tradičním podobám, které ale aktualizuje do situace mluvčí snažící se o dobrý život na počátku 21. století. I přes osobní ladění básní a občasný mírný patos zde nalezneme básně-modlitby, které ačkoli jsou silně náboženské, nedopouštějí se náboženské ani poetické banálnosti či sladkobolnosti.

Marie Štastná ve své sbírce *Interiéry* z roku 2010 pracuje s žánrem modlitby zejména v cyklu *Mezi prahy*. Báseň s incipitem *Volám tě* je básní-vyznáním bez zřetelného osloveného, která však s postupem básně nabývá posvátných kontur („Volám tě na nádraží / v koupelně i na schodech / ale ty jsi mlčenlivý“⁴⁵³). Podobný charakter má báseň s incipitem *Ráno tiché a tišší*, jež má povahu určitého subtilního, ale přece jen zápasu s Bohem: „Držím tě od sebe / na délku paže // Celé dny počítám tvé řeky / které tečou jako jindy doširoka / a nemohu ani na břeh / ani na most“⁴⁵⁴. Zápas s Bohem, jenž je zde již i explicitně osloven, se pak nejvíce vyjevuje v básni, již lze jednoznačně určit jako modlitbu a jež je opět spíš vyznáním než prosbou či díkem.

Pole otrhané
brázdy lepkavé
uprostřed země nikoho
dva kroky tam a zpět

Myslela jsem
žeš mi umřel Pane
ale pláču pro Tebe
zase jen na Tvém rameni⁴⁵⁵

---

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 122.

⁴⁵² Tamtéž, s. 124.

⁴⁵³ ŠTASTNÁ, Marie. *Interiéry*. Brno: Host, 2010, s. 48.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 50.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 53.

Naopak báseň *Modlitby k Panně* básní-modlitbou spíše není, neboť v ní schází jakékoli oslovení a je v ní přítomen jen popis, byť vztahující se explicitně k osobě Matky Boží.⁴⁵⁶

Dagmar Plamperová ve sbírce *Z naší louky* uplatňuje žánr modlitby-prosby, leč tyto prosby nemají zcela obvyklý charakter. V první z nich s incipitem *Přej mi štěstí, prosím* opět pro žánrovou identifikaci hraje zásadní roli závěr básně, jenž je prosbou o lepší život: „Omámený / lepším příštím / dosud / nebyl jsem / a chtěl bych, / Pane“⁴⁵⁷. Prosbou, jež nemá explicitního adresáta, je báseň s incipitem *Už ne, prosím, ne*, v níž se ukazuje důležitost kontextu sbírky pro interpretaci jednotlivých básní. Právě předcházející báseň výslovně zmiňující Boha („Pána“) vede čtenáře, aby i o několik stránek dále četl prosebnou báseň jako báseň-modlitbu. Jejich společným průnikem je pak vyjádření touhy po vydařenějším způsobužití: „Už ne, prosím, ne / Nechej mě plynout / chvíli trvat // To zběsilé tempo / psaní mě děsí / Jako plány na / tenhle víkend“⁴⁵⁸.

Básně Jana Spěváčka ze sbírky *Čum do ráje* z roku 2019 jsou často zřetelně básněmi s náboženskými motivy, či přímo náboženskými básněmi,⁴⁵⁹ ale jen zřídka modlitbami, což dobře poukazuje na patrnou distanci mezi těmito dvěma podobami lyrické poezie odkazujícími k fenoménu náboženství. Jako modlitba by se dala označit báseň *Páternoster*, jež variuje tuto základní křesťanskou modlitbu a zároveň ji usouvztažňuje s jízdou výtahem, jenž bývá označován tímto slovem: „Otče náš, / když vstupuji / a jedu Ti vstříc, / nezlobíš se snad, / že vystupuji o patro níž / než v království nebeském.“⁴⁶⁰ Opakované oslovení „Otče náš“ určuje modlitební ráz celé básně, která se pokouší hrát si s různými významy odkazujícími k latinskému názvu této modlitby a končí poněkud popisnou pointou: „zatímco hledám / v lidských duších // roztroušené / Jobovy slzy.“⁴⁶¹ Další potenciální modlitbou je báseň s incipitem *Domýšlím*, která naplňuje tezi o nezřetelnosti adresáta v básních-modlitbách současné poezie. Adresát této básně však může být vzhledem k hojně odkazovaným náboženským fenoménům interpretován i jako adresát posvátný, a to i přes absenci velkého písmena v oslovení: „Domýšlím / tvá volání, / když mlčíš. // Ticho je / tvůj nejsilnější / křik.“⁴⁶²

---

⁴⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 54.

⁴⁵⁷ PLAMPEROVÁ, Dagmar. *Z naší louky*. Praha: Malvern, 2019, s. 21.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 29.

⁴⁵⁹ Typicky například báseň *Lom*, srov. SPĚVÁČEK, Jan. *Čum do ráje*. Praha: Dauphin, 2019, s. 18.

⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 54.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 55.

⁴⁶² Tamtéž, s. 62.

Báseň není prosbou ani díkem ani vyznáním ve smyslu detenze mluvčího. Je popisem ve druhé osobě, jenž pravděpodobně posvátné entitě (ačkoli si lze představit, že oslovovaným může být například i blízký člověk) na způsob oxymóra připisuje mlčení jako základní prostor realizace promluvy oslovovaného. Toto napětí tak odkazuje k jisté distanci či nesnadnosti kontaktu oslovujícího mluvčího a oslovovaného.

O jistých náznacích modliteb se dá uvažovat v poezii Marie Iljašenko, byť oslovení Boha je vždy spíše implicitní. V cyklu *Bohové těch míst* sbírky *Osip míří na jih*, jež je poměrně hojně protkána lexikem a motivy z náboženské oblasti, se však objevuje postava bódhidharmy Eustacha, který sestupuje z hory a vykazuje známky božství („a nám nezbyvá než paběrkovat zvuk jeho kroků“⁴⁶³), a to přestože postava bódhidharmy běžně nenabývá rysů božství, i proto, že tato kategorie není v buddhismu ukotvená stejným způsobem jako s ní pracuje západní tradice. Také nelze jednoznačně indikovat, že oslovení přítomná v tomto oddílu, například v básni *Listář*, patří tomuto Bohu-Eustachovi: „V noci ti píšu dopisy na rukávy vlněného svetru, / na ventilačky, na červený email půlnočních tramvají. / Starosvětsky rozmáchlé s pukrlaty, / s mírným sklonem písma, s minuskami a kapitálkami. / V noci znám tvou adresu, ráno zapomínám jejich obsahy, / tomu se říká: ztratit bdělost.“⁴⁶⁴ Pakliže se rozhodneme číst tuto báseň jako modlitbu – a kontext sbírky to umožňuje – tak se báseň-modlitba opět vymaňuje z klasických mantinelů prosby, díku či kajícínosti, ale je především snahou o komunikaci a vyrovnáváním se (či zápasem) s tajemstvím, symbolizovaným motivem noci. Pro Eustachovo božství mluví i jedna z dalších básní sbírky s názvem *Ploché hory*, jež už obsahuje prosbu, byť značně specifickou. „Drahý Eustachu, patrone plochých hor, / nauč mě milovat nečinnost,“⁴⁶⁵ promlouvá v básni lyrický mluvčí. A druhá a poslední strofa básně zní: „Protože je to těžší než pověsit polici s knihami, než ji vytesat / z měkkého dřeva, než pokácet strom, než postavit dům, / než zplodit s někým syna. Jako někoho, bez koho nemůžeš žít, / tak si zamilovat nečinnost.“⁴⁶⁶ Prosba se tak týká existenciální proměny samotného mluvčího. Podobnou prosbu o proměnu nalezneme také v básni *Aeodynamika* ze druhé sbírky Marie Iljašenko *Sv. Outdoor*. Expozici období zimy z první strofy doplňuje druhá strofa, jež se sice opět neodkazuje explicitně na konkrétní posvátnou bytost, ale jako jejího adresáta lze identifikovat buď svatého Outdoora z názvu sbírky, či přímo Boha: „Nauč mě pokoře / nemyslím tím nic biblického / nauč mě vidět

---

⁴⁶³ Tamtéž.

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 45.

⁴⁶⁵ Tamtéž, s. 47.

⁴⁶⁶ Tamtéž.

/ stopy letadel kde jiní vidí jen zemi / Naděl mi neděli / uprostřed dnů nekonečného týdne / a takovou lásku / jaká mě nevytrhne ze soustředění.“⁴⁶⁷ Modlitba (ať už je jejím adresátem kdokoli) o proměnu vlastního života se tak stává jednou z možných podob tohoto žánru v současné české poezii.

Pozoruhodnou práci s žánrem modlitby nalezneme u Ondřeje Hanuse. Hned první báseň jeho sbírky *Výjevy* z roku 2013 obsahuje přinejmenším modlitební prvky. Oslovení „Bože“ v prvním verši druhé strofy („a toho hnisu, Bože, všude tolik hnisu“⁴⁶⁸) je rozšířeno o závěrečný verš, jenž je aluzí a zároveň parodií na křesťanskou prosbu: „koroduj za nás, vyslyš naše hrozby“⁴⁶⁹. Báseň vypovídající o přerození člověka (i podnázev básně vede k domněnku, že jde – podobně jako v poslední básni sbírky – o vyrovnání se s předcházející vlastní tvorbou) tak ústí do modlitby, ale modlitby, jež je již také přerozená: je zčásti bizarně parodující, ale zároveň její zasazení na závěr básně, jež evokuje vypořádání se smrtí a rozpadem předcházejícího světa, jí dodává na vážnosti. Modlitba je zde ovšem pouze jedním z prvků, jedním z několika mluvních aktů, podobně jako v sedmém výjevu, kdy se v posledním verši také hlas básně obrací k Bohu.⁴⁷⁰ Ucelenou modlitbou ve smyslu literárního žánru je až krátký *Devátý výjev (tichý)*. I ten sice začíná expozicí mluvčího, jenž popisuje a následně se sebeoslovuje: „vzduch mezi stébly je tišší než ticho / dýcháš ho, dopjíš zelený ichor“⁴⁷¹. Zároveň závěrečný verš v takto krátké básni vytváří tak dominantní pointu, že vede k tomu, čímž celou báseň právě jako modlitbu: „zítřek zní krvavým výkřikem do pustin / Bože můj, najdi mě tam, kde tě opustím“⁴⁷². Z hlediska sémantiky je báseň specifickým druhem prosby zaměřené do budoucna, jež je výrazem nedůvěry k sobě samému a vědomí těžkosti života. Prosba o Boží blízkost navzdory potenciálnímu lidskému selhání je však také v jistém smyslu slova určitou reverzní kajícíností zaměřenou nikoli do minulosti, ale do budoucnosti.

Nosným a podnětným modlitebním fragmentem je ten nacházející se ve *Dvacátém devátém výjevu*, jenž není vyjádřením prosby ani zabýváním se vlastním nitrem či osudem, ale rozmluvou s Bohem odehrávající se v kontemplaci přírody, což je motiv vymaňující modlitbu z jejího obvyklého užití: „ze všech těch jambů jsi už epileptik / znám lepší věci: jaro!

⁴⁶⁷ ILJAŠENKO, Marie. *Sv. Outdoor*. Brno: Host, 2019, s. 52.

⁴⁶⁸ HANUS, Ondřej. *Výjevy*. Brno: Host, 2013, s. 13.

⁴⁶⁹ Tamtéž.

⁴⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 19.

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 21.

⁴⁷² Tamtéž.

Kontempletovat / křišťály! za oční víčka vytesávat lepty! / zmagořit do krásy, ó, Bože, do nádhery hovad! // zpátky k té tůni... vidíš? je to leknín? / ne...? — leklý lásky? — no, ale jsou pěkný / jen škoda, žeš je nenaučil plavat“⁴⁷³. Hanus s modlitbou plodně pracuje i ve své následující sbírce *Volné verše*, kterou jsem již pojednal výše.

Jan Škrob pracuje s žánrem modlitby nejvíce ve své prvotině *Pod dlažbou*, a to například v rozsáhlé básni (pravděpodobně zamýšlené jako poéma) *Moskva*, v jejímž druhém zpěvu explicitně píše: „modlím se za šťastné konce / modlím se za lásku a taky tanec / modlím se o soucit / už nechci vidět krev / zničené domy zpustošená města“⁴⁷⁴. Modlitba zde nabývá – což nebylo v probíraných sbírkách zcela obvyklé – charakteru prosby nejen za Boží blízkost a záchranu pro sebe, ale především prosby za lidstvo a svět. Napětí mezi prosbou za sebe a za svět se vrací i v závěru básně („modlím se, abych se našel / modlím se za všechny vlhké oči“⁴⁷⁵). Bůh opakovaně vzývaný hebrejským „eli, eli“, které odkazuje ke Kristovým slovům na kříži,⁴⁷⁶ je adresátem naléhavého úpění mluvčího, které nakonec přehlušuje v básni motiv prosby za svět („pomoz mi eli eli / [...] pomoz mi / eli eli / chci být jinak než teď / jsem tvůj člověk / potácím se modlím se / nezastavuju se / pomoz mi eli eli / kdo se mě dotkne / eli eli lema / a tak dále“⁴⁷⁷). Přes zjevnou naléhavost a opakované vrácení se modliteb během básně je její rozsah i rozsah jejích témat tak velký, že modlitba nemá dominantní žánrové postavení. Jedná se ovšem o velmi kreativní práci s modlitebními fragmenty uvnitř básně.⁴⁷⁸

Více modlitbou je druhá rozsáhlá báseň Škrobovy sbírky s názvem *Darknet*, jež zabírá téměř padesát stran sbírky. Ta obsahuje přímo ve svém textu žánrové sebechápání jakožto modlitby, když hned druhá strofa zní takto: „tohle není opravdová báseň / je to jen modlitba / křik raněného zvířete / dějiny každodennosti / ve sklenici benzínu“⁴⁷⁹. Vzývání Boha („svatý bůh / svatý silný / svatý nesmrtelný“⁴⁸⁰) se opakuje jako refrén v básni, občas se objeví biblická citace („oči všech se upírají / s důvěrou k tobě hospodine bože / a ty jim dáváš pokrm v pravý

---

⁴⁷³ Tamtéž, s. 45.

⁴⁷⁴ ŠKROB, Jan. *Pod dlažbou*. Benešov: EMAN, 2016, s. 26.

⁴⁷⁵ Tamtéž, s. 35.

⁴⁷⁶ „Kolem třetí hodiny zvolal Ježíš mocným hlasem: ‚Eli, Eli, lema sabachthani?‘, to jest: ‚Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?‘“ Matouš 27,46.

⁴⁷⁷ ŠKROB, Jan. *Pod dlažbou*, s. 36.

⁴⁷⁸ Fragmenty modliteb nezřídka opřené o biblické aluze se nacházejí i v dalších básních sbírky, například v básni *Jizvy*: „[Š]eptáš / avšak ne což já chci / ale co ty“. Tamtéž, s. 53.

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 57.

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 68.

čas⁴⁸¹) či prosba („modlím se / o odvahu / s kladivem v ruce“⁴⁸²). Zběsilý – a poněkud angažovaně patetický – text básně je výkřikem či vyznáním, je zápasem o lepší svět i sebe samého. Bůh je v tomto zápasu natolik cyklicky se vracejícím adresátem, že lze báseň číst i jako modlitbu či modlitbu-vyznání víry. Ostatně celá báseň končí tímto dvojverším: „sláva / ježíši kristu“⁴⁸³.

2.4.6 Básníci a básničky narození v 90. letech: Šustková, Postovit, Růžena, Gažiová

Tereza Šustková narozená na počátku 90. let ve své sbírce *Tíha vlny* z roku 2020 jednak modlitbu tematizuje, a to v básni s incipitem *Ublížit pohlazením* („při společné modlitbě se snažit plakat tiše.“⁴⁸⁴), a jednak její sbírka obsahuje i přímo básně-modlitby. V básni s incipitem *Prsty slepené chlebovou moukou* se obecná výpověď v půli mění ve výpověď v první osobě a končí takto: „Vím, co láska není. / A jak šťastná jsem, / že jsi mi zase jediný zbyl, / můj Bože.“⁴⁸⁵ Opět se jedná o báseň-vyznání, která odpovídá tezi Jany Juhásové o detenzivním rozměru básnické modlitby. Prosebná báseň-modlitba přítomná v této sbírce je zase prosbou o blízkost a úlevu: „Usínej se mnou zase jako v Ameugny, / jako tehdy ve Slatinách, můj Pane. / Pochyby musely zmlknout, / zacpala jsem jim ústa starými hadry. / A všechno ve mně dýchalo. / Tak mladý Bůh, s tak mladými slovy.“⁴⁸⁶ Básně-modlitby v této sbírce tak mají rozměr jak úlevné detenze, tak tenze spjaté s pochybností a ztrátou blízkosti.

Básník Tim Postovit má ve své sbírce *Motýlí pavilon* báseň přímo nazvanou *Modlitba*, jež žánrové instrukci přítomné v názvu odpovídá. Po krátké expozici („teče potok / jako řeka / jako moře“⁴⁸⁷) je již oslovován Bůh: „bože plný jeho proudu / jako elektrický stožár / povečeřím z nože“⁴⁸⁸. V této básni se poměrně neobvykle specifikuje i adresát modlitby, jemuž je připisována plnost proudu, jakési nespoutané plynutí, energie podtržená i následujícím odkazem na elektrický stožár, včetně jeho zjevné vertikality. Naopak mluvčí je ve třetí strofě situovaný do pustiny a líčen v situaci rozervanosti a zoufalství: „pořežu se o les / položím se

⁴⁸¹ Tamtéž, s. 81. Odkazuje se zde na Žalm 145,15.

⁴⁸² Tamtéž, s. 84.

⁴⁸³ Tamtéž, s. 105.

⁴⁸⁴ ŠUSTKOVÁ, Tereza. *Tíha vlny*. Brno: Host, 2020, s. 57. Podobně tematizuje modlitbu i v jiné básni téže sbírky: „Od té doby se modlím / žensky, milostně, / vůní svých vlasů, / požářem své duše.“ Tamtéž, s. 73.

⁴⁸⁵ Tamtéž, s. 68.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 70.

⁴⁸⁷ POSTOVIT, Tim. *Motýlí pavilon*. Brno: Host, 2021, s. 55.

⁴⁸⁸ Tamtéž.

v poli / pomodlím se z pustin⁴⁸⁹. Pointou básně je čtvrtá a poslední strofa, jež je vyčtenou otázkou po cíli světa a jeho objasnění: „ale ty mi pověz kam ty proudy ústí / jež jsou jako potok jako řeka jako moře / v němž jsi hasil města která měla hořet“⁴⁹⁰.

Eva Marie Růžena vydala v roce 2023 svou prvotinu *Křížeček na čelo*, jež už svým názvem odkazuje na náboženskou tematiku a vskutku s náboženskými motivy pracuje, a to včetně hned několika básní-modliteb, jež však místy nabývají charakteru banality. Tím sbírka i její autorka spadají do kategorie, již Šidák nikoli bez pejorativního nádechu označuje jako „básníci teologové“⁴⁹¹. Básně někdy nabývají polohy vzdoru jako ta s názvem *Romantický apokryf*, jež končí verši: „Nevložím svou hrubou ruku dovnitř Tvého boku, // Kriste! / Tome! / Hynku, // --- vroucně hynu.“⁴⁹² Jindy však nabývají charakteru banální prosby za blízké, například báseň *Agnus Dei* obsahuje verše: „Pane náš, buď s mojí // rodinou, farností; / stále jsou hrozbou, / mocí a marností“⁴⁹³. Podobnou modlitbou za blízké je báseň *Linie*,⁴⁹⁴ vyloženě bizarně působí text s názvem *Akrostich vítězný*, jenž je vyznáním vztahu k Matce Boží, ale především obsahuje – jak napovídá už název – akrostich „Vesel se nebes královno“, který odkazuje na známou náboženskou píseň.⁴⁹⁵ Ačkoli je zajímavé, že i mezi básníky a básnířkami narozenými v 90. letech se naleznou autoři či autorky ryze náboženských básní, míra banálnosti těchto básní je v tomto případě zarážející.⁴⁹⁶

Básnířka Anna Gažiová debutovala v roce 2022 sbírkou *Jak vrabec na šlahounu svlačce*, která – ačkoli je daleka náboženskému patosu – obsahuje i jednu⁴⁹⁷ báseň-modlitbu. Ostatně modlitba se tematizuje a je zobrazena v závěru básně *Na cestu*, jež končí verši: „neboj

---

⁴⁸⁹ Tamtéž.

⁴⁹⁰ Tamtéž.

⁴⁹¹ Srov. ŠIDÁK, Pavel. Literatura architektového pnutí, s. 15.

⁴⁹² RŮŽENA, Eva Marie. *Křížeček na čelo*. Brno: Větrné mlýny, 2023, s. 8.

⁴⁹³ Tamtéž, s. 9.

⁴⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 16.

⁴⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 22.

⁴⁹⁶ Ondřej Hanus v roce 2015 ve své snad až příliš tvrdé recenzi na sbírku *Osip míří na jih* dobře podotýká, že přebujelost náboženského lexika a okatě manifestovaná náboženskost v básnických sbírkách může víru až travestovat. Srov. HANUS, Ondřej. Topografie je věc zcela soukromá. *Psí víno* 2015, roč. 18, č. 72, s. 139–140. Podobně Pavel Šidák ve svém textu *Jazyk katolické literatury* zdůrazňuje v návaznosti na Ricoeura důležitost elipsy, mlčení, nevypovídání o náboženských fenoménech napřímo. Šidák píše: „Pro velkou část katolické literatury je – možná překvapivě – typické upozadování explicitních náboženských motivů.“ ŠIDÁK, Pavel. *Jazyk katolické literatury*, s. 110.

⁴⁹⁷ Jako báseň-modlitbu by bylo možné žánrově identifikovat i další básně (např. *Ještě tě slyším*). Avšak vzhledem ke kontextu sbírky v nich oslovené „ty“ nepokládám za oslovení posvátné bytosti, ale spíše milované osoby. Srov. GAŽIOVÁ, Anna. *Jak vrabec na šlahounu svlačce*. Dobrý důvod, 2022, s. 42.

se prosím! // kolem cesty / se za tě modlí topoly“⁴⁹⁸. V básni *U platanů* pak mluvčí popisuje či vyznává danost svého pobytu ve světě: „a nebyla bych o nic víc / než svistot větru / mezi kmeny / kdybych slyšela co slyšet nemohu“⁴⁹⁹. Báseň končí prosbou, dokonce jakýmsi zařikáváním, voláním o příchod a blízkost adresáta, jehož posvátnost je ozřejměna nejen anaforicky použitým slovesem volám, ale též velkým písmenem: „volám přes zadřený písek // volám Tě do hran a do nevlídna“⁵⁰⁰.

---

⁴⁹⁸ Tamtéž, s. 18.

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 14.

⁵⁰⁰ Tamtéž.

3. Žánrové tendence modlitby v současné české poezii

V této poslední kapitole se pokusím uvést některé žánrové tendence modlitby v současné české poezii, a to i přesto, že mluvit v tomto nepřehledném poli o nějakých proudech či tendencích je vždy věcí troufalou, provizorní a takřka nemožnou, nehledě na fakt, že ani předcházející sonda jistě nepostihla všechny básně-modlitby, jež v současné české poezii můžeme najít. Publikace *V souřadnicích mnohosti* pojednávající o české literatuře první dekády 21. století trefně podotýká: „Nemá smysl předstírat, že poezii této dekády lze přehledně roztrždit do několika kategorií, příhrádek nebo proudů, ostatně bylo by to proti povaze poezie samé.“⁵⁰¹ Táž publikace jen o několik řádků níže v podkapitole věnované křesťanské, spirituální a meditativní básni ve výše uvedené dekádě uvádí, že v tvorbě básníků, které do uvedeného proudu zařazuje, „dochází postupně k nápadnému potlačení explicitní křesťanské symboliky i témat. Obecně jako by zde do pozadí ustupovala báseň mající zjevný charakter modlitby či vyznání.“⁵⁰² A po citaci básní-modliteb některých starších básníků a básnířek uvádí: „Podobnou explicitnost a energičnost bychom u mladší generace hledali stěží.“⁵⁰³ I tato práce, a řešerše jež bylo nutno pro její vznik učinit, potvrzuje, že modlitba je v současné české lyrice žánrem spíše periferním, nenajdeme zde mnoho básní-modliteb ani básní, jež si formu modlitby vypůjčují či na ni odkazují. Přesto lze najít příklady autorů i autorek, kteří s žánrem produktivně pracují, a to i v mladší generaci. S výše uvedeným tvrzením tak nelze na základě provedeného bádání souhlasit: básně mající charakter modlitby či vyznání jsou silně přítomny (pochopitelně v kontextu obecné perifernosti tohoto žánru) i u autorů a autorek narozených v 80. a 90. letech, a to s nemenší energičností a explicitností, kterou lze domněle najít u dříve narozených autorů a autorek.

Jedním z nejpříznačnějších rysů žánru modlitby v současné české poezii je jeho fragmentarizace a rozvolnění návaznosti na původní náboženský pretext. Zpravidla již nelze očekávat ucelené modlitební skladby, ale nejčastější realizace se odehrává na poli jednoduchého oslovení, jež může být jednorázovým výkřikem či povzdechem (Šiktanc) nebo žánrotvornou instrukcí na počátku básně, nebo naopak v momentě její pointy (Jirous). Často tak lze jen stěží mluvit o básni-modlitbě, ale spíše o určitém modlitebním prvku uvnitř básně. I přes tento

---

⁵⁰¹ HRUŠKA, Petr. Poezie. In FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*, s. 51.

⁵⁰² Tamtéž, s. 52.

⁵⁰³ Tamtéž.

dominantní rys básní-modliteb lze nalézt v současné české poezii básně-modlitby v užším slova smyslu, byť jen zcela zřídka, a to jednak ve formě seriózní reprodukce náboženské formy (Lízna), jejího užití a aktualizace (Jirous) či persifláže (Král, Wernisch).

Ve shodě s Janou Juhásovou, jež ostatně mluví též o modlitbě v současné slovenské poezii jako o vyskytující se převážně ve fragmentu, lze konstatovat, že dominantním motivem žánru modlitby v současné české lyrice je motiv zápasu, často spjatý s vyjádřením vnitřní tenze a krize subjektu. Jde o zápas o poznání, smysl či víru. Úzce spjatým tématem s tématem zápasu je lidská smrtelnost a křehkost a propojení lze spatřovat i v momentu vyznání, jenž je v současném pojetí tohoto žánru velmi silně zastoupen. Toto vyznání umožňuje popis situace mluvčího a může nabývat velmi expresivního charakteru (Hanus, Škrob). Dalším prvkem spjatým s motivem zápasu je charakter modlitby jako tázání se (Malý). To souzní s postřehy *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, jež zklamanou víru a právě pochybnosti či tázání se považuje za dominantní rys modlitby (či přesněji v její šířeji pojaté terminologii náboženské poezie) současné doby.⁵⁰⁴ Detailem, který je nezřídka přítomný v básních-modlitbách je motiv noci.

V souladu s tezemi Jany Juhásové o slovenské poezii je i v té české přítomná nezřetelnost adresáta, jež umožňuje více způsobů čtení (nejzřetelnějším příkladem jsou básně Sylvie Fischerové). Není to však rys výlučný: mnoho básní pracuje s tradičními náboženskými adresáty, jako je Bůh či svatí (Slíva, Doležal, Růžena), a to někdy i tam, kde se básně či sbírky nepohybují ve zřetelných souřadnicích náboženského světa a lexika. Jen zřídka lze najít případ zposvátnění adresáta skrze formu modlitby. Jako důležitá se jeví žánrotvorná role pointy, ale také užití žánru modlitby jako formy pro budování sebestylizace či automýtu mluvčího.

Někdy modlitby obsahují biblickou motiviku či biblické aluze, častější jsou však odkazy na tradiční žánry duchovní literatury, jako jsou litanie (Motýl, Žurková) či žalm (Doležal). I v současné české poezii nalezneme básně pevně ukotvené v náboženské víře, jež ji poetickými prostředky vyjadřují a vyznávají a obracejí se k Bohu či svatým (například Vít Slíva, Robin Krištof či Marek Jan Vilímek). Takovéto básně-modlitby mají často podobu proseb, typicky o Boží blízkost (Gažiová), dobrý život nebo jeho proměnu v dobrý život (Huptych, Žurková, Plamperová, Iljašenko) či o úlevu (Šustková), v některých případech prosby za svět (Škrob),

---

⁵⁰⁴ Srov. GRAHAM, Kenneth J. E. *Devotional Poetry*, s. 354.

ale také vděčnosti či kajícínosti (Slíva, Jirous). Na opačné straně spektra užití žánru modlitby je jeho persifláž, kdy je modlitební forma či žánr užit například k erotickému vyznání (Ohnisko). Někteří autoři pracují s modlitbou tak, že ji užívají pro vytvoření napětí mezi ironií a vážným sdělením (Wernisch, Krchovský).

Mezi opakující se prvky patří oslovení Boha v ženském rodě (Hanus, Ohnisko), naopak téměř absentují tendence k prolínání žánru modlitby se soudobou ekologickou či politickou situací (výjimkou je Jan Škrob), například v podobě zbožštění přírody či modlitby k Zemi, jak ji nacházíme v dřívější poezii například v Neumannově *Knize lesů, vod a strání*.⁵⁰⁵ Básně se obvykle odehrávají na ose člověk-posvátno a jen zřídkakdy nabývají kolektivního rozměru. Ve zkoumaných sbírkách jsem nenarazil na explicitně blasfemické básně-modlitby na způsob básní například opět z Neumannovy sbírky *Satanova sláva mezi námi*.⁵⁰⁶ Stran generačních proměn se zdá, že ubývá odkazů na náboženský pretext a přibývá oproti nim přímé expresivity. Nedá se však říci, jak jsem již uvedl, že by v mladší generaci tento žánr byl zastoupen méně než v tvorbě dříve narozených autorů.

---

⁵⁰⁵ Modlitbu k zemi nalezneme hned v první básni sbírky s příznačným názvem *Vstupní modlitba*. Srov. NEUMANN, Stanislav Kostka. *Knihy lesů, vod a strání*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955, s. 7–9.

⁵⁰⁶ Srov. NEUMANN, Stanislav Kostka. *Satanova sláva mezi námi*. In: Týž. *Básně. 1. díl, Nemesis, Bonorum custos... Jsem apoštol nového žití. Apostrofy hrdé a vášnivé. Satanova sláva mezi námi*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962, s. 150–191.

Závěr

V této diplomové práci jsem se zabýval žánrem modlitby jakožto žánrem lyrické poezie, a to nejen v teoretické perspektivě literární genologie, ale také v perspektivě jeho uplatnění v současné české poezii, kde jsem se pokusil vytyčit základní žánrové tendence. Zkoumání žánru se zde tak stalo jak předmětem, tak nástrojem literární vědy.⁵⁰⁷ V tomto závěru shrnu výsledky svého výzkumu, pokusím se upozornit na některé problémy, které během práce vyvstaly a v neposlední řadě předložím několik možných směrů dalšího bádání.

Prvním uzlovým místem byla nutnost oddělit modlitbu v lyrice od modlitby ve smyslu náboženského aktu, jenž se konstituuje jakožto úmysl v lidském subjektu a jako takový je *de facto* pro literární vědu irelevantní. Zároveň se však i tento náboženský akt odehrává převážně v lidském jazyce a je možné mu přisoudit jistou literárnost a jako takovým je možné se jím zabývat, ale nikoli s odkazem na jeho náboženskou funkci, ale právě s ohledem na jeho literárnost. Ustálené podoby modlitby ve smyslu náboženského aktu pak slouží jako pretext pro některé básně, jež se na něj více či méně odvolávají.

Různé způsoby návaznosti básní-modliteb na jejich pretext implikovaly nemožnost dosáhnout jediné a jednoduše uspokojivé definice. Proto jsem v této práci zvolil definici na způsob škály o dvou krajních bodech, jež jsou na okraji zájmu literární vědy, a dvou bodech více v jejím středu, které jsou nosné pro zkoumání současné lyriky. Krajním bodem této škály byl samotný náboženský akt, jenž však také nepostrádá jistou literárnost, ale v souladu s Pavlem Šidákem je možné ho označit za služebný žánr kostelní literatury, u něž splývá funkce a forma modlitby a primárním adresátem je posvátná entita a čtenář (čtenářka) či posluchač (posluchačka) je posluchačem pouze sekundárním. Druhým krajním bodem, jenž se nachází na druhé straně představované škály, je apropriující teologické pojetí, jež chápe veškerou poezii jako náboženský akt, a to bez ohledu na její formu. Ani tato pozice však není pro literární genologii příliš relevantní, a navíc se dá jen těžko použít jako nástroj pro interpretaci jednotlivých básní. Mezi těmito krajními body se nachází dva odlišné typy básní-modliteb, kdy ty v užším slova smyslu svou formou navazují na náboženský pretext, byť již nemají primární funkci náboženského aktu a jejich dominantní funkcí je funkce poetická a jejich primárními

---

⁵⁰⁷ Srov. CULLER, Jonathan. *Teorie lyriky*, s. 62.

implikovanými adresáty jsou čtenáři. Druhé pojetí jsem nazval jako modlitbu v širším slova smyslu: na náboženský pretext neodkazuje ani formou, ani funkcí, ale klíčovým distinktivním rysem je pro ni oslovení posvátné entity, a to buď takové, jež je tradičně pokládána za posvátnou v rámci daných kulturních významů, či takové, jež je zposvátněna odkazem na modlitbu v textu básně. Tato definice je zřetelně komplikovanější než definice autorů a autorek, jejichž pojetí jsem představoval v první části práce, ale domnívám se, že jde o definici do značné míry přesnější, a především umožňující větší diferenciaci při práci s konkrétními básněmi.

Ve druhé části práce jsem se pak zabýval konkrétními básněmi a autory či autorkami současné české poezie, třem básním-modlitbám jsem věnoval detailnější pozornost a posléze jsem se pokusil i o extenzivnější pohled, jenž mi následně umožnil pokusit se nastínit žánrové tendence žánru modlitby v současné české poezii. V ní je modlitba v současné době žijícím, ale spíše periferním žánrem, její užší podoba je pak něčím spíše raritním. Zásadním prvkem je práce s fragmentem, jež často neumožňuje mluvit o básni jako o modlitbě, ale spíše o modlitebním prvku uvnitř básně. Dalšími typickými prvky jsou nezřetelnost oslovovaného, báseň-modlitba jako prostředek vyjádření tenze subjektu a motiv zápasu, spjatý spíše s tázáním se než s klasickými formami modlitby jako prosba či vděčnost. Ovšem i tato klasická náboženská témata a gesta můžeme v současné české poezii najít. Stran prosby je nejvýznamněji přítomná prosba o dobrý život a prosba o útěchu a Boží blízkost. Tato pojetí jsou konstantní i přes generační rozrůzněnost autorů a autorek současné české poezie, nedá se tedy říci, že by žánr modlitby v současné české poezii ustupoval na větší a větší periferii či že by byl příznačný jen pro dříve narozené autory nebo že by nějaký rys byl výrazně typický pro mladší či starší autory.

Toto základní shrnutí podoby žánru modlitby v současné české poezii silně odpovídá tomu, co předkládá Jana Juhásová ve své knize zabývající se tímto literárním žánrem v současné slovenské poezii a namnoze také s – byť mnohem stručněji – tezemi Jahana Ramazaniho, jenž vychází z anglofonního prostředí. Právě komparace s dalšími literaturami by mohla být jedním ze směrů dalšího bádání, podobně jako se nabízí srovnávání v rámci jedné národní literatury zaměřené diachronně.

Otázkou, jež vyplynula během psaní této práce a jež vnesla do práce jistý moment pochybnosti, je, zda je modlitba skutečně literárním žánrem ve striktním slova smyslu, zda není

jen formou, kterou si básně vypůjčují jakožto prostředek. Jakkoli to tak může v některých případech být, domnívám se, že je možné o modlitbě ve smyslu literárního žánru mluvit, a to za tři důvodů, jenž vysvítají z různých míst této práce. Za prvé je modlitba chápána jako literární žánr v historickém pohledu na starší literární památky, a existuje zde tedy jistá kontinuita. Za druhé s ní jako s žánrem počítají současné příručky genologie, ale především je nosným nástrojem pro interpretaci některých básní, byť je třeba při této interpretaci vždy počítat s tím, že jde o modlitbu beletrizovanou.

Na úplný závěr je třeba říci, že ačkoli modlitba není v současnosti centrálním žánrem lyriky, lze spolu s Jahanem Ramazaním říci, že i přes četné proměny z ní nikdy zcela nevytizela. Je přítomna v různých pozoruhodných podobách i v současné české poezii, a ačkoli je tato přítomnost spíše zřídka a projevuje se nejen v očekávaných podobách básníků a básnířek pracujících s náboženskou tematikou, ale též v básních, jež „staví božskou poctu na hlavu, nebo které se zdají být rozhodně světské nebo které se chlubí více uměleckostí než zbožností“⁵⁰⁸, přesto a právě proto má smysl – domnívám se – se tímto žánrem dále zaobírat, byť toto zaobírání má – podobně jako modlitba sama – nezřídka charakter jistého zápasu.

---

⁵⁰⁸ RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*, s. 135.

Seznam literatury

Primární literatura

BORZIČ, Adam. *Rozevírání*. Praha: Dauphin, 2011.

BORZIČ, Adam. *Šišky za úsvitu se lstivě smějí*. Praha: Malvern, 2020.

BRABENEC, Vratislav. *Denver*. Praha: Maťa, 2013.

DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Praha: Revolver Revue, 2022.

FISCHEROVÁ, Sylva. *Mare*. Brno: Druhé město, 2013.

FISCHEROVÁ, Sylva. *Sestra duše*. Brno: Druhé město, 2015.

GAŽIOVÁ, Anna. *Jak vrabec na šlahounu svlačce*. Dobrý důvod, 2022.

HANUS, Ondřej. *Volné verše: básně z let 2009–2017*. Brno: Host, 2017.

HANUS, Ondřej. *Výjevy*. Brno: Host, 2013.

HRUŠKA, Petr. *Darmata*. Brno: Host, 2012.

HUPTYCH, Miroslav. *List za listem*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2015.

ILJAŠENKO, Marie. *Osip míří na jih*. Brno: Host, 2015.

ILJAŠENKO, Marie. *Sv. Outdoor*. Brno: Host, 2019.

JIROUS, Ivan Martin. *Úloža*. Praha: Torst, 2013.

KOLMAČKA, Pavel. *Život lidí, zvířat, rostlin, včel*. Praha: Triáda, 2018.

KRÁL, Petr. *Den*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010.

KRÁL, Petr. *Kolem vejce, (čili, Shlukování)*. Praha: Pulchra, 2016.

KRCHOVSKÝ, J. H. *Dvojité dno*. Brno: Host, 2010.

- KRCHOVSKÝ, J. H. *Tak ještě jedno jaro tedy*. Praha: Revolver Revue, 2015.
- KRIŠTOF, Roman. *Střelné básně*. Brno: Druhé město, 2019.
- LÍZNA, František. *Jak jen teskná je noc*. Brno: Vetus Via, 2014.
- MALÝ, Radek. *Světloplaší*. Brno: Host, 2012.
- MALÝ, Radek. *Všehomír*. Brno: Host, 2015.
- MALÝ, Radek. *Zahrada s meruňkami, včelami a mandloní*. Zlín: Archa, 2018.
- MOTÝL, Petr. *S brašnou pro pastýře*. Praha: Malvern, 2020.
- MOTÝL, Petr. *To by se mi líbilo: básně z let 2017–2019*. Praha: Malvern, 2019.
- OHNISKO, Milan. *Nechráněný styk*. Brno: Druhé město, 2012.
- PLAMPEROVÁ, Dagmar. *Z naší louky*. Praha: Malvern, 2019.
- POSTOVIT, Tim. *Motýlí pavilon*. Brno: Host, 2021.
- RŮŽENA, Eva Marie. *Křížeček na čelo*. Brno: Větrné mlýny, 2023.
- SLÍVA, Vít. *Bóje*. Praha: Odeon, 2021.
- SLÍVA, Vít. *Cherubín troubí na kost fanfáru: 1977–2019*. Brno: Druhé město, 2020.
- SLÍVA, Vít. *Návrší*. Brno: Host, 2014.
- SPĚVÁČEK, Jan. *Čum do ráje*. Praha: Dauphin, 2019.
- SPRÁVCOVÁ, Božena. *Strašnice*. Praha: Trigon, 2013.
- STÖHR, Martin Josef. *Smích ze snu*. Brno: Host, 2012.
- STÖHR, Martin Josef. *Užitá lyrika*. Brno: Host, 2020.
- ŠIKTANC, Karel. *Čistec (2010–2012)*. Praha: Karolinum, 2012.
- ŠIKTANC, Karel. *Nesmír (2007–2010)*. Praha: Karolinum, 2010.

ŠIKTANC, Karel. *Ubíratí se (2016–2018)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018.

ŠUSTKOVÁ, Tereza. *Tíha vlny*. Brno: Host, 2020.

ŠKROB, Jan. *Pod dlažbou*. Benešov: EMAN, 2016.

ŠŤASTNÁ, Marie. *Interiéry*. Brno: Host, 2010.

TOPINKA, Miloslav. *Probouzení*. Praha: Fra, 2015.

VILÍMEK, Marek Jan. *Povinnost snu*. Zlín: Kniha Zlín, 2010.

VILÍMEK, Marek Jan. *Via purgativa*. Praha: Odeon, 2020.

WERNISCH, Ivan. *Lunojasno, když kolovrátky*. Praha: Malvern, 2021.

WERNISCH, Ivan. *Zeleně bliká Hilversum*. Praha: Malvern, 2022.

ZEDNÍK, Ladislav. *Město jeden kámen*. Praha: Dauphin, 2015.

ZEDNÍK, Ladislav. *Neosvitly*. Praha: Argo, 2012.

ŽILA, Jaroslav. *V hrudi pták*. Brno: Host, 2010.

ŽURKOVÁ, Teodora. *Dubnování: básně a texty z pozůstalosti*. Praha: Malvern, 2017.

Sekundární literatura

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 17., (8. opr.) vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2009.

Denní modlitba církve. Sv. IV, Liturgické mezidobí 18.–34. týden. 2., dopl. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí: vydání pro arcidiecézi olomouckou a diecézi ostravsko-opavskou. 2., upr. vyd. Praha: Katolický týdeník, 2013.

BĚLÍČEK, Pavel. Modlitba. In: VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Slovník literární teorie*. Vydání druhé, rozšířené. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 233.

BUGLIANI KNOX, Francesca. Introdution. In: BUGLIANI KNOX, Francesca – TOOK, John. *Poetry and prayer: the power of the word II*. London: Routledge, 2015, s. 1–14.

BUGLIANI KNOX, Francesca – LONSDALE, David. *Poetry and the religious imagination: the power of the word*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2015.

BURROW, Mark S. ‘Prayer is the Little Implement’: Poetic Speech and the Gestures of Prayer in Christian Traditions. In: BUGLIANI KNOX, Francesca – TOOK, John. *Poetry and prayer: the power of the word II*. London: Routledge, 2015, s. 41–56.

CELAN, Paul. The Meridian. *Chicago Review*. 1978, roč. 29, č. 3, s. 29–40.

CORBINEAU-HOFFMANNOVÁ, Angelika. *Úvod do komparistiky*. Praha: Akropolis, 2008.

CULLER, Jonathan D. *Teorie lyriky*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020.

CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998.

ČERNÝ, Václav. Co je kritika, co není a k čemu je na světě. In: Týž. *Tvorba a osobnost. I*. Praha: Odeon, 1992, s. 224–265.

ČERVENKA, Miroslav. Sebeslovení v lyrice. In: HODROVÁ, Daniela (ed.). *Proměny subjektu: I*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, 1993, s. 142–178.

ČIHÁKOVÁ, Barbora. Příspěvek k jedné legendě a jedné zbytečnosti. *Bubínek Revolveru* [online]. 27.10.2021 [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <https://www.bubinekrevolveru.cz/prispevek-k-jedne-legendě-jedne-zbytečnosti>.

DEML, Jakub. *Moji přátelé*. Praha: Československý spisovatel, 1967.

ECO, Umberto. Interpretácia a dejiny. In: COLLINI, Stefan (ed.). *Interpretácia a nadinterpretácia*. Bratislava: Archa, 1995, s. 30–48.

GALLAGHER, Michael Paul. *Křesťanství a moderní kultura*. Velehrad: Refugium, 2004.

GENETTE, Gérard. Fikce a dikce. In: Týž. *Fikce a vyprávění*. Brno: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2007, s. 3–34.

GRAHAM, Kenneth J. E. Devotional Poetry. In: CUSHMAN, Stephen – GREENE Roland (eds.). *The Princeton encyclopedia of poetry and poetics*. 4th ed. Princeton: Princeton University Press, 2012, s. 352–354.

GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*. Praha: Triáda, 2008.

GUMBRECHT, Hans Ulrich (ed.). *Atmosphere, mood, Stimmung: on a hidden potential of literature*. Stanford, California: Stanford University Press, 2012.

HANUS, Ondřej. Srdce cihlou. *Tvar: literární obtýdeník* 2012, roč. 23, č. 15, s. 2.

HANUS, Ondřej. Topografie je věc zcela soukromá. *Psí víno* 2015, roč. 18, č. 72, s. 137–140.

HART, Kevin. Religion and Poetry. In: CUSHMAN, Stephen – GREENE Roland (eds.). *The Princeton encyclopedia of poetry and poetics*. 4th ed. Princeton: Princeton University Press, 2012, s. 1153–1157.

HOLSINGER, Bruce. Liturgical Poetry. In: CUSHMAN, Stephen – GREENE Roland (eds.). *The Princeton encyclopedia of poetry and poetics*. 4th ed. Princeton: Princeton University Press, 2012, s. 812.

HRDLIČKA, Josef (ed.). *Dotek tvého ticha: výběr ze španělské mystické poezie*. Olomouc: nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2020.

HRUŠKA, Petr. „Dobřejch bude málo...“. *Bubínek Revolveru* [online]. 9.5.2023 [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <https://www.bubinekrevolveru.cz/dobrejch-bude-malo>.

HRUŠKA, Petr. Poezie. In: FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 51–80.

HRUŠKA, Petr. "Pojď ke mně umyješ mi záda": Komunikativnost Magorových básní z pozdních sbírek. In: ONUFEROVÁ, Edita – POKORNÁ, Terezie (eds.). *Magorova konference: /k dílu I. M. Jirouse/*. Praha: Revolver Revue, 2014, s. 23–29.

CHROBÁK, Jakub. Ivan Martin Jirous: Okuje. In: FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 262–269.

JAKOBSON, Roman. Lingvistika a poetika. In: Týž. *Poetická funkce*. Jinočany: H & H, 1995, s. 74–105.

JANOUSHKOVÁ, Anděla (ed.). *Modlitby básníků*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992.

JOHNSON, Eleanor. England, poetry of. In: CUSHMAN, Stephen – GREENE Roland (eds.). *The Princeton encyclopedia of poetry and poetics*. 4th ed. Princeton: Princeton University Press, 2012, s. 410–430.

JUHÁSOVÁ, Jana. *Melankolia a zá-zrak, progresívne postupy v spirituálnej lyrike: vysokoškolské učebné texty, kompendium pre začínajúcich autorov*. Ružomberok: Verbum, 2019.

JUHÁSOVÁ, Jana. *Od symbolu k latencii: spirituálna téma a žáner v súčasnej slovenskej poézii*. Ružomberok: Verbum, 2016.

JUHÁSOVÁ, Jana. Vnútorný hrad mladej slovenskej poézie: (básnická modlitba ako dynamická súhra protirytmov). In: PAVERA, Libor (ed.). *Žánrové metamorfózy v stredoevropském kontextu. Sv. VII., Žánry na okraji*. Praha: Verbum, 2015, s. 153–176.

KOVÁŘOVÁ, Zdena. Alba. In: VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Slovník literární teorie*. Vydání druhé, rozšířené. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 16.

KRÁL, Oldřich. K českému vydání Guilléna. In: GUILLÉN, Claudio. *Mezi jednotou a růzností: úvod do srovnávací literární vědy*. Praha: Triáda, 2008, s. 9–12.

KUBÍNOVÁ, Marie. Literárnost. In: SLÁDEK, Ondřej (ed.). *Slovník literárněvědného strukturalismu A–Ž*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2018, s. 423–425.

LEHÁR, Jan. *Česká středověká lyrika*. Praha: Vyšehrad, 1990.

LONSDALE, David. Poetry and Prayer: A Survey of Some Twentieth-Century Studies. In: BUGLIANI KNOX, Francesca – TOOK, John. *Poetry and prayer: the power of the word II*. London: Routledge, 2015, s. 17–39.

MACHOVEC, Martin. Komentář. In: JIROUS, Ivan Martin. *Magorova summa*. III. Praha: Torst, 2015, s. 363–493.

MOCNÁ, Dagmar – PETERKA Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004.

MILČÁK, Marián. *Mýtus a báseň: (7 úvah o poézii)*. Levoča: Modrý Peter, 2010.

NEUMANN, Stanislav Kostka. *Kniha lesů, vod a strání*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.

NEUMANN, Stanislav Kostka. Satanova sláva mezi námi. In: Týž. *Básně. 1. díl, Nemesis, Bonorum custos... Jsem apoštol nového žití. Apostrofy hrdé a vášnivé. Satanova sláva mezi námi*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962, s. 150–191.

OČENÁŠOVÁ-ŠTRBOVÁ, Slavomíra. *Modlitba v slovenskej literatúre*. Banská Bystrica: Fakulta humanitních vied Univerzity Mateja Bela, 2002.

PETERKA, Josef. Elegie. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 136–145.

PETERKA, Josef. Hymnus. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 269–275.

PETERKA, Josef. Intimní lyrika. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 287–295.

- PETERKA, Josef. Lyrika. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 379–388.
- PETERKA, Josef. Óda. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 422–429.
- PETERKA, Josef. Politická lyrika / poezie. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 482–494.
- PETERKA, Josef. Reflexivní lyrika / poezie. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA Josef (eds.). *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 560–568.
- PILAŘ, Martin. J. H. Krchovský: Noci, po nichž nepřichází ráno. In: HRUŠKA, Petr (ed.). *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008, s. 95–99.
- PIORECKÝ, Karel. Milan Ohnisko: Obejmi démona! In: FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 97–102.
- POSPÍŠIL, Ivo. Genologie a žánrovost. In: *Významové a výrazové premeny v umení 20. storočia: materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa uskutočnila v dňoch 8.–9.9.2005 na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2005, s. 111–132.
- PUSTKOWSKI, Henryk. Modlitwa. In: GAZDA, Grzegorz. *Słownik rodzajów i gatunków literackich: nowe wydanie*. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012, s. 576–578.
- PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918*. Praha: TORST, 1998.
- PUTNA, Martin C. (ed.). *Magorské modlitby*. Praha: Biblion, 2021.
- RAMAZANI, Jahan. *Poetry and Its Others: News, Prayer, Song, and the Dialogue of Genres*. Chicago: University of Chicago Press, 2013.

REYNEK, Bohuslav. Sníh na zápraží. In: Týž. *Podzimní motýli; Sníh na zápraží; Mráz v okně*. Hradec Králové: Kruh, 1969, s. 49–99.

RICHTROVÁ, Nikola. Ivan Martin Jirous: Magorova vanitas. In: HRUŠKA, Petr (ed.). *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008, s. 254–258.

RVAČOVSKÝ ZE RVAČOVA, Vavřinec Leander. *Massopust*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

SPADARO, Antonio. Poetry at the Threshold of Prayer. In: BUGLIANI KNOX, Francesca – TOOK, John. *Poetry and prayer: the power of the word II*. London: Routledge, 2015, s. 57–65.

STOKES, Christopher. Prayer, Rite and Lack in Keats's 'Ode to Psyche' and 'The Eve of St. Agnes'. In: BOCKTING, Ineke – KILGORE-CARADEC, Jennifer – PARC, Cathy (eds.). *Poetry & religion: figures of the sacred*. Bern: Peter Lang, International Academic Publishers, 2013, s. 199–208.

STEINER, George. *Skutečné přítomnosti: je něco v tom, co říkáme?* Praha: Dauphin, 2019.

SIXTA, Tomáš. *Teologická reflexe vybraných motivů v současné české poezii*. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta, 2021.

ŠIDÁK, Pavel. Jazyk katolické literatury. In *Bohemica Olomucensia Litteraria* 2015, roč. 7, č. 2, s. 105–128.

ŠIDÁK, Pavel. *Literární žánry: s ukázkami textů*. Praha: Literární akademie, 2013.

ŠIDÁK, Pavel. Literatura architektového pnutí. *Host do školy* 2008, roč. 3., č. 4, s. 13–18.

ŠIDÁK, Pavel. *Literatura architektového pnutí: Poetika posvátného* [online]. Praha, 2008. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/63710>>

ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie: teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis, 2013.

ŠRANK, Jaroslav. *Individualizovaná literatúra: slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava: Cathedra, 2013.

ŠTOLBA, Jan. Jaroslav Žila: V hrudi pták. In: FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 332–338.

ŠTOLBA, Jan. Pavel Kolmačka: Moře. In: FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 324–331.

THOMPSON, Denys. *The Uses of Poetry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.

VENDLER, Helen. *Poems, Poets, Poetry: An Introduction and Anthology*. Boston: Bedford Books, 1997.

VODÁKOVÁ, Alena – VODÁKOVÁ, Olga. Modlitba. In: PETRUSEK, Miloslav (ed.). *Velký sociologický slovník sv. I*. Praha: Karolinum, 1996, s. 645–646.

WARD, Jean. Re-Imagining Prayer: Coming Out of Hiding? R.S. Thomas and Tadeusz Różewicz. In: BUGLIANI KNOX, Francesca – TOOK, John. *Poetry and prayer: the power of the word II*. London: Routledge, 2015, s. 151–168.

WELLEK, René – WARREN, Austin. *Teorie literatury*. V Olomouci: Votobia, 1996.

ZAHRADNÍČEK, Jan. *Pozdravení slunci*. Brno: Blok, 1991.

ZIZLER, Jiří. Martin J. Stöhr: Hodina hora. In: HRUŠKA, Petr (ed.). *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008, s. 236–240.

ZIZLER, Jiří. Miloš Doležal: Podivice. In: HRUŠKA, Petr (ed.). *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008, s. 138–143.

ZIZLER, Jiří. Poznámky ke kritickému dílu Alberta Vyskočila. In: KUBÍČEK, Tomáš – WIENDL, Jan (eds.). *Víra a výraz: sborník z konference „...bývalo u mne zotvíráno...“* Brno: Host, 2005, s. 200–205.